

ПОПУЛЯРНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

Ч. 5

о. д-р ІСИДОР НАГАЄВСЬКИЙ

ХРИСТИЯНСЬКА НАУКА

РИМ 1991

diasporiana.org.ua

о. д-р Ісидор Нагаєвський

Християнська наука

diasporiana.org.ua

Рим 1991

1. СВІТЛА І ТІНІ НАШОГО ЧАСУ

Живемо в неспокійних, вийняткових часах, коли нові ідеї, поступ науки й техніки, а в слід за тим події чергуються з блискавичною швидкістю. Земна куля стала модерній людині замалою і затісною, тому вона сягає по місяць і шукає способів опанування міжпланетарних просторів.

Людина видумала електронічні чуда-дива, що в кількох хвилинах можуть скинути із штучних сателітів атомні чи водневі бомби на будь-яке місце земної кулі і так спричинити загальну катастрофу; вона навчилася повертати біг води в річці і наводнювати пустиню.

На жаль, у парі з тим вона хоче присвоїти собі право бути паном життя і смерти над іншою людиною; право контролювати саме життя, завести контроль народин, стерилізувати людей, замінювати зужиті органи тіла іншими тощо. Інакше кажучи, модерна людина задумала поставити себе на місце Бога, якого вона рада б позбутися. Одначе, чим більше вона хоче унезалежнити себе від Бога, тим більше моральне спустошення настає в світі. Золото-гроші стали для неї ідолами, а водночас у світі зростає щораз більша нужда і голод, а в слід за ними неспокої, заворушення і революції.

Останніми роками завважуємо нове явище: молоді люди не задовольються матеріяльними досягненнями нашого покоління. Юнаки лякаються дорослих людей, може не поодинокі своїх батьків чи учителів, а цілої нашої генерації взагалі. Звідки беруться такі почування в молодих людей? Наша генерація, захоплена матеріяльним поступом, своїми електронічними винаходами, компюторами, підслуховими апаратами, а навіть змеханізованими способами мірення людської інтелігенції, і всякими АйКю тестами. Це робить людину бездушним знаряддям машини. Очеvidячки, така доля не вдовольняє і лякає молодих людей, тому вони бунтуються.

Часто чуємо їх нарікання : — Нам лячно, що ви, дорослі, ведете нас у неясне майбутнє; це ви своїми матеріялістичними ідеалами і ділами завели великий хаос, що сьогодні існує в світі. Ви своїми хемічними пілюлями хочете контролювати людське життя, змінити ріст свого тіла, впливати на душевні почування, продовжувати життя тощо, а при тому всьому ви усунули читання біблії і молитву зі школи. І молоді люди підсвідомо лякаються нашої генерації, бо вона захотіла взяти на себе ролю «божка», а воднораз зовсім занедбала свій обов'язок супроти свого Сотворителя і в такому дусі впливає на молоде покоління, що ще менше знає про Бога і Його любов до людського роду, як знали його батьки.

* * *

Вже в раю вуж-диявол обіцяв Еві, що як з'їсть заборонений овоч, то вона й її Адам стануть «бога-

ми». І з того часу таке бажання бачимо в довгій людській історії, напр. деякі римські імператори вважали себе божками; японські самураї ще донедавна вважали свого Гірогіта «божим свояком у прямій лінії»; а в наших часах нацистські чи комуністичні диктатори також так про себе думали, вбиваючи невинних людей. За таке бажання наші прародичі були вигнані з раю, а всі імператори і диктатори закінчили, звичайно, дуже нужденно своє життя. І така сама доля жде людей нашої і молодшої генерації, як не закинуть думки «бути божками».

Мусимо шукати дороги виходу з такого незавидного становища, яке бачимо сьогодні в світі. Послухаймо що каже д-р ван Дейк у цій справі: «Вір у Бога і небо, бо серед світового хаосу віра є найпевніша і найбільші уми світу вірили в це. Найславніші психологи і психіатри говорили, що віра є єдиною твердою основою, на якій можна оперти гідність людської особи. Дорожимо вірою і вчимося її правд, і ніколи цього не жалуватимемо».

* * *

Папа Іван XXIII, який добре знав стан і потреби модерного суспільства, скликав Другий Ватиканський Собор, який мав застановитися над способами поради і допомогти модерній людині віднайти дорогу до свого Сотворителя, бо це єдиний спосіб позбутися сьогоднішнього хаосу в світі і повернути життя гідне Божого люду.

І Отці Собору в своєму декреті про Церкву говорять так: «Згідно з однодушною майже опінією віруючих і невіруючих всі речі на землі звертаються до людини, як свого осередку і вінця.

«Але, чим є людина? Вона говорить і говоритиме про себе чимало всяких, навіть собі суперечливих думок, і в них вона часто виносить себе як абсолютну мірку всім речам, то знову ж знижує себе до рівня безнадії, а наслідком є сумнів і боязнь.

«Церква добре розуміє ці справи, бо вона наділена Божим світлом і може дати розв'язку та вияснити дійсний стан і недомагання людини, а водночас її достоїнство і призначення будуть належно визнані.

«Св. Письмо навчає, що людина створена на образ і подобу Божу і вона може пізнати та любити свого Творця, бо була Ним назначена як господар усього земного створіння, щоб володіти над ним і уживати на славу Божу». Ким є чоловік, що згадуєш про нього, або людська істота, що дбаєш про неї? Мало чим зменшив еси його від ангелів, славою і честью увінчав його (Пс. 8:5-6).

Так високо думає Бог і Його Церква про людину, бо всі ми призначені до вічного щастя з Богом. Автор цих рядків у своїй душпастирській та громадянській праці частіше мав до діла з молодшими людьми, як із старшими, і тому навчився високо цінити нашу молодь, її запал до великих ідей та славних чинів, її готовість вмирати за ідеали, в які вона вірить.

І з жалем мушу признатися, що останніми роками я зустрічав деякі одиниці з-поміж нашої високо-

ідейної та патріотичної молоді, які вже добре не розуміли й недоцінювали ідеалу служби Богові і своєму народові, бо зачали плисти із загальною, матеріалістичною течією. І це треба вияснювати нашому молодому й ідейному поколінню. На жаль, не завжди і не всюди можна мати з ними контакт. Справу погіршує обставина, що чимало з них ходять до шкіл, де дуже рідко, якщо взагалі, згадується про Бога.

З тих причин хочемо говорити про ці переважні справи в серії статей про Бога, Його Сина — Ісуса Христа, Його життя і навчання, конечність і середника побожного християнського життя та про наше вічне призначення. І, якщо навіть мала частина українських батьків та ідейних юнаків знайдуть у цих статтях якусь добру думку, що закріпить їх у любові Бога й свого народу, це буде для нас найкращою нагородою. Молоде покоління, це наш найбільший скарб, даний нам Богом.

2. ПЕРША ІДЕЯ ІСНУВАННЯ БОГА

Відомий учений нашої доби, Фрідріх Дезавер, висловив переконання, що хоч матеріальний світ пізнаємо нашими змислами, але є в світі сили, які пізнаємо зовсім іншим способом: з діяння видимого феномену-явища робимо заключення про його існування.

З факту, що камінь паде додолу пізнаємо існу-

вання сили, що його тягне до себе. І хоч би не-знати як сильно ми прикріпили магнітну стрілку, вона заспокоїться щойно тоді, коли повернеться в сторону магнітного поля. І хоч це магнітне поле не є річчю, як ось стіл чи крісло, які бачимо й дотикаємо, усе ж жодна людська особа не може заперечити, що на землі існує й діє магнітна сила. Ця сила є невидима, але напевно вона існує. Щобільше, вона існує в більш довершений спосіб, як стіл, крісло, доми і міста, бо вона існувала ще заки на землі були гори і, мабуть існуватиме тоді, коли руїни наших міст заростуть лісами і бур'янами.

Місце і час не обмежують отих сил так, як обмежують матеріяльні речі, бо, напр., можемо докладно описати місце матеріяльних речей у просторі, але джерело сили не завжди можемо знайти. І де-небудь покладемо на поверхні землі магнітну стрілку, магнітна сила змусить її повертатись у напрямі північ-південь. Коли ж підемо в тому напрямі, не знайдемо місця, де можна б було сказати: ось джерело тієї сили, бо не знаємо того місця і не бачимо тієї сили, хоч ми переконані, що вона існує.

Отак роздумуючи, легше зрозуміємо Божу силу, хоч самого Бога не бачимо. І як магнітна сила притягує до себе магнітну стрілку, так і Бог притягує до себе людську душу і все людське розумне ество.

Отак просте міркування помагає нам прийти до висновку, що поза нашим існуванням є велика реальна сила, яка притягує «духову стрілку» і тягне до себе розумні створіння на землі. Цією невидимою силою є Бог, Сотворитель усього створіння.

Розумна і нормальна людина відчуває в своєму серці залежність від Бога, яка спонукує її шукати тіснішого зв'язку із своїм Сотворителем і це вже буде першим ступенем їх взаємного відношення, яке зауважуємо в усіх примітивних релігіях. В релігіях, опертих на людському розумі, в душах людей постає сильне переконання, що їх життя не кінчиться смертю тіла, але й поза гробом душі мусять мати якийсь зв'язок із своїм Сотворителем. Вслід за тим в людей родиться бажання: краще пізнати Бога, Його волю і жити так, щоб заслужити собі на життя з Ним.

В такий спосіб розумна, нормальна людина, докладно обсервуючи сотворений світ, дійде до пізнання існування Бога своїм власним, природним розумом. І на цьому принципі оперті всі великі релігії Сходу, напр. Індійська або Браманська к. 1500 років до Христа; Буддизм к. 560 років до Христа; Конфуціонізм к. 551 років до Христа; в християнських часах Іслам к. 600 по Христі, що вже має багато елементів запозичених від юдейської і християнської віри.

Всі природні релігії, що творилися впродовж довгих віків і мають місцевий характер, притаманний одному чи більше народам даної околиці, були зібрані в одну систему своїми реформаторами, напр. Конфуцій, Будда, Магомет, і досі мають сотні мільйонів своїх послідовників. Це всім відома справа і тут не будемо докладніше говорити про ці природні релігії, а радше, розважимо деякі розумові докази, що допоможуть нам краще зрозуміти існу-

вання Бога в унесвіті.

Про віруючих, нехристиянських людей Отці Другого Ватиканського Собору в своєму декреті про Церкву говорять так: «...Також і ті можуть осягнути вічне спасіння, що не зі своєї вини не знають Христової Євангелії ані Його Церкви, але широ шукають Бога, спомагані ласкою своїми ділами заховують Його Волю і в спосіб їм знаний ідуть за голосом свого сумління. Боже Провидіння не відмовляє своєї, конечної до спасіння помочі тим, що без вини із свого боку ще не осягнули повного пізнання Бога, але завдяки його ласці, хочуть жити добрим життям» (§ 16). Ці слова відносяться до визнавців природних релігій, між якими Отці поклали на першому місці визнавців Ісляму, кажучи: «План спасіння включає також тих, що визнають Сотворителя. І на першому місці між ними є визнавці Ісляму, які заховуючи віру Авраама, почитають разом з нами Милостивого Бога, що останнього дня судитиме людство...» (Там само).

3. ПОРЯДОК У ВСЕСВІТІ СВДЧИТЬ ПРО ІСНУВАННЯ БОГА

Найперше поставмо формальне твердження: людина своїм природним розумом може пізнати особового Бога, Єство з найвищим розумом і свобідною волею, що є початком усіх речей, які є різні від Нього.

Американський фізик, Артур Г. Комптон, що 1927 р. одержав нагороду Нобеля, каже про те так: «Чим хтось більше вглибиться в тайни природи, тим виразніше відчує закон, порядок і доцільність у всьому, що довкруги нас діється. Сталість законів природи дає єдність правди і чинить наш світ космо-сом, а не хаосом. Досліджуючи і закони, краще пізнаємо Найвищий Розум, Самого Бога, в Якому живемо й рухаємося».

Комптон досліджував рух землі, а особливо довжину променів «гамма» і своїми дослідями здобув собі світову славу.

Астрономи, фізики і хеміки визнають правду, що неорганічна матерія, починаючи від зір на небі і кінчаючи на найменших речах на землі, в усіх своїх рухах і змінах підчиняється сталим законам.

Усі небесні тіла є в безнастанному русі: сателіти обертаються навколо себе і навколо більших планет, а планети навколо себе й своїх сонць. Рухи всіх небесних тіл є такі точні і прецизні, що можна обчислити наперед, коли буде затьміння сонця чи місяця і в якій частині нашої землі та о котрій годині й минуті можна буде його оглядати.

Наша планета Земля, обертається навколо своєї осі раз на 24 години, а раз у рік пробіжить навколо сонця. Її рух і положення у відношенні до сонця такі точні, що кожного року має чотири пори року, які починаються і кінчаються в той самий час, без змін і відхилень.

Досліди над цим макрокосмосом (великим світом, усесвітом) в останніх роках поступили дуже

вперед, головне з того часу, як людина навчилася робити й пускати в усесвіт ракети чи штучні сателіти. Числа, подавані астрономами є такі великі, що людині дуже важко їх схопити. Наприклад, сьогодні міряють космічні простори «світлячними роками» чи парсеками (один парсек має 30 трільйонів кілометрів) або «кілопарсеками», одна тисяча разів більшими від парсека.

Учені обчислюють, що промір Малої Галактики (Молочної Дороги) виносить 6 тисяч парсеків, а Велика Галактика має понад 30 мільйонів зір. Щоб обійти навколо її центру, сонце потребує 200 мільйонів років. Велика Медведиця, що є в Супер Галактиці, віддалена від нас на 72 мільйони світляних років, а інші зоряні констеляції є ще далі. Учений Айнштайн обчислив, що промір досяжного для обчислень усесвіту має 84 білльйони світляних років. Очевидно, всі ці цифри є релятивні, але вони такі великі, що звичайна людина не в силі схопити їх.

З другого ж боку, досліди над явищами мікрофізичного (малого фізичного, атомного) світу є величезним контрастом до явищ усесвіту. Учені обчислили, що якби виготовити «пачку», зложену з мільйона мільйонів атомів, то треба мільйон мільйонів таких «пачок», щоб одержати півтори грама водню. Один електрон важить одну 1850-ту частину атому водню і обертається навколо ядра свого атому в промірі $1/30$ -мільйонової частини одного сантиметра, із швидкістю 2,200 кілометрів на секунду, тобто він оббігає його 7 білльйонів разів у часі

одної мільйонної частини секунди. І це не легко схопити людині.

Між макрокосмосом і мікрофізичним світом є людина. Вона живе в своєму світі, що не є світом сонць, ані світом атомів. Бог покликав її до вищого, духового життя, яке своєю вартістю і красою перевищує все, що є у всесвіті.

Хоч у всесвіті є мільйони великих небесних тіл у безнастанному русі, між ними є досконалий лад і порядок, що охороняє їх перед ударом, який міг би спричинити катастрофу. Всесвіт становить одну цілість, якби одну велику машину, в якій усі частини виконують гармонійно своє завдання. Чи можливо, щоб той загальний закон і порядок неорганічної матерії в усесвіті постав сам із себе, без вищого і розумного Єства? Досвід каже нам, що мертва, неорганічна матерія є безвладна і, очевидно, ніяк не могла саме це створити, бо, наприклад, який-небудь камінь ніколи не посунеться сам з місця, ані не вирізьбить із себе статуї, до цього потрібно досвідченого майстра і відповідного знаряддя.

Подібно у всесвіті: загальний закон і порядок не може походити від мертвої, безвладної матерії, але від всемогутнього і найрозумнішого Єства, Законодавця, що всі речі створив, установив порядок і спрямував усі небесні тіла до однієї мети.

4. РУХ У ВСЕСВІТІ СВІДЧИТЬ ПРО ІСНУВАННЯ БОГА

У добі штучних сателітів і ракет видно більше, як коли-небудь перед тим, що всі небесні тіла рухаються, а досвід нам каже, що ніщо в видному світі, наприклад, камінь, залізо, дерево тощо, не може рухатися своєю власною силою, але мусить одержати якийсь поштовх із-зовні, тобто від якоїсь іншої сили, яку часто називаємо енергією.

Виникає важливе питання: звідки ж одержали свій рух небесні тіла? Деякі астрономи, як наприклад, Ляплас, Джінс і інші, пояснюють, що на самому початку у всесвіті було мряковиння з газами; з цього витворилося тепло і від нього почався рух. Усе це поволі охолоджувалося й з тієї великої вогненної маси почали відриватися частини, які створили всесвіт, як він є сьогодні. В наслідок доосереднього руху й взаємної гравітації (притягання) планети почали крутитися навколо себе й своїх сонць, а відривки з них витворили сателітів.

Ця гіпотеза-здогад, хоч і не говорить про Творця, але не виключає його існування. Вона не може ближче пояснити, звідки взялося оте газове мряковиння. Є ще інші, невияснені справи: коли ж усе охолоджувалося, звідки ж взяло своє світло й тепло наше сонце й мільйони інших сонць? Дехто думав, що наше сонце взяло своє світло й рух від ще іншого, більшого тіла; інші ж пробували вияснити, що воно могло постати з удару двох планет. Але звідки це велике тіло взяло свій рух? Наука, по-

кищо, не має задовільної відповіді, а якби й знайшла яку нову гіпотезу, то опинимося там, звідки починали.

Єдиною відповіддю, як писав учений Ньютон є те, що весь рух постав з одного Перводжерела, яке ми називаємо Богом.

5. СТВОРІННЯ СВІДЧАТЬ ПРО «ПЕРШУ ПРИЧИНУ»

Кожна річ у світі мусить найперше існувати і щойно потім може рухатися чи діяти. Інакшими словами, ніщо в світі не могло саме собі дати існування. Усе, що постає нове, одержує своє існування від другого, тобто кожний наслідок мусить мати свою причину.

Для прикладу візьмим електричне світло, що освічує нашу кімнату: це світло є наслідком руху динамо-генератора. Одначе, якби ми вже тут хотіли скінчити, то не матимемо задовільної відповіді. Чому? Бо сам генератор не є причиною, але наслідком. Генератор є зложений із різних частин, зроблених людською рукою чи машиною та рухається енергією, яка походить з іншого джерела. Подібно й з усіма іншими явищами. І так, ідучи назад, дійдемо до висновку, що в світі мусіла бути якась першопричина, від якої походять усі інші причини й наслідки. Цю Першопричину називаємо Богом.

Люди науки визнають закон, що у всесвіті є стала енергія в формі тепла; як також і те, що надлишок розсіяного тепла, що не виконує корисної праці, є втратою енергії. Послідовно, хоч у всесвіті є стала енергія, але її частина потрібна для кінцевої праці на основі згаданого закону зменшується так, що цей стан дійде колись до повного спочинку і тоді завмре все життя.

Існування цього закону у всесвіті доводить, що він має свій початок, бо матиме свій кінець. Годинник бере свій рух від розкручування пружини, електричного струму чи тягарців і, як рука людини перестає діяти, тоді годинник перестане рухатися. Подібно й у всесвіті: без діяння розумної Першопричини-Бога, що створила все й підтримує його, він мусів би дійти до стану спочинку. Коли це станеться, крім Бога ніхто не знає, так само як годинник не знає, коли його перестануть накручувати або від'єднають від джерела електричної енергії.

6. ЗАКОН ЗАЛЕЖНОСТІ СВІДЧИТЬ ПРО БОГА

В світі немає нічого вічного, бо всі речі підлягають зміні: смерті чи знищенню. Рослини, звірята і люди приходять і відходять, а неорганічна матерія підлягає змінам.

Жодна річ не існує сама від себе, але завдячує чи опирає своє існування на комусь чи чомусь іншому.

І, наприклад, якби ми розіклали людину на маленькі частини, то не знайдемо між ними такої, яку можна би назвати словом «самоіснування», бо воно не належить до природи людини.

Подібно усяке інше створіння чи неорганічна матерія. Коли ж особи чи речі існують на світі, то мусять бути піддержувані тим Єством, до якого природи належить слово «самоіснування». Учені шукають за таким кінечним, незалежним і самоіснуючим єством, але, очевидно, його не можуть знайти у видимому світі, бо Бог є духом і Його не можна оглядати телескопом астронома, ані мікроскопом фізика, ані теж вмістити в скляній чи металевій рурці хеміка.

7. ІСНУВАННЯ ЖИТТЯ СВДЧИТЬ ПРО БОГА

Наша Земля і, можливо, планети мають у собі складники для росту рослин, які є кінечно потрібні для життя звірят і людей. Перш за все, для існування життя є необхідна вода. Три четвертини земної кулі є покриті водою, яка є в безнастанному русі: морська вода через парування перемінюється в хмари і в формі дощу падає на землю, наводнює її й піддержує життя.

Землю оточує атмосфера, зложена з кисню, вуглеводню й азоту, потрібних до життя. Всі ці три основні гази є первнями й у природі не лучаться з собою, інакше постав би трійливий газ, що знищив би все життя на землі.

Згодом буде мова про думку геологів і астрономів, що наша Земля була колись у стані вогненної маси, якої температура сягала до кількох тисяч ступенів тепла. Ясно, що через таке тепло на Землі не могло існувати життя. Про те свідчать найглибші геологічні верстви, звані азоїчними, або епохою без життя. Значить, був час на Землі, в якому не було на ній життя. Щодо цього вчені годяться.

З другого ж боку, наука біології каже, що з неорганічної матерії не може постати органічне життя, навіть найпримітивнішої рослини. Тож звідки взялося життя на землі? Щоб розв'язати це важливе питання, учені висували різні теорії. Були такі, що хотіли пояснити початок життя на землі теорією «самородства», тобто висловлювали припущення, що життя постало само із себе. Знаючи, що ще ніхто не бачив, щоб життя постало само із себе, вони висунули думку, що це сталося при якихось особливих, надзвичайно «пригожих» обставинах і це життя постало тільки в найнижчій своїй формі, наприклад, найперше постали всякі бактерії, яких не можна бачити голим оком.

Нижче подаємо досвід ученого Пастера, який відкидає думку про «самородство», а тут скажемо, що як би хтось хотів прийняти таку теорію, то мусів би водночас прийняти, що ті «надзвичайно пригожі» умовини були планом і способом Божого творення речей, бо Він є Першопричиною всього.

Нам треба завжди мати на увазі важливу правду, що до постання життя крім різних матеріяльних первнів, треба ще «життєвого первня», без якого не

вдалося витворити живої клітини в штучний спосіб, хоч знаємо дуже докладно всі матеріяльні складники мікроорганізмів.

Після експериментів біолога Пастера († 1895), теорію про «самородство» вчені відкинули. Він доказав, що живе життя не може взяти свого початку від мертвої, а тільки від живої природи, тобто кожне життя походить від живих клітин за засадою «*Omne vivens e vivo*» (Усе живе з живого). Це доказав Пастер в дуже простий спосіб: він брав посудину з довгою, донизу зігнутою шийкою і наповняв її рідиною, що в нормальних умовах дуже скоро псується. Під оту посудину він підкладав вогонь, щоб великим теплом знищити всяке життя в згаданій рідині й герметично замикав посудину. Виявилось, що замкнена рідина може стояти дуже довго і в ній не буде ніяких ознак живого життя. Коли ж зірвано шийку, то в дуже скорому часі в тій самій рідині з'явилися з повітря бактерії.

Вінцем усього живого життя є людина, в якій організмі є велика доцільність і подиву гідний порядок. У людському тілі кожна його частина, кожний орган сповняють свою точно означену функцію. Мозок є осередком тіла, що за посередництвом хребетного стовпа єднає нервами, немов телеграфічною сіткою, всі частини тіла в одну цілість. Людське око, це найдосконаліший фотоапарат, що схоплює всі образи, які задержує людська пам'ять на ціле життя. Учений Ньютон говорив, що «Той, хто збудував перше око, знав звершено всі закони оптики». Чи ж можна на хвилину допустити думку, що сама мерт-

ва природа якимсь «припадком» видумала ці закони? Людське вухо, це дуже досконалий прилад, який схоплює численні тони й мелодії, які людина зберігає в пам'яті. Людське серце, це всисаюча й витискаюча помпа, яка розносить життєдайну кров по цілому організмі. Легені, шлунок, нирки, печінка, жовч і т.д. усе це органи з важливими функціями в тілі, в якому панує лад, порядок і дисципліна. Чи могла створити усе це мертва природа?

Подібний лад і порядок обсервуємо в житті звірят, які не мають розуму ані свобідної волі, але керуються вродженим інстинктом, притаманним своєму родові, конечним для його збереження. Подивляємо майстерні гнізда птахів; сіті павука, з яких інженери вчаться чимало; муравлиня термітів; сховища бобрів; вошину бджіл, їх працьовитість і дисципліну між ними; усе це чинять звірята чи комахи своїм інстинктом.

Людина, хоч має вроджені самі логічні засади думання, спирається на досвіді, а звірята діють самочинно, без досвіду, керуючись інстинктом. Наприклад, є такий рід оси, яка своїм жалом паралізує нервову систему хробака, але його не вбиває. Осамати складає коло нього свої яєчка, накриває їх і хробака землею. Сама мати скоро гине, а як з яєчок виведуться малі гусениці, то вони живляться живим хробаком, бо від мертвого всі загинули б. Нове покоління тих ос робить те саме, як їхня мати, дарма, що воно її ніколи не бачило. Хто ж навчив осу-матір такого досвіду? Сам Творець дав їй інстинкт, яким вона керується для збереження свого роду.

8. СУМЛІННЯ ЛЮДИНИ СВДЧИТЬ ПРО БОГА

Св. Павло написав: «Бо коли погани, що не мають закону, по природі законне чинять — вони виявляють, що діло закону є написане в їх серцях, коли їх сумління дає їм свідоцтво, а думки взаємно обжаловують себе або оправдують» (Рим. 2:14-15).

Кожна людина, християнин чи поганин, чує у своїй душі голос, який каже їй, що є добро, а що є зло; добро треба чинити, а зла не допускатися; за добрі вчинки належиться нагорода, а за злі кара. Таке загальне переконання людей свідчить про загальний закон моральності, без якого не може бути ладу, ані порядку в суспільствах.

Цей внутрішній голос називаємо сумлінням. Воно з'являється в людині вповні, як вона дійде до повного вживання розуму. Коли хто поступає проти голосу свого сумління або ним гордить, то воно може на якийсь час затихнути, але згодом промовляє ще голосніше й немає сили, що могла б привести голос сумління до повного мовчання; воно відзивається дуже сильно навіть у безбожників.

Сумління є загальне і незмінне та зовсім не залежить від волі чи уподобання людини. Звідки ж береться голос сумління в душах людей? Очевидячки, не від самої людини, бо, якби сама людина встановила границю між добром і злом, то вона могла б легко змінити її, бо хто видає закон, може його змінити чи відкликати.

Бували намагання в людській історії змінити одвічні моральні закони, але всі вони не видержали

проби самого життя. Наприклад, у нових часах безбожницькі режими, хибно думаючи, що цей загальний моральний закон і голос сумління є видумані й заведені християнською чи іншою вірою, вповіли їм свій послух і насильно завели в державі такі порядки, що є зовсім противні моральним законам. Виявилось, що ті порядки, що не були згідні з моральністю, треба було скоро відкидати, інакше не можна було завести ладу й порядку в суспільності.

Голос сумління, який стоїть на сторожі отого морального порядку, забороняє чинити зло. Цю заборону не може скасувати ніяка людська влада. Це також є доказом, що та заборона не походить від людей, а від вищої, неземної поваги, якій підлягають усі люди. Інакше кажучи, сталі закони моральности вложені в людську природу її Творцем і Найвищим Законодавцем, а загальний голос сумління цю правду людям пригадує.

9. ЛЮДСЬКА ІСТОРІЯ СВДЧИТЬ ПРО БОГА

Дехто думав, що первісні люди жили в дикому, напівзвіринному стані й не мали жодної віри в Бога. Одначе, докладні студії історії первісних народів, а також студії в ділянці лінгвістики та етнології виявили, що на землі не було і немає народу чи племені, що не вірили б в існування якогось божества і не віддавали б йому релігійної пошани.

Археологи розкопують людські могили з дуже давніх часів і з них довідуються про похоронні обря-

ди даного племені чи народу. На основі цього вони доходять до висновку, що ті люди мали віру в позагробове життя, та що їх віра була злучена з вірою в існування божества.

У найстарших індійських книгах Веда і Рігведа, є згадки про божків: Мітру, Індру й Варину, а голов-но про «найвищого бога Дію» (слово Дія означає світити, тобто світлодень). Всі індо-європейські на-роди, наприклад, Індійці, Перси, Германи, Греки, Романи, Кельти, Слов'яни і т.д. не тільки вірили в божків, але й уживали тих самих імен божків, щоправда, у різних відмінах.

Англієць Лівінгстон, що відкрив деякі народи Африки, ствердив факт, що всі вони вірили в бо-жества. Поодинокі люди або якась менша група людей можуть легше помилитися, аніж загал усіх народів і всіх віків. І таким загальним переконанням усіх людей було те, що Бог існує. Люди мали і мають довір'я до свого розуму, а він їм казав і каже, що Бог існує.

Учений Дж. Л. Рассел кілька років тому писав так: «З певністю можемо доказати існування Всемо-гутнього, Вічного й Конечного Єства на основі існу-вання матерії й руху, що, як і все інше, були Ним створені, збережені і є підчинені Його волі в усьо-му... Це є певне і важне, що Бог у цілій вічності хотів створити людину і поставити її в світі як вінець цьо-го особливого порядку творення, і що Бог ужив за-собів, які були найбільш підходящими для тієї цілі». (Дж. Л. Рассел: Теорія еволюції, 1956, стор. 44 і наст.).

Таке твердження видатного вченого модерного часу має свою велику вагу. Воно каже нам, що правда наука не противиться релігії. І на основі всього досі сказаного ми переконуємося, що людський розум може дійти до пізнання існування Бога, але це пізнання не буде повне, бо таке пізнання дає нам Боже об'явлення і про те говоритимемо докладніше в дальших розділах.

10. ВІРА В ЖИВОГО ОСОБОВОГО БОГА

Ще донедавна при навчанні основних правд християнської віри катехити й учителі намагалися подати своїм учням довшу або коротшу листу Божих прикмет, але кожна дитина чи доросла людина уявляла собі Бога на свій власний лад.

Треба звернути більшу увагу на те, як представив нам Бога Ісус Христос, Божий Син. Христос, перш за все заохочував апостолів звертатися до Бога словами: «*Отче наш!*» Отож Бог є нашим Отцем у небі, і таке окреслення Бога Ісусом Христом є важніше, як філософські силогізми катехитів чи учителів і так нам треба Бога уявляти.

Досі ми розважили, що керування світом спочиває в руках Бога, який є Силою і Творцем у чистому змислі того слова. Відношення Бога до світу не є натуралістичне, але абсолютно особисте, бо весь світ був створений вільним актом любови Живого, Особового Бога. І тим актом Божої любови в часі зачалася історія спасіння людського роду:

Бог запросив людську природу бути учасником священної історії світу.

Киньмо короткий погляд з небесних висот на землю. Наша земля — це маленьке зеренце піску, що майже непомітно крутиться між численними мільйонами багато більших небесних тіл. Вона оточена атмосферою, а її поверхня покрита трьома четвертими частинами води, а лише одна-четверта є покрита твердою корою з горами, долинами, лісами і полями; на ній є живе життя і людська культура. З боку вічності її життя дуже коротке і по якомусь часі вона перестане існувати.

Усе ж таки, оте зеренце піску у всесвіті є Богові дорожче, як уся Молочна Дорога, або навіть увесь всесвіт. Цей короткий час існування землі в очах Божих є важнішим як мільйони астрономічних років усесвіту. Що ж робить землю такою цінною? Життя людини, створеної на образ і подобу Божу. Бог не віддав би навіть одну людську душу, щоб рятувати від катастрофи і найбільше тіло чи планету всесвіту. Такою дорогою Богові є людська душа!

І з тієї причини для людини Бог є не лише Творцем астрономічних систем і не лише Творцем історії, але, щонайважливіше, Він є Богом любови. Він відчуває почування і переживання кожного людського серця. Він є Живий Бог і Чоловіколюбчець, що завжди і радо відзивається на найменші порухи людської душі.

«Будьте досконалі, як ваш Отець небесний є досконалий», — казав Христос. І цим словам Божого Сина треба нам щиро довіряти, бо Він вимагав від

нас сильної віри. І, хоч віра і знання є різними поняттями, але вони собі не суперечать; ба, наприклад, якби віра була самим розумуванням, то всі культурні народи світу мали б правдиву віру в Бога, а так воно не є.

Св. Лука записав таку подію з життя Христа: «Того часу Ісус зрадів Святим Духом і промовив: «Я прославлю Тебе, Отче, Господи неба й землі, що ти втаїв це від мудрих та нерозумних і відкрив немовлятам... Так, Отче, бо такою була Твоя ласкава воля» (Лк. 10,21). Це не значить, що Бог відкидає віру мудрих, але що саме знання не дає досконалого поняття Бога. Тому св. Павло писав: «Бог вибрав немудре світу, щоб засоромити мудрих, і безсильне світу Бог вибрав, щоб засоромити сильних» (1 Кор. 1,27).

Отож віра є конечна для спасіння, а розум нашої вірі помагає. Бог дає знання правди і дар віри тим, хто їх бажає, живуть справедливо і прагнуть до пізнання правди. І, щоб допомагати людям знайти Боже, надприродне об'явлення актом свого розуму і волі, та прийняти Особового Бога за свого Отця Небесного і любити Його понад усе в світі.

11. ЗВІДКИ Ж БЕРУТЬСЯ БЕЗБОЖНИКИ?

З практики життя знаємо, що в світі були і є чимало безбожників і недовірків. Звичайно подаються такі причини безбожництва і недовірства: 1.

незнання основних правд віри; 2. сумніви щодо правдивості віри; 3. читання ворожих вірі книжок, газет, слухання таких же радіо- чи телепрограм чи розмов і диспутів; 4. спілкування з невіруючими особами і 5. стале занедбування релігійних обов'язків, з якого виникає безморальне життя. До цього списку додають ще одну причину: пропаганда безбожництва державними законами і владою, як це діється під безбожницькими, комуністичними режимами.

В декреті «*Церква сьогодні*» Отці Ватиканського Собору так говорять про т.зв. систематичний атеїзм: «Модерний атеїзм часто прибирає систематичну форму, яка до інших аргументів проти існування Бога висуває ще бажання людини бути незалежною до такої міри, що для неї стає важко визнати будь-яку залежність від Бога. Визнавці такого атеїзму є переконані, що він дає людині свободу бути ціллю для себе самої і єдиним архітектором і творцем своєї власної історії. Вони говорять, що таку свободу не можна погодити з існуванням Бога, автора і цілі всіх створінь або, принаймні, така свобода робить таке переконання неможливим».

«Почуття сили, що дає поступ модерної техніки, підтримує гін людини до такої системи...» (§ 20).

В наступному параграфі Отці вияснюють, що ісповідання Бога не є пониженням людського достоїнства, а навпаки, в Бозі є головна основа цього великого достоїнства, бо Бог підніс людину до висоти Божого Синівства, що дає їй право до вічного щастя з Богом. Тому систематичний і, узагалі, всякий атеїзм, є великим непорозумінням. Ще й сьо-

годні вмирають численні мученики за віру в Бога, яка ублагороднює людське серце та ширить любов і мир між народами. Тимто Отці заохочують віруючих і невіруючих спільно працювати для удосконалення світу, в якому живемо. Вони доручають вести з атеїстами братній діалог, щоб таку ціль досягнути.

Практика життя виказала, що коли безбожники не заховують моральних законів, вони показують себе ворогами людської суспільності, бо людську природу Бог підчинив тим законам. Коли ж людина не зберігає їх і діє проти них, вона виступає не тільки проти Бога, але й проти природних законів.

Таким чином, безбожна людина порушує гармонію в світі і ніколи не досягне сталого добра й щастя, хоч залюбки говорить про «рай на землі». І де безбожники захоплять у свої руки керму держави, показують себе ворогами людської суспільності, бо нехтують моральними законами, які унормовують справедливість і вимагають її від керівних органів, а водночас домагаються послуху й вірності від рядових громадян.

Це найкраще видно в безбожницьких, комуністичних режимах. Моральні закони забороняють убивати невинних людей і грабувати чуже, приватне чи публічне добро; вони домагаються шанувати особисту свободу громадянина, справедливої заплати за працю, прав батьків до виховання своїх дітей, свободи сумління, зборів, слова, друку тощо. Усі ці основні права громадян є потоптані в безбожницькому суспільстві, бо безбожницький

уряд не визнає існування Бога і відкидає Його моральні закони. Тому безбожники і їх режими є не лише ворогами Бога, але й роблять себе ворогами людської спільноти. На це не треба жодних доказів, бо воно всім загально відомо.

12. НАША ЗЕМЛЯ І БОЖЕ ПРОВИДІННЯ

Єдиною ціллю створення світу була Божа любов, яку Він хотів виявити своєму творінню, тому своєю силою Він покликав усі речі з небуття до буття та призначив їм їхню ціль. Коли глянемо на світ, що нас оточує, бачимо в ньому багато речей і явищ-феноменів, що є створені розумно й доцільно так, що мусимо прийти до висновку, що все це ніяк не могло постати само із себе, лише Творець сам упорядкував їх і дав їм свої закони.

Нещодавно А.К. Моррісон, колишній президент Академії Наук у Нью Йорку, написав книжку п.з. «*Людина не стоїть сама*» і в ній сильно підкреслив існування Божого Провидіння в світі.

Для прикладу він узяв нашу землю: якби її об'єм став дещо більший або менший, то через те змінилася б швидкість її руху та положення відносно сонця. Ця зміна зробила б життя на ній дуже важким та утрудненим. Вісь нашої землі, навколо якої вона обертається, є відхилена на 23 ступені і 27 мін. від прямої лінії до сповидної площі, шляху обігу землі навколо сонця, а також її вісь затримує завжди

рівнобіжний напрям до своїх попередніх положень. Наслідком цього є чотири пори року на нашій землі. Що сталося б, якби так наша земля раптом «випростувалася»? Тоді на обох полюсах була б вічна темрява; тоді вся пара з океанів (хмари) переносилася б на північ і на південь і там постали б величезні льодові гори, а смуги між рівником і між тими льодовими горами замінилися б у велику пустиню, зовсім непригожу для життя.

Гляньмо на наш місяць, на якому вже були наші астронавти. Учені обчислили, що він є віддалений від землі приблизно на 240,000 миль (одна миля має 1,609 метрів і 33 центиметри). Тепер уявім собі, що місяць одного дня зблизився до землі на 50,000 миль. Що тоді сталося б? Перш за все, замість одного припливу й відпливу на день, були б два припливи й відпливи, і вони були б такі сильні й нагальні, що морська вода затоплювала б всі рівнини й низини на земній кулі. Вода припливала б і відпливала б з такою великою швидкістю, що нищила б усе подорозі, а навіть забирала б із собою частини гір. Дуже скоро кора землі почала б тріскати і поставали б сильні вітри-гурагани. Усе це робило б життя на землі майже неможливим.

Уже на цих прикладах можна бачити, що світом рядить Великий Творець, Бог. Ми кажемо, що створення світу було ділом любови Бога, а тому, що Бог створив усе, то світ потребує Його невпинної піддержки і допомоги. Цю невпинну опіку Бога над світом ми називаємо Божим Провидінням, Христос Спаситель сказав:

«Гляньте на птиці небесні, що не сіють, не жнуть, ні не збирають у стодоли, а Отець ваш небесний годує їх. Чи ж ви не варті більше від них?... Коли ж пільну траву, що сьогодні є, а завтра кидають її в піч, Бог так одягає, то скільки багато більше вас, маловіри!... Шукайте, найперше, царства Божого і Його справедливості, а те все додасться вам» (Мат. 6:26, 30, 33).

* * *

У світі існує фізичне й моральне зло. Це спричинив гріх впалих ангелів і людей. Дехто думає, чому ж Бог тепер не усуне із світу це зло, яке стільки болю й терпіння спричиняє навіть добрим і побожним людям? Мабуть, найглибшою причиною існування фізичного зла в світі є конечність пригадувати людям правду, що земля не є їх постійною батьківщиною, а тільки часовим місцем побуту. Під впливом фізичного терпіння постає в людини терпелівість і зрозуміння у відношенні до інших, слабших людей. Терпіння освячують людину.

Крім того, фізичне зло спонукає людей думати над способами його усунення, наприклад, боротьба людини чи то із стихійними силами природи, чи іншими труднощами змушує її настирливо працювати над поліпшенням своєї долі. Різні труднощі спонукають людей досліджувати світ, відкривати нові закони в природі, робити винаходи і в такий спосіб творити культуру й цивілізацію.

Бог дав людині розум і свободну волю й хоче,

щоб вона сама вирішала про свої вчинки. Він хоче, щоб людина сама своїми добрими вчинками заслужила собі щастя в вічності. Якщо ж людина поступає інакше, сама накликає на себе й своїх найближчих терпіння і кару.

Бог проголосив людині свій закон і вона своєю свобідною волею цей закон дотримує, або його легковажить. Без свобідної волі вона перестала б бути людиною і не могла б бути відповідальна за збереження, або незбереження Божого закону. Отож, як фізичне чи моральне зло існує в світі, то це діється тому, що людина не сповнює Божої волі, яку Бог, Творець і Законодавець, проголосив людям своїм об'явленням, що міститься в св. Книгах, які називаємо Біблією.

13. БІБЛІЯ ПРО СТВОРЕННЯ СВІТУ

Біблійне оповідання розказує, що Бог створив світ у шістьох днях: 1. відлучив світ від темряви; 2. відлучив небозвід від води; 3. відлучив воду від суходолу; 4. створив сонце, місяць і зорі; 5. створив птахи і морські звір'ята і 6. земних звірів, а на кінці людину (Буття, 1:1 і наст.).

Автор оповідання писав його під натхненням Святого Духа для морального збудування свого народу, що жив у сусідстві поган, щоб зберегти його в правдивій вірі в одного Бога. Отож, ціллю оповідання не було вчити людей астрономії, ге-

ології, фізики чи зоології, або якоїсь іншої природничої дисципліни, але збудувати ізраїльський нарід морально. Це і є причиною, що св. Книги є написані простим, популярним способом і включають знання про світ і землю, притаманне сучасним людям, щоб і найменш освічені могли його зрозуміти.

Усе ж таки, деякі новітні астрономи й інші дослідники взялися порівнювати біблійне оповідання про створення світу, зване біблійною космогонією, з науковими дослідженнями і піддавали думку, що воно незгідне з наукою про постання землі і небесних тіл. Коли ж спокійно і без упередження почали розбирати короткі і ляпідарні вислови Біблії, визнали, що вони не суперечать дотеперішнім дослідженням науки про початки літосфери чи атмосфери.

Теорія Ля Пляса про постання світу з мряковиння вже не приймається вченими. Її основне твердження, що газове мряковиння, перебуваючи в русі збивалося до купи (гази радніше розсипаються), і так творилась вогненна маса, з якої постала земля й інші небесні тіла, — є її найслабшим пунктом.

Сьогодні приймається нова теорія «зростання всесвіту» з однієї маси, т.зв. всесвіт Айнштайна. За цією теорією початок першої маси був 6 білльйонів років тому. Енергія творить масу, а що енергія у всесвіті збільшується у силі, тому він росте, бо безнастанні ядерні реакції-вибухи перемінюють водень у «важку матерію», з якої ще й сьогодні творяться небесні тіла. Послідовники цієї теорії вказують на існування широких «водневих згущень» у міжплане-

тарних просторах і твердять, що такі самі водневі згущення попередили постання нашої соняшної системи, і що так творилися небесні тіла, серед яких наша земля зайняла унікальне місце.

Ця теорія краще вияснює біблійне оповідання про діяння життєдайного сонця: гагіограф оповідає, що першого дня творення світу було «світло», але сонце, місяць і зорі Бог створив аж четвертого дня. Отож за теорією «зростання всесвіту» сонце могло постати раніше від землі, але доки його маса розпалилась так, щоб своїм світлом і теплом могла ogrівати землю і створити догідні умовини для життя звірят, рослин і людей, тобто поки стала дійсним сонцем, проминули довгі віки і тому гагіограф ставить створення сонця аж на четвертий день.

Говорячи про вік нашої землі згадаємо, що різні люди висловлювали про це всякі здогади, наприклад, ірландський владика Ушер звик був казати: додай роки володіння всіх королів (царів), до цього приклади суму життя патріархів і ще сім днів, тоді одержиш вік землі: вона зачалася в 9:15 годині зранку 26-го жовтня 4004 року до Христа. Цього, очевидно, серьйозно не сприймали. Карло Дарвін думав, що земля щонайменше має 300 мільйонів літ; а Голмс і Герлей, спираючись на радіоактивній прикметі землі, кажуть, що вона має 3-5 більйонів років. Ці здогади сперті на калькуляціях дослідників особливо геологів.

Учений Бюзі зробив заввагу, що ніщо так не противне науці, а особливо священній науці, як ставити

її перед готовими висновками інших дисциплін. За останнє сторіччя Церква має чимало опіній і наївностей від отаких порівнянь, і хоче вберегти себе перед ними, щоб повернути біблійній егзегезі незалежність і свободу.

Перш за все, мусимо тямити, що гагіограф уживаючи просту й метафоричну мову, пристосовану до умового рівня людей свого часу, звертав єдину увагу на основні правди спасіння та морального збудування людей, а не писав геологічні чи астрономічні трактати. І тому, якби він навіть включив до свого оповідання якесь одне чи друге оповідання народу, то треба мати на увазі, що він писав під Божим натхненням і тому навіть такі оповідання були вільні від помилки.

14. ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ І ЙОГО РОЗВИТОК

Сучасні дослідники-геологи здогадуються, що одна тисяча сімсот мільйонів років тому на землі ще не було життя, бо бракувало кисню в атмосфері, хоч він міг бути у воді. Щойно 270 мільйонів років тому, в т.зв. Пермійській добі вже був кисень, а з ним з'явилося життя; в Мезоїчній добі (225-135 мільйонів літ) на землі жили вже динозаври. В наступній, Кенозоїчній добі, зложеній з третичного (67-8 міл. літ) і четвертичного (2 міл. до 100 тис. літ) періодів на землі були вже ссавці. В останньому періоді знаходимо вже сліди розумної людини типу «Кро-Маньон». Одначе, дійсна історія людського

роду почалася дуже пізно, бо 7-4 тисячі років тому. Стільки про дані дослідників історії землі.

Щодо живих істот, то вони були створені Богом. Це навчання поясняють, що 1. був створений кожний рід окремо, або 2. що Бог створив найважливіші роди тварин, а вже з них за установленими Богом законами в ході віків виникали нові роди.

Деякі богослови й учителі Церкви висловлювали про те свою думку, наприклад, Єфрем із Сирії вірив, що рослини й звірята постали діянням Богом створеної сили; Василій Великий казав, що з Божої волі земля зродила рослин і звірят; Григор з Нісси гадав, що живі істоти були створені Богом потенціально і їх поява на землі була наслідком тієї сили; Іван Золотоустий згадує, що за Божим планом рослини і звірята постали діянням землі і води; Св. Августин вірив, що рослини і звірята були створені Богом у примітивному стані, але в ході віків вони прибирали досконаліші форми; Тома з Аквіну, а за ним схолястичні філософи, основували своє вчення на грецькому філософі Аристотелю, який думав, що звірята були створені Богом окремо, але приймали види інших родів з уже існуючих, тобто допускали еволюцію.

Можна загально сказати, що Церква не відкидає еволюції, як природничу систему, що прагне до вияснення розвоєвого процесу різних родів рослин і звірят. Папа Пій XII у своїй енцикліці «*Humani generis*» так писав: «Дехто думає, що т.зв. теорія еволюції, яка ще не очистила себе від противорічностей у сфері природничої науки — може відноситися

до початку всіх речей. Приймати її необережно і без застереження означало б приректи себе на моністичні і пантеїстичні спекуляції, що кидають весь світ на ласку безнастанного еволюційного процесу. Комуністи радо приймають цю думку, бо як людські душі будуть позбавлені ідеї особового Бога, тоді вони (комуністи) зможуть успішніше боронити і пропагувати свій діалектичний матеріалізм» (§ 5).

«Ці фіктивні кличі еволюції, які відкидають усе, що є абсолютне, сильне і незмінне, приготували дорогу новій фальшивій філософії, що стала суперником ідеалізму, імманентизму і прагматизму, і вона називає себе екзистенціалізмом, бо займається лише існуванням поодиноких людей і не інтересується іншими незмінними істотами» (§ 6).

Як видно з наведених думок Пія XII, що був одним з найбільших учених своєї доби, Церква в основі не є проти еволюційного процесу в природі, але не приймає думки матеріалістів про початок життя на землі, без Бога. З часу французького вченого Пастера прийнявся біологічний закон: усе живе походить від живого. Жива матерія складається з однієї чи цілої маси клітин, і від їх кількості та якості залежить висота розвитку даної істоти-створіння. Тим то природознавці ділять тварин на різні роди, кодола, громади, родини, залежно від ступеня їх розвитку і якихось схожих прикмет. Кожний з них має собі притаманну будову. Усіх найбільше цікавить найвищий рід, що має чашку, кістяк, хребетний стовп, мозок, серце, шлунок тощо.

Наука палеонтології, шукаючи за слідами живих істот в геологічних наверхівках землі кладе тезу: чим звірята раніші, тим менше розвинені. Усе ж таки, і досі не вдалося нічого певного встановити про початок вищих тварин, головне: як, коли і чи взагалі відбувся якийсь перехід від нижчих до вищих родів звірят, а лише підтверджується їх існування в такій чи іншій добі.

Лямарк у своїй «Зоологічній філософії» аргументував, що живі створіння мають прикмету пристосовуватись до свого оточення, наприклад, деякі групи звірят, що через ряд поколінь мусіли втечею рятувати своє життя перед ворогами, розвинули бистрий зір і швидкий біг. Подібно деякі рослини розвинули прикмету пнутися вгору, щоб мати більше соняшного світла. І так, казав Лямарк, різниці, що їх бачимо між рослинами і звірятами, походять з цих набутих прикмет. Як видно, він припускав, що первісно міг бути один рід рослин і звірят, а з них розвинулися інші роди, але наука не має на це доказів. З другого ж боку, не можна перечити, що малі зміни є можливі через вплив оточення чи клімату. Одне певне, матеріялістична теорія еволюції, навряд, чи зможе вияснити, як із сліпого хробака постало звіря з очима, вухами, носом тощо.

15. ЩО ГОВОРИТЬ ТЕОРІЯ ЕВОЛЮЦІЇ ДАРВІНА?

Карло Дарвін (1809-1882) у своїй праці «Початок родів через природний добір або збереження вищих родів у боротьбі за життя», видвигнув т.зв. теорію еволюції «через природний добір».

Він аргументував, що рослин і тварин родиться більше, ніж їх земля може вижити. І через брак місця й поживи, а особливо вороги, нищать їх більшу частину ще поки вони досягнуть зрілий вік. І хоч кожний рід прагне ширення свого власного покоління (тенденція до одности), усе ж таки, між батьками і дітьми постають зміни (тенденція до змін) для полегшення боротьби за існування, бо сильніший завжди вийде переможцем, а слабший згине. І переможці передають ці сильні прикмети своїм дітям, а вони своїм нащадкам і в такий спосіб у ході довгих віків рід розвивається щораз вище й вище. І такий «природний добір» є основою еволюції.

Замітимо, що деякі тези Дарвіна підхопили матеріялісти й про те хочемо дещо сказати.

Сам Дарвін не висловив думки, що створіння постали «через випадок», але говорив, що вони є наслідком «сліпого діяння природи». Його теорія не вияснює постання важливих органів у тварин, наприклад, зору, слуху, нюху тощо, а твердження про появу тварин «через сліпе діяння» йде у розріз з незмінним і сталим біологічним законом природи, як уже було мовлено. Сліпий випадок не має сили встановити закону. Це може зробити Вища, Розум-

на Сила, Творець і Законодавець. В усій природі панує прецизний лад і сталий порядок так, що, як і трапляється «щось» непередбачене, то не тому, що воно «непередбачене», а тому, що людина ще не знала закону, який діяв у даному випадку.

Чимало видатних біологів, колись дарвіністів, мають поважний сумнів до самої основи теорії еволюції, а ботаніки й зоологи не знаходять доказу на походження усіх тварин і рослин від одного «організму» (моногенетична теорія) але навпаки, визнають, що вони походять від багатьох організмів (полігенетична еволюція).

16. ДАВНІЙ МАТЕРІАЛІЗМ У СВІТЛІ НОВИХ ДОСЛІДІВ

Матеріалістична філософія мала своїх прихильників ще в дохристиянських часах, наприклад, Демокріт з Абдери († 360 до Христа), який уявляв собі, що весь світ зложений з атомів, частинок матерії без барви, смаку, твердості чи якості, але з різними формами й вагою. Їх не можна бачити голим оком, хоч з конечности своєї природи вони вічно рухаються. Демокріт допускав існування матеріальної душі, що складалася з найкращих атомів вогню, тому була вогненною субстанцією, що пливе в повітрі, а тягар повітря втискає її в тіло людини, наприклад, віддих (рух) дає життя, а як він перестає, приходиться смерть. За Демокрітом душа є найблаго-

роднішою частиною тіла і хто її любить, той любить щось «благородне».

Однаке таке матеріялістичне поняття душі відкинули грецькі мислителі, а великий філософ Платон видвигнув свій «світ ідей», Бога-Деміюрга, що створив Світ-Душу, яка була причиною всього життя на землі, порядку та руху у всесвіті. Деміюрг створив також душу людини, яка є рушійним елементом його тіла й існувала перед тілом, а її існування у людині є для неї карою. Як видно, Платон вірив у Бога-Творця і безсмертну душу.

* * *

Філософи Дідеро і д'Алембр у XVIII ст.; Фаєрбах († 1872), Малескот († 1893), Тиндал († 1893), а особливо Ернест Гекель († 1909) — висунули нові гіпотези про матеріялістичний початок світу і живих істот.

Гекель прийняв теорію еволюції Дарвіна і в своїх міркуваннях поділив живі створіння на дві категорії: протозоа — одноклітинні і метазоа — багатоклітинні. Він виготовив генеалогічне дерево споріднення між різними родами тварин, а розвиток людини поділив на двадцять шість стадій, починаючи від «примата» — званого «петекантропус еректус», що мав би бути отим переходом між мавпою і людиною. За Гекелем психічне життя людини, це сума фізіологічних чинностей її тіла. Він не приймав душі, свободної волі, ані особового Бога, тому ним одушевляються безбожники.

У своїй «Космологічній Перспективі» він писав, що світ є вічний, необмежений і незмінний: його сутність (субстанція) складається із сталої матерії та енергії, що заповнюють простір і дають рух. Цей рух іде в нескінченім часі як простолінійний розвиток із змінними періодами народження і зникання, тобто еволюція й інволюція. Всі небесні тіла підлягають законові і сутності, але в матеріальному розумінні.

Земля, казав Гекель, була вогненною кулею і повільно остигала аж доки на ній з'явилася вода, що стала основою органічного життя. Минали мільйони літ поки на землі з'явилися живі створіння; первісні хребетники уступили місце вищим ссавцям і це сталося в Третичному періоді, в добах еокен і міокен. Людина наймолодша, бо під кінець згаданого періоду «еволюціонувала з примата». Це менш-більш думки Гекеля.

Варто завважити, що від часу грецького філософа Евкліда наука приймала тезу, що простір є немов велика посудина, в якій містяться матеріальні речі, і такий погляд приймав Гекель та поставив його в основу своєї філософії. Тим часом, нові дослідники, наприклад, Плянк, Нілс Бор, Гайзенберг, Айнштайн, видвигнули інші тези, за якими простір залежить від предметів, що в ньому існують. І нема вічного, безоглядного і незалежного простору; космічний чи астрономічний простір і час, як також енергія та рух, не є вічні, ані нескінчені. Ці тези суперечні основним założенням філософії Гекеля й інших матеріялістів.

Досі думали, що маса то об'єм є основною рисою матерії, а досліди висунули на перше місце енергію і до важливого голосу прийшла електронна теорія, за якою вся сутність матерії лежить в електронах і протонах, заряджених електричною енергією; хоч викриття незаряджених неутронів звузило засяг цієї теорії.

* * *

Найновіші досліди виказали, що й атоми не є чимсь твердим і сталим, як колись думав Гекель, бо є зложені з різних частин, наприклад, електрону, протону, неутрону, фотону, позитону, неутріно, мезону і т.д., і що атоми є змінні і приймають енергію. Учений Плянк висунув теорію «Квантум», за якою енергія в формі електромагнітного промінювання не є сталого характеру і складається з частин, наприклад промінь світла є електромагнітним явищем з цілим роєм стріл-фотонів. Це зовсім дискредитує матеріялістичну теорію Гекеля, що уявляв собі матерію чимсь незмінним і вічним. За Нілсем атоми, це мініатюрні соняшні системи, в яких довкруги ядра безперервно бігають електрони.

Всі ці досліди про змінливість макро- і мікрокосмосу дали нагоду Папі Пієві XII, що пильно слідив за ними, зачитувати в своїй бесіді до членів Понтифікальної Академії Наук в Римі, 22-го листопада 1951, досліди англійського фізика, Едмунда Витекера, і зробити свої висновки. Папа говорить:

«Всі ці роздумування доводять до заключення,

що був час, коло 9 або 10 бiльйонiв рокiв тому, коли космос-свiт, якщо й iснував, був у зовсiм iншiй формi, рiзнiй вiд усього, що досi знаємо, i ця форма становить останню межу науки.

«Ми говоримо про неї, може невластиво, як про творення. I це дає солiдну основу геологiчним дослiдам вияснити початок космосу, бо кожне тiло на землi зачалося в тому часi. Коли цей висновок знайде своє пiдтвердження в дослiдах майбутнього, вiн буде вважатись найбільшим винаходом наших часiв, бо встановить основну змiну наукового охоплення всесвiту, подiбно як це зробив чотириста рокiв тому Коперник».

I сьогодні йдуть посиленi дослiди про створення всесвiту й початок життя на землi.

* * *

Вiдмiтимо, що матерiялiстична еволюцiя не годиться з бiологiчними законами, наприклад, учений Григор Мендель впродовж вiсьмох рокiв схрещував мiж собою десять тисяч всяких рослин у рiзних поколiннях i попав на слiд нового бiологiчного закону: в кожному організмі є чинник, званий хромосомом, що встановлює їх характеристику i робить ці організми рiзними один вiд одного.

За Менделем хромосоми є в клiтинах рослин i тварин так, що одна їх половина походить вiд батька, а друга вiд матерi. I якби з якоїсь причини хромосоми батька були нечинні, то вони появляться у дальших поколiннях i це є причиною вiдмін при

схрещуванні родів. За цим законом сила схрещення є обмежена, бо якби навіть заіснувала якась зміна в роді, тобто еволюція між спорідненими родами, то ці зміни вирівнюються вже у найближчих поколіннях.

Мендель довів, що по схрещенні родів їх перша генерація одержує прикмети одного з батьків, це т.зв. «сильний елемент», а другого зовсім ні, це т.зв. «слабкий елемент»; однак вже в другій генерації «слабший» елемент з'являється в точному відношенні три до одного, а в третій генерації «слабший» елемент вже має свої чисті прикмети. Таким чином, роди не змінюються так, як твердить матеріалістична еволюція.

17. БІБЛІЯ ПРО СТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ

«Тож сказав Бог: Створімо людину на наш образ і нашу подобу, і нехай вона панує над рибою морською, над птаством небесним, над скотиною, над усіма дикими звірями, над усіма гадами, що повзають по землі. І створив Бог людину на свій образ; на Божий образ створив її; чоловіка і жінку створив їх» (Буття, 1:26-27).

Людина була покликана до життя у всесвіті не в звичайний спосіб, як інші створіння, але особливою дією самого Творця, особового Бога. Щоправда, біблійне оповідання говорить, що тіло першої людини було створене із землі, тобто з тієї самої матерії.

що й інші створіння, але її душу Бог створив окремо. Перша жінка, Ева, мати людського роду, походить з крові і кости Адама, а свою душу одержала від Бога окремо.

З цього ясно, що всі люди на землі походять від прародичів, Адама і Еви, незважаючи на те, що в одних шкіра тіла була біла, в других жовта, а в третіх чорна. Фізичні й умові різниці між людьми постали внаслідок способу життя, клімату, поживи тощо. Немає на світі нижчої або вищої раси бо всі люди походять від одних прародичів та одержали від Бога свої індивідуальні душі, розум, свободну волю, тому мають перед Ним однакову вартість.

Одначе ліберальні люди із середньою, або навіть високою освітою висувають свої застереження, конфронтуючи біблійне оповідання із шкільними підручниками астрономії, геології чи зоології. Вже св. Тома з Аквіну в XIII ст. звернув увагу, що форма біблійних оповідань не має науково-історичного, а релігійно-повчальний характер, бо священному авторові йшлося не про виклад науки, а про правду, що світ і все в ньому створив Бог. Варто ще раз пригадати, що книги Старого Завіту були писані для простих людей, які жили перед кількома тисячами років, тому треба їх приймати за важливих свідків волі Божої у справах віри і моральності. І, як хтось говорить про «ненаукові» речі біблійних оповідань, це значить, що він вимагає від біблії речей, про які вона не говорить.

Отці Ватиканського Собору в своєму декреті про об'явлення кажуть: «Щодо книг Старого Завіту,

згідно із станом людства перед часом спасіння, завершеного Христом, вони об'явили пізнання Бога і людей та доріг, якими справедливий і милостивий Бог людей провадив. Ці книги, хоч у них є деякі недосконалі й тимчасові справи, дають нам правдиву, божественну науку. Ці самі книги дають нам образ присутності Бога і мають у собі важливе знання про Нього, правдиву мудрість про життя людей, чудовий скарб молитов і криють у собі містерію нашого спасіння. Християни повинні держати їх у великій пошані» (§ 15).

Претенсії до біблійних книг Ст. Завіту мають, переважно, матеріялістичні філософи, що «апріорі» (згори) відкидають існування особового Бога, якого за всяку ціну хочуть заступити своєю «вічною матерією», наприклад, в 1911 р. Артеніус висловив думку, що з нічого не може вийти «щось», бо це незгідне з наукою, отже, матерія є вічною. Треба сказати, що матеріялісти своєю моністичною еволюцією ніколи не знайдуть правдиву відповідь про початок людського життя на землі, а головне, що людська душа є «витвором» нерозумної матерії, якій вони приписують прикмети Бога.

Вже в часах св. Августина були такі труднощі, бо він висунув аргумент, що Бог не має наміру вчити людей внутрішньої будови природи, бо це ніяк не допоможе людям осягнути спасіння, наприклад, чи не було б дитячою справою думати, що Бог своїми власними руками зліпив людину з глини? І якби був подібний вислів у св. Книгах, то гагіограф ужив метафори, бо Бог є дух і не має рук, як ми їх маємо.

Проти подібних уваг лібералів виступали деякі християнські вчені, щоб «годити» дотичні уступи св. Книг з усякими теоріями і гіпотезами, наприклад, Армеліні думав погодити біблійну космогонію з науковими досягненнями. Останніми часами, дослідники: Вестгофер, Дювар, Кляйншмідт, Цукерман і інші, висунули теорію «гомінідів», чоловіко-подібних створінь, ссавців, що мали б існувати до Адама або після нього. Такий полігенетичний погляд протиставляється моногенетичній богослов'ї і тому Папа Пій XII у згаданій енцикліці писав: «Коли ж постає нова теорія-думка, звана полігенізмом, то діти Церкви ніяк не мають свободи її визнавати. Мирянин не може прийняти думку, яка твердить, що по Адамі існували на землі правдиві люди, які не походили від нього природним родженням, як від першого батька, або що Адам репрезентує більше число перших батьків. Немає способу погодити таку думку з джерелами об'явленої правди і документами навчання Церкви про первородний гріх, який походить від особистого гріха Адама і який через родження перейшов на всіх і в кожному є як його власний».

* * *

Доки почнемо говорити про душу людини і джерела об'явлення, скажемо, що якби й була яка еволюція людського роду, вона мусіла б іти за Божим планом, бо Він дав світові початок і все покликав до існування. За останніх сто років гарячкові

досліди над обґрунтуванням матеріялістичної еволюції не вияснили, звідки людина взяла свій розум і свободну волю, яких навіть крайні атеїсти не вважалися заперечити в неї; ані палеонтологія не дала досі доказу про існування будь-якого антропоїда, що був би перехідною ланкою між людиною і якимсь чоловікоподібним створінням.

З другого боку доказано, що в нормальному організмі людини діє постійна і чітка і суцільна єдність і доцільність, наприклад, в шлунку є коло 35 мільйонів залоз, які гармонійно продукують кислоти для розчинення їжі на складники потрібні для будови і скріплення організму. Цей процес переміни матерії називаємо метаболізмом. І, цікаво, метаболізм є у всіх організмах, але в кожному він є різний. Ото ж протоплазма кожного роду тварин є йому властива і, хоч багато тварин живляться тією самою поживою, вони завжди зберігають свій власний рід. Цей біологічний закон противний припущенню, немов би людський рід розвинувся з якогось іншого роду, чи пак, антропоїда.

Подруге, наука ще не вияснила початку життя на землі, а він мусів бути, бо на світі немає нічого вічного. Геологи довели, що не так дуже давно земля була в такому стані, що на ній життя було неможливе, але палеонтологи і досі не можуть нічого певного сказати про сам початок життя. Це, очевидно, не здержує матеріялістичних філософів говорити, що нібито при остиганні землі були такі «заворушення і гази», що з різних хемічних сполук несподівано «вискочило життя само із себе». У такий

здогад важко повірити, бо ще й досі ніхто не порушив біологічного закону: усе живе походить від живого. Щоправда, неорганічна матерія може стати живою лише через метаболічний процес, але це вже діється в живій клітині. Усе це нас переконує, що життя не постало «через сліпий випадок» чи «хемічний процес», але його створив Бог, давши матерії принцип життя.

Людська душа для матеріялістів є великою тайною. Її вартість є безмежна, бо вона є частиною Живого Бога. І, хоч модерна людина винайшла багато корисних речей і написала чимало вартісних книг, але в неї немає вищої інтелігенції, як її мали люди тисячі років тому, наприклад ніхто не відважиться сказати, що інтелект Канта був більший, як інтелекти Платона чи Аристотеля.

Закінчимо цей підрозділ думками природника і дослідника Гакслі: «Всяка наука є основана на акті віри; віри у важність логічного процесу думки; віри в останнє вияснення загадки світу; віри, що закони мислення є законами всіх речей. У практиці, а може навіть у теорії, таке поняття є основою всякої наукової діяльності. Більшість учених є опортуністи. Вони переходять від звичайного поняття світу до високих ідеалістичних теорій, користуючись одним або другим поняттям відповідно до ділянки студій, над якими працюють. На жаль, чимало вчених у наших часах спеціалізації є змушені займатися всякими ділянками, тому є намагання з боку різних спеціалістів приймати за правду такі теорії, які мають лише перехідне значення. І треба з того при-

воду дивуватися, бо дуже мало вчених мають нагоду думати про метафізичні основи науки» (Цілі й Засоби, 1938).

Таким чином Гакслі не лише подає добру характеристику теорії еволюції, як перехідної думки, але також звертає увагу на велике значення в цій справі метафізики, як теж релігії, без якої всіх цих справ ніхто не розв'яже задовільно.

18. ЧИМ Є І ЯК ДІЄ ЛЮДСЬКА ДУША?

Були філософи, які думали, що живі речі мають «душу», а мертві її не мають і під тією «душею» вони розуміли принципи важливих чинностей живих істот, які є їх суттєвою формою, наприклад, Аристотель казав, що рослини мають свою «вегетативну душу», бо вони ростуть і множаться і це, на його думку, була найнижча форма душі; вищим ступенем була «сенситивна душа», що її мають тварини, а третім і найвищим ступенем була «розумна душа», що її має людина. Вона є принципом чуттєвих снаг людського тіла, наприклад, поживи, чуттів і руху. Аристотель дійшов був до думки, що в кожному живому естві є одна душа і вона заповнює всі його клітини.

Душа є чимсь реальним і без неї немає життя. Усяка неорганічна матерія щойно по злуці з душею стає живою. Усі живі ества складаються з матерії і в усіх своїх діях зберігають фізичні й хемічні закони.

але їх чинності є зовсім інші від неорганічної матерії: вони *метаболізують, ростуть і множаться*. Таким чином, нежива матерія по злуці з душею оживає і через метаболічний процес стає частиною організму.

Людина складається з душі й тіла. Душа є першим коренем і принципом усіх чинностей тіла, наприклад, живлення, росту, руху, множення, відчущання, бажання, уяви, думки, волі тощо. Душа робить матерію людським організмом і є його формою. Людський організм не має «вегетативної і сенситивної» душі, але всі ці чинності тіла контролює розумна душа, що має силу думання і так відрізняє людину від решти створінь. Якби людина мала три душі: вегетативну, сенситивну і розумну, то вона не була б одним еством, а групою істот: рослин, тварин і людини. А так воно не є, бо відчуваємо в нашому тілі досконалу єдність і гармонію в усіх чинностях, якими рядить розумна душа, що є реальною формою тіла. Без душі рука, нога чи око людини не різнилося б нічим від руки, ноги чи ока мертвої людини. Таким чином, душа робить увесь людський організм однією людиною і жодна частина організму не має сили жити і діяти без душі.

Люди індивідуально є різні і їх душі є різні. Людина зложена з нематеріальної душі і матеріального тіла займає посереднє місце у вселенній: вона є лучником між матеріальними створіннями під нею і духовим світом понад нею. Інакше кажучи, людина є на границі між матерією і духом.

Загально приймається, що людина думає моз-

ком, а дехто навіть пробував показати місця мозку, які «думають», але цього певно не доказано, бо як ті місця були усунені операцією, то людина не перестала без них думати. Напевно не знаємо, котра частина мозку думає, але, як більша частина мозку є відрізана, людина вмирає. Є певним, що людський інтелект спирається на мозку, бо мозок є центром нервів, через які людина одержує чуттєві враження від органів тіла, але мозок сам думає, оцінює і рішає.

Було помічено, що деякі тварини розумно реагують на явища свого найближчого оточення, особливо щодо їжі і самооборони, тому хотіли їм приписати силу думання, порівнюючи їх з людиною, наприклад, шимпанзе вміє дістати банана завішеного над кліткою, а навіть притягає його гаком.

Не можна перечити, що звірячий інстинкт, чи «сенситивна душа», заставляє тварин думати, як дістати їжу чи тікати перед небезпекою, інакше вони не могли б зберегти свій рід, але це дуже маленька подібність до «нижчих снаг» людини і не дає жодної основи порівнювати шимпанзе з розумною людиною.

Людська душа є духом і не може походити від матерії; вона не походить від батька-матері, бо кожна людина має свою, одну неподільну душу. Бог творить окрему душу для кожної людини, що приходить у цей світ, щоб оживити матерію в живій особі. З цього ясно, що людська душа є духовою сутністю, незалежною від тіла, і тому існує й по смерті людини, бо зміна матерії не заторкує духа.

Коли ж основні органи тіла є нездатні виконувати життєвих функцій і тіло вмирає, тоді душа виходить із нього і йде до свого Творця. Душа не зникає, ані не попадає в стан «неіснування», бо вона є частинкою Живого Бога.

19. ПРИКМЕТИ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ

Однією з важливих прикмет людської душі є сила пізнавання, а знання людини починається від зовнішніх явищ, які вона пізнає своїми чуттями зору, слуху, смаку, запаху і дотику; кожне чуття має осібний орган, що схоплює враження із зовнішнього, матеріального світу і ці явища (фізичні рухи) впливають на нервову систему, що подає їх мозкові, і з них він одержує свої ідеї та робить висновки про зовнішній світ.

Св. Тома з Аквіну думав, що внутрі людини є інші чотири духові чуття, які не мають своїх зовнішніх органів: уява, розсудок, мислення і пам'ять. Передані зовнішніми чуттями явища діють в уяві, хоч чуття вже перестали діяти. Це значить, що людина має духову прикмету їх зберігати і знову проявляти, як зайде необхідність. Цю силу уживаємо, коли уявляємо собі якусь особу, річ або місце, і цю можливість відтворити в розумі образи називаємо уявою.

Однаке, властивим внутрішнім чуттям є розсудок, що порядкує всі образи, принесені розумові зовнішніми чуттями.

Третім внутрішнім чуттям є мислення, що пізнає не лише зовнішні прикмети речей, але їх кваліфікує, чи вони добрі чи злі, бажані чи осоружні, корисні чи шкідливі.

Четверте внутрішнє чуття, це пам'ять. Вона подібна до уяви, але різниться від неї. Образи в уяві постають на основі фантазмів, переданих зовнішніми чуррями, напр., голос, форма, тон тощо; а натомість, пам'ятеві образи є чимсь більшим, бо представляють уже частину досвіду. Крім того, пам'ять зберігає образи, одержані через снагу мислення. Таким чином, мислення і пам'ять витворюють досвід, який називаємо знанням.

Всі ці внутрішні чуття діють у людині під контролею розуму-інтелекту, який не лише хоче знати, як особа чи річ виглядають зверху, але які вони в дійсності є, тобто творить загальні поняття-ідеї, з яких постає основне знання, наука, напр., людська мова постає внаслідок духової здібності мислення. З поодиноких понять-ідей, витворених внутрішніми, духовими чуттями, постають поодинокі слова-вирази, а з них людина творить речення, якими передає свої думки і порядкує своє знання. Мова є першою ознакою духовості людини, бо жодне інше створіння в світі її не має. Філософ Міллер звик був говорити: «Мова є нашим Рубіконом і жодна тварина не може його переступити».

Духова здібність людини творити поняття й ідеї є основою людського поступу і культури, досконалення й полегшення умов життя та щораз більшого опанування матеріального світу. Жодне інше

створіння не має такої здібности, бо не має розумної душі.

Таким чином, основою людського знання є безсмертність душі, бо ніщо матеріяльне не може бути дане без своєї цілковитої втрати, напр., я не можу дати комусь одного долара без його втрати і також не можу дати свого пальця без його відрізання; натомість можу дати відтиск пальця без його втрати, бо тоді відтиск не є матерією, але її формою. Подібно в знанні: предмет дає свою форму підметові (розумові) і її не тратить. З тих причин матеріялістична філософія, що відкидає існування безсмертної душі, є незгідна з людським досвідом, бо матеріялістичними категоріями намагається вияснити духові процеси і доходить до абсурду: знання полягає на комунікації, але без апропріації, тобто на даванні без утрати, а матерія не може бути дана чи комунікована без утрати. Це є лише прикметою духа, якого існування матеріялісти не приймають, дарма, що користуються його працею.

20. СВОБІДНА ВОЛЯ ЛЮДИНИ

Свобідна воля людини є найвищим виявом її містичної єдності духа і матерії. За св. Томою воля, це рід снаги, а снага це нахил ества в сторону якогось добра. Ества, що не мають знання, мають природну снагу, напр., дерева ростуть до зайняття якнайбільшого простору, щоб легше й більше втяга-

ти в себе сонячну енергію своїм листям. Цей їх нахил є сліпим і відбувається за законами природи. Тварини мають сенситивну снагу і нею можуть вибрати собі потрібні речі, а уникати некорисних, напр., у пустині осел ховається в тінь верблюда.

Цю останню снагу завважуємо також у людини, але вона вища й розумова і її називасмо волею. Воля людини, як її інтелект, є нематеріальною, духовою силою душі, яка діє без зовнішнього чуття, тому діє свobodно. Деякі філософи, напр., матеріалістичні детерміністи, не визнають існування волі людини, кажучи, що в людині немає місця на свobodну волю, бо всі явища в світі є абсолютно визначувані фізичними законами. Кожна думка, постановка чи рух людини є спонтанними, немов автоматичними реакціями його нервової системи, напр., махни чимсь перед її обличчям і вона замикає очі; настав під ніс готову печеню, а залози викличуть слину в роті.

Таким чином, матеріалістичний детермінізм хоче ідентифікувати матеріальне з духовим, сугеруючи, що людина не має жодного свobodного почування, бажання чи рішення. Інакше кажучи, вони хотіли б мати таку людину, що не роздумує над словами другої людини, ані не думає, заки дасть свою відповідь. Це є вже пониження розумної людини до рівня тварини, і це суперечить нашому досвідові.

Натуралістичні ж філософи відкидають «філософію людської поведінки», але вчать «універсальний детермінізм» в природі в тому переконанні, що

вчинки людини є детерміновані причиновими законами, тому людина не має свободної волі в метафізичному, надприродному розумінні.

Ми вже згадували, що в матеріальному світі є закон причиновости, але людські добровільні вчинки є спричинювані законами притаманними розумній людині, а не законами неорганічної чи органічної, нерозумної природи. Чуттєві снаги людини діють під контролею її розуму, напр., якась особа чи річ захопить увагу нашої чуттєвої снаги, тоді, нормально, її схоплює також і наш розум та видає про неї свій корисний чи некорисний осуд і щойно тоді воля свободно рішає, чи цю річ або особу прийняти чи відкинути. І так свободна воля людини є найвищим мотивом, що контролює і керує усіми іншими силами.

Щоправда, бувають нераз обставини, де людина діє проти своєї волі, напр., когось арештують чи усувають з помешкання, але це не є свободним актом нашої волі, бо нас змушують до цього. Тут згадаємо ще про конечність цілі, напр., хтось хоче бути священиком, тому мусить іти в семінарію, але тут воля, обравши добровільно ціль, видає добровільний акт прийняти всі середники, що ведуть до цілі.

З досвіду знаємо, що воля людини вже із своєї природи бажає добра і щастя, навіть як має на оці якесь особливе добро, напр., виконувати Божі заповіді. Усе ж вона не має необхідности вибрати добро, навіть посідання самого Бога. Бо, хоч віра і розум кажуть людині, що Бог є абсолютним добром, усе ж часто буває, що людина бачить у Бозі

перешкоду свого щастя, тому його не приймає і його заповіді зневажає. Все це потверджує існування свобідної волі людини.

Бог, Первопричина і Творець усього, має вплив на волю людини, але її не нищить; Він впливає на неї згідно з її власною природою, напр., бажати абсолютного добра. Одначе, людина має повну свободу волі іти за тим впливом або його відкинути.

Людина є зложеним еством, бо має матеріяльне тіло, що є оживлене душею; вона живе в матеріяльному світі, тому тіло є матерією, яка впливає на душу. Одначе, свобідна воля є великою силою душі, що робить людину трошки нижчою від ангелів. З другого ж боку, як людина поступає нерозумно, вона може впасти нижче звірят, які керуються сталими законами природи.

На вчинки людини впливають: її розум, характер, сенситивні нахили, темперамент, як також фізичні, зовнішні обставини її оточення. Крім того, воля людини керується вищими або нижчими спонукками, напр., мученик вибирає радше смерть, як зраду вірі; або хтось, рятуючи ближнього від смерти, сам умирає.

Трапляється, що хтось сам собі заподіє смерть в переконанні, що це звільнить його від клопотів і принесе спокій, — це дуже низький і опортуністичний мотив. Мученик бачить у смерті початок вічного щастя, а самовбивця тікає від небезпек і, шукаючи добра, сам його нищить.

З вище сказаного виходить, що природний розум людини може помилятися і це підтверджується

цілою масою різних, часто суперечних, філософських систем та гіпотез. Це може бути через брак основного знання речей самих у собі, або через відсутність доброї волі.

Бог, Творець вселенної, що покликав людину з небуття до буття, дав їй частинку свого Духа і так підніс її до надприродного життя, не міг залишити її без надприродної помочі, щоб скоріше й певніше могла досягнути свою земну і небесну, вічну мету. Цією поміччю є Боже об'явлення, про яке докладно говоритимемо в наступних розділах.

21. ЗАГАЛЬНЕ ПРО НАТХНЕННЯ СВЯЩЕНИХ КНИГ

Живши віками в гріхах людина затратила первісне поняття правдивого Бога, тому Він хотів об'явити їй свою волю та приготувати прихід Спасителя, що мав повернути весь людський рід до стану Божого синівства. Своїм об'явленням Бог хотів передати людям частину своєї нескінченної мудрости, щоб їм пригадати високе завдання, до якого вони були покликані.

Даючи людському родові об'явлення, Бог знизив себе до рівня створіння, щоб навчити його правд, до яких його зранена гріхом природа не могла дійти своїми власними силами.

Життєвий досвід повчає, що людський розум часто помиляється і, хоч людина може своїм розу-

мом пізнати існування Бога, але в релігійних справах губиться в суперечностях і помилках. І, як дослідник стає перед мікроскопом чи телескопом, щоб докладніше й ясніше пізнати речі, так і віруюча людина при допомозі священних Книг, де міститься Боже об'явлення, досконаліше пізнає Бога. Крім того, хоч би людині вдалося самій дійти до пізнання деяких вічних правд, це не спонукало б її до праведного життя, бо не вистачало б найвищої санкції, яку дає Боже об'явлення.

Боже об'явлення міститься в священних Книгах Старого і Нового Завіту і про це хочемо дещо сказати. Перш за все, наведемо деякі уривки з декрету Отців 2-го Ватиканського Собору про священні книги і їх натхнення.

«Богом об'явлені правди — писали Отці — вміщені і представлені в св. Письмі, були доручені і написані за натхненням Святого Духа. Свята Мати Церква, покладаючись на віру Апостолів, навчає, що Книги Старого і Нового Завіту в цілості, з усіма своїми частинами, є священні і канонічні, бо були написані під натхненням Святого Духа (Ів. 20:31; 2 Тим. 3:16; 2 Петр. 1:19-21; 3:15-16) і мають Бога за свого автора і такими були передані Церкві. Для укладення священних Книг Бог обирав людей на свою службу і хоч вони користувалися своїми здібностями і силами, Він діяв у них і через них, але вони залишилися дійсними авторами, що їм було доручено писати, як Бог хотів.

«Коли ж усе прийняте натхненими авторами або священними письменниками мусить вважатись за

прийняте Святим Духом, з того слідує, що Книги св. Письма мусять бути визнані такими, що навчають всевладно, вірно і без помилок, і що правда, яку Бог хотів об'явити в священних писаннях, помагає до вічного спасіння. Отож усе св. Письмо є натхнене Богом і корисне для навчання, упізнання, поправи і виховання у правді, щоб Божий люд був досконалий і підготовлений для доброго діла» (2 Тим. 3:16-17, § 11).

Про велике значення книг Старого Завіту Отці Собору кажуть: «Бог, натхненник і автор обох Завітів розумно влаштував, що Новий Завіт є прихований у Старому. Старий є виявлений у Новому. Бо хоч Христос установив Новий Завіт своєю Кров'ю (Лука 22:70, 1 Кор. 11:25), усе ж таки, книги Старого Завіту з усіма своїми частинами є включені в проголошенні Євангелії, і набирають та виявляють своє повне значення в Новому Завіті (Мт. 5:17; Лука 24:27; Рим. 16:25-26; 2 Кор. 3:14-16), кидаючи на нього світло і вияснюючи (§ 16).

Ще краще підкреслюють Отці Собору значення книг Нового Завіту, кажучи: «Свяга Мати Церква сильно і з абсолютною певністю твердила і твердить, що чотири названі Євангелії, яких історичний характер Церква рішуче підтримує, вірно передають, що робив і навчав Ісус Христос про вічне спасіння, як жив між людьми, аж до дня, коли був узятий до неба. По вознесінні Господа Апостоли передали своїм слухачам усе, що Він говорив і робив. Це вони чинили з ясним розумінням, яке одержали з подій по воскресінню Христа і навчали просвічені Духом прав-

ди. Священні автори написали чотири Євангелії, вибираючи деякі речі з багатьох, що були передані живим словом чи письмом, скорочуючи деякі до синтези, пояснюючи деякі зогляду на стосунки в їх церквах і заохочуючи форму проголошення, але завжди в такий спосіб, щоб сказати дійсну правду про Ісуса. Вони мали на меті писати з їх власних спогадів чи пам'яті або із свідчення тих, хто “від початку був наочним свідком і служителем слова”, щоб ми пізнали правду про справи, які нам переказано» (Лк. 1:2-4; § 19).

«Крім чотирьох Євангелій, канон Нового Завіту включає також листи св. Павла та інші апостольські писання, писані під натхненням Святого Духа. У цих письмах за Божим мудрим планом є потверджені справи Христа Господа, Його правдива наука є краще й ясніше виложена і спасаюча сила Христового діла є проголошена, початкова історія Церкви розказана і її подиву гідний ріст і її славне сповнення» (§ 20).

З наведених угорі текстів декрету Отців Ватиканського Собору видно, що Боже Об'явлення було людині потрібне і що св. Книги Старого і Нового Завіту, в яких воно написано, є Богом натхнені повністю і в усіх своїх частинах. І це є правилом нашої віри, тому якби хтось говорив чи навчав інакше, він сам себе з Христової Церкви виключає.

22. БІБЛІЙНИЙ КАНОН І ЦЕРКОВНЕ ПЕРЕДАННЯ

а) Загальне про канон

Розрізняємо два роди канонічних книг: а) протоканонічні, яких натхнення було прийняте всіма; б) девтероканонічні, проти яких дехто висував сумніви, напр., в каноні Старого Завіту девтероканонічним вважаються книги: Товії, Юдити, Премудрости, Сираха, Баруха, 1 і 2 Макавеїв, та деякі частини книг Естери і Даниїла. В каноні Нового Завіту девтероканонічними вважаються: послання св. Павла до Євреїв, лист Якова, 2-ий лист Петра, 2 і 3 лист Івана, лист св. Юди, Апокаліпса св. Івана та деякі речення Євангелій: св. Марка (16:9-20), св. Луки (22:43) і св. Івана (5:4, 8:1-11).

Канонічні книги Нового Завіту постали в часі від вознесення Ісуса Христа до смерти останнього Апостола. І цей час можна б поставити в роках між 40 і 100 нової ери. Христос навчав Апостолів і приготував їх до місійної праці, тому книги Нового Завіту, в яких Апостоли та їх учні описали Христову науку, від самих початків існування Церкви були в великій пошані. Треба пам'ятати, що в тих давніх часах писане слово ширилося дуже повільно, а всі книги були переписувані рукою і передавались від громади до громади. Усе ж таки, вже в половині 2-го століття були повні збірки книг, напр., св. мученик Юстин, що жив між 100-им і 163/67 роками після Христа, каже, що в його часах під час св. Літургії читано св. Книги.

Досі вже віднайдено 4,273 грецьких манускриптів Святого Письма Нового Завіту: а) 52 папіруси, б) 210 унціялів, в) 2,401 мінускулів і 1,610 лекціонаріїв. Лише 52 манускрипти мають повний текст Святого Письма Нового Завіту. Частини деяких манускриптів походять з першої половини II і III ст., а більше з початку IV ст.

Біблісти думають, що в II і III ст. в загальному уживанні була «Західна редакція грецького тексту», а в III ст. Олександрійська редакція. Під кінець III ст. святих Лукіян з Антіохії († 312 р.) зібрав цілість тексту, що згодом був вживаний в усій Східній Церкві. Мимо численних манускриптів, грецький текст зберігся незмінений так, що сім восьмих тексту критично повні, а лише одна восьма має великі зміни в деяких словах.

Папа Дамаз († 384 р.) казав св. Єронімові перевірити латинські переклади Святого Письма Нового Завіту і він зробив це 383 року. Св. Єронім, перебуваючи у Вифлеємі, порівнював латинський текст, званий Вульгатою, із славним виданням Орігена, званим Гексапля, і цей текст уживаний є до сьогодні нарівні з грецьким, особливо в Західній Церкві.

Крім тих текстів вже в дуже ранній добі були зроблені переклади на різні мови, напр., сирійський коло 172 року, коптійський кінець II і початок III ст.; етіопський к. 320 року; готський кінець IV ст.; вірменський на початку V ст.; грузинський IV-V ст.; арабський VIII-X ст. і слов'янський в IX ст. Згодом були численні інші переклади на різні мови.

б) Святі Книги Старого Завіту

Усіх книг Старого Завіту є 45 і в них говориться про Боже Об'явлення від створення світу аж до приходу Ісуса Христа на землю. До цих книг належать:

1) історично-обрядові «Пятикнижжя» Мойсея (по-грецьки: Пентатевх): Буття, Исход, Левіт, Числа і Второзаконня; 2) історичні книги: Ісуса Навина, Суддів, Рут, 2 Самуїла, 2 Царів, 2 Параліпоменон або Хроніки, 2 Езри, Товії, Юдит, Естери, 2 Макавеїв; 3) навчальні книги: Йова, Псалмів, Приповістей, Еклезіяст, Пісня Пісень, Премудрости та Ісуса Сираха; 4) пророчі книги, великі пророки: Ісаїя, 2 Єремії, Барух, Езекіїл, Даниїл; і малі пророки: Осія, Йоїль, Амос, Авдій, Йона, Міхей, Наум, Авакум, Софонія, Аггей, Захарія, Малахія.

в) Святі Книги Нового Завіту

Історичні книги: чотири Євангелії. Слово «Євангелія» походить від грецького слова «Євангеліон», що означає «добру (благу) вість», проголошену Ісусом Христом для спасіння людей та голошену Апостолами. Під кінець 1-го і на початку 2-го стол. нової ери цим словом називано письма, в яких говорилося про «Благовість», тобто про життя і навчання Христа.

Всі Апостоли проповідали «Благовість», але тільки чотири з них списали її для збереження грядущим поколінням, тому скажемо про кожне з них докладніше.

а) Євангелія від Матея

Матей (Леві), син Алфея, був митарем у Капернаумі і з митниці покликав його Христос до апостольства. По Зісланні Святого Духа він проповідував у Юдеї, а потім в Етіопії і, мабуть, Персії або Партії, та вмер мученицькою смертю. Його Євангелія була написана арамейською мовою, якою в тих часах говорили Юдеї, і вона була для них призначена, щоб їх переконати, що Христос був Месією, якого передсказали пророки. Під кінець I ст. ця Євангелія була перекладена на грецьку мову, бо т.зв. апостольські Отці, апологетики і еретики цитують її за грецьким текстом.

б) Євангелія від Марка

Марко, син Марії з Єрусалиму, мабуть, тієї жінки, в домі якої Ісус Христос установив св. Евхаристію і де були зібрані Апостоли в час Зіслання на них Святого Духа. І до цього дому вернувся св. Петро по своєму чудесному звільненню з тюрми. Св. Петро називає Марка своїм духовим сином, тобто він був ним охрещений. В 44-му році Марко виїхав до Антіохії; згодом бачимо його в Єрусалимі, а ще пізніше в Римі, як соція св. Павла (61-63 рр.) під час першого ув'язнення Павла.

Марко був близький св. Петрові, бо в Євангелії особа князя Апостолів описана дуже докладно і описані, радніше, його слабості, як признання Христом. З цього видно, що Марко описав проповідь св. Петра.

Ця Євангелія була написана по-грецьки, але стиль і мова виказують, що автор був юдейського роду. Дуже правдоподібно, вона була написана між 56-им і 62-им роками, як ще св. Петро був живий, а опублікування могло статися аж по мученицькій смерті св. Петра, 67-го р. Так, принаймні, думав св. Іриней. Вона була призначена для християн Риму, бо автор має на думці навернення поган до Христової віри. Вона найкоротша з усіх Євангелій.

в) Євангелія від Луки

Лука походив з Антіохії і був поганином з уродження, бо св. Павло відрізняє його від «обрізаних» (Кол. 4:10-14). За професією св. Лука був лікарем, як свідчить св. Павло там же, а стародавня традиція передає, що він був також малярем. Він не бачив Ісуса Христа ані євангельських подій своїми власними очима, бо й сам каже це в пролозі до Євангелії. В 42-му або 43-му році він став християнином і був соцієм Павла в його другій і частково в третій місійній подорожі. Він був близько св. Павла під час його ув'язнення в Кесарії і поїхав з ним аж до Риму, куди прибув в 61-му році і був близько нього. По смерті св. Павла Лука проповідав в Ахаї, Італії, Галлії, Дальматії, Македонії й Тракії. Невідоме місце його смерті, мабуть, в Бітинії. Св. Єронім каже, що його мощі були перенесені з Ахаї до Константинополя.

Св. Гипполіт (кінець II ст.) та св. Іриней († 202/03 р.) приписують св. Луці написання третьої Єван-

гелії. Вона написана гарною грецькою мовою, а стиль і мова ті самі, що в Діяннях Апостолів. Автор уживає медичних термінів, що їх знаходимо в творах Гіпократата, Діюскорида і Галена. Св. Лука подав найбільше вісток про Пречисту Діву Марію.

Ця Євангелія була написана третьою по черзі, але також до зруйнування Єрусалиму; дуже можливо, що вона була написана в 63-му році і призначена для етно-християн, бо в ній підкреслюється універсальне значення Христової Церкви.

Всі три згадані Євангелії називаються синоптичними, через свою велику подібність; це пояснюється тим, що вже в часах Апостолів був уложений «усний катехизм» і він, мабуть, був основним планом, за яким Апостоли проповідували «Благовість» і за ним були написані синоптичні Євангелії.

г) Євангелія від Івана

Св. Іван був сином Зеведея і Соломії з Витсаїди і був братом Якова Старшого. Він, найперше був учнем св. Івана Хрестителя, а згодом пішов за Христом, в якому пізнав Месію і став Його «улюбленим» учнем, як сам про те згадує. Він єдиний з Апостолів був при Ісусі на Голготі в час Його смерті на хресті і за цю вірність і відвагу Христос передав йому свою Матір в опіку.

Після Зіслання Святого Духа Іван проповідував у Єрусалимі та Самарії, а згодом перейшов до Ефесу (по 67-му році) і був звідти засланий на острів Патмос, де й умер. Християнська традиція.

починаючи від Папії (70-165 рр.) і св. Іриней, подає, що він був автором четвертої Євангелії. Вона була написана після смерті св. Петра і після руйни Єрусалима, а св. Іриней каже, що вона була написана в Ефесі. Св. Іван поставив собі за мету вияснити правду, що Ісус-Месія був Сином Божим. Йому були знані синоптичні Євангелії й він хотів їх доповнити. Євангелія св. Івана була призначена для етнохристиян Малої Азії, а Юдеї є синонімом ворогів Христа.

г) Апостольські Діяння

Ця п'ята історична книга Нового Завіту розповідає про місійну діяльність Апостолів, головне свв. Петра і Павла. Традиція приписує її авторство св. Луці, бо й грецька мова дуже схожа до третьої Євангелії. В Діяннях автор розказує про оснування Церкви і переможний похід Євангелії від Юдеїв до поган, з Єрусалиму до Риму. Це було ділом Божих рук, призначене для всіх людей світу.

Діяння були написані перед смертю св. Павла в 67 році, а з тексту видно, що Єрусалим ще не був знищений. Можна допустити, що книга написана 63-го року, тобто під кінець другого ув'язнення св. Павла і перед переслідуванням християн Нероном, яке почалося 64-го року. Вартість цієї історичної книги незвичайно велика і без неї ми знали б дуже мало про первісну Церкву.

д) Навчальні Книги Нового Завіту

Листи св. Павла. – Павло, званий Апостолом Народів, був сином фарисея з роду Венямина й уродився в Тарсі в провінції Кілікії, Мала Азія. Він був римським громадянином. Його юдейське ім'я було Савло, а римське Павло. Це останнє він уживав з того часу, коли на вернув проконсуля Кипру, Сергія Павла.

Молодий Савло мав дуже добре виховання і найвищу науку свого часу, яку докінчував у Єрусалимі в славного учителя Гамаліїла. І, здається, що він вернувся до Тарсу ще перед проповіддю св. Івана Хрестителя, тому не бачив Христа своїми власними очима. Він вернувся до Єрусалиму, як уже там існувала християнська громада, яку він, як правовірний Юдей, переслідував. Однак, в 36-му році в дорозі до Дамаску він мав чудесне видіння Ісуса Христа і на вернувся. По дворічному перебуванні в пустині, де мав видіння, він почав проповідати Євангелію.

Св. Павло зробив три важливі апостольські подорожі: 1. в 44-50 роках; 2. другу в 50-53 роках і 3. третю в 53-58 роках. В 58-60 роках він був ув'язнений у Палестині і під час суду апелював до римського імператора, тому був перевезений до римської тюрми, де просидів в 61-63 роках. Другий раз він був ув'язнений і засуджений та 29-го червня 67 року йому було стято голову в Римі на місці, де сьогодні стоїть величава базиліка св. Павла «поза мурами».

Св. Павло писав свої послання до різних Церков, які сам заснував. Він писав більше листів, але до

сьогодні збереглося лише 14: до Римлян, два до Коринтян, до Галатів, до Ефесян, до Филип'ян, до Колосян, два до Солун'ян, два до Тимотея, до Тіта, до Филимона і до Євреїв.

В усіх своїх посланнях св. Павло пояснює Євангелію і розв'язує різні практичні проблеми християнського життя. Св. Іван Золотоустий, якого вважають найкращим знавцем св. Павла, порівнює його вчення до копальні дорогоцінних металів і до джерела, якого ніколи не можна вичерпати. Стиль послань св. Павла дуже трудний, а думки такі глибокі, що й сьогодні деякі місця важко зрозуміти.

Всі його послання були написані по-грецьки, навіть до Римлян і до Євреїв. Це не була класична мова Демостена чи Платона, але загально розмовна, яку він уживав для релігійного формування своїх адресатів.

е) **Соборні Послання**

а) Св. Апостола Якова, сина Заведєя і брата св. Івана, званого також «братом Господнім». Він був замучений в Єрусалимі к. 62 року, де був єпископом. Своїє послання він написав з Єрусалиму до Жидів у діяспорі к. 58-62 рр.

б) Листи св. Петра, Симона, сина Йони, якому Ісус Христос дав ім'я «Кифа: – грецьке “Петрос”», тобто скеля. В своїм першому посланні до етнохристиян Малої Азії він хотів підтримати в час переслідувань їх поганськими сусідами. Із змісту послання можна здогадуватися, що воно написане

влітку 64-го року, мабуть, з Риму («Вавилону»).

Друге послання св. Петра було написане також до тих самих етно-християн, але цим разом вони були загрожені ложними учителями. І воно написане з Риму, незадовго перед смертю св. Петра.

в) Три послання св. Івана до християн Малої Азії, яким загрожували ігностики, перед якими автор їх остерігає; всі вони написані з Ефесу.

г) Послання св. Юди Тадея, брата Якова, єпископа Єрусалиму, написане також до юдео-християн для перестороги перед єретиками. Цей апостол проповідав в Арабії, Сирії й Мезопотамії, а лист написаний в Палестині між 62-67 роками.

є) Пророча Книги Нового Завіту

Книга «Одкровення» або «Апокаліпса» написана св. Іваном і призначена для наступних громад Малої Азії: Ефесу, Смирни, Пергами, Філадельфії, Сардів, Тіятірі й Ляодікеї. Книга написана між 94-96 роками на острові Патмосі, де св. Іван жив на засланні.

ж) Церковна Традиція

Христос казав Апостолам: «Дана Мені всяка влада на небі й на землі. Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: християчи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що Я вам заповідав. Отож Я з вами по всі дні аж до кінця світу» (Мат. 28:18-20).

Ніхто й ніщо не здержало Апостолів перед виконанням цього доручення їх Улюбленого Учителя. І з того часу аж до сьогодні мільйони Христових послідовників виконують це доручення і вмирають за Нього. З наведеної вгорі цитати видно, що Христос казав Апостолам: «Ідіть і навчайте», а не «Ідіть і пишіть книжки», тому й Євангелії написані випадково і не вміщують всієї науки Христа і тому св. Павло каже «Віра йде із слуху» (Рим. 10:17).

І, якби св. Книги були єдиним джерелом, то неграмотні люди не могли б спастися, а воно не так. Отож, усна традиція Церкви, що дійшла до нас в письмах апостольських Отців, Отців Церкви, в літургічних молитвах, символах віри, ухвалах Соборів тощо, є правдивим джерелом об'явлення.

Отці 2-го Ватиканського Собору говорять у декреті про Об'явлення: «Отож існує тісний зв'язок і подібність між свящ. Переданням і Святим Письмом. Обое впливають з того самого божественного джерела і в певний спосіб прямують до єдності та ведуть до тієї самої цілі. Бо Святе Письмо є Словом Божим, як взяти його написання під натхненням Святого Духа. Для наслідників Апостолів св. Передання переказує в повній чистоті Слово Боже, довірене Апостолам Христом Господом і Святим Духом. І так проваджені світлом Духа Правди, ці наслідники в своїй проповіді вірно голосять Слово Боже, вияснюють його і поширюють. І послідовно, не з самих лише книг Церква черпає свою певність про все, що було об'явлене. Тому свящ. Передання і

Святе Письмо треба прийняти і шанувати з такою самою пошаною і побожністю» (§ 9).

23. БОЖА ЛЮБОВ РЯТУЄ ЛЮДЕЙ

«Благословен Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що благословив нас із неба всяким духовним благословенням у Христі. Бо в Ньому Він нас вибрав перед створенням світу, щоб ми були святі і бездоганні перед Ним у любові. Він наперед призначив нас для Себе на те, щоб ми стали Його синами через Ісуса Христа, за рішенням своєї доброї волі, на хвалу слави Своєї благодаті, якою Він обдарував нас улюбленим Своїм Синоу» (Еф., 1:3-6).

Такими словами описав св. Павло Божу любов для людського роду, який по сповненні первородного гріха був позбавлений освятної благодаті, а разом із тим усіх надприродних дарів. Гріх притемнив розум людини і послабив її волю, що стала більше схильною до зла, як до добра. І з такого жалюгідного стану могла вивести людину тільки Божа любов, як навчає св. Павло.

Бог змилювався над грішною людиною, хоч не простив упавшим ангелам; гріх людей не був такий тяжкий, як гріх ангелів, що мали ясніший розум і сильнішу волю. Крім того, ангели ніколи не пожалували свого гріха, а Адам і Ева зараз по грісі виявили глибокий жаль та оплакували свою провину. Врешті, Бог не хотів за провину двох людей обтяжи-

ти вічним відкиненням від себе всього людського роду.

Отож, уже в раї, недовго після первородного гріха, Бог дав нашим прародичам, Адамові й Еві, промінь надії, коли проголосив свою першу благовість, кажучи: «Я покладу ворожнечу між тобою і жінкою і між твоїм потомством та її потомством. Воно розчавить тобі голову, а ти будеш намагатися ввіп'ястися йому в п'яту» (Буття, 3:15). І тією жінкою була Пречиста Діва Марія, Мати Ісуса Христа, Божого Сина.

Цю велику обітницю Бог згодом повторив патріярхові Авраамові, його синові Ісаакові, внукові Якову і його дванадцятьом сином, начальникам дванадцяти ізраїльських родів. Ще пізніше Він відновив її устами інших пророків, що передрікли обставини, час народження і особу майбутнього Месії, Христа Спасителя.

Пророк Міхей говорив: «І ти, Вифлеєме, Ефрато, хоч ти малий між тисячами в Юдеї, але з тебе вийде Той, що має бути володарем в Ізраїлю, а Його родини від початків, від днів вічності» (5:2).

Пророк Аггей передрік, що Месія народиться тоді, коли в Єрусалимі буде стояти «нова святиня» (2:8-10), тобто святиня відбудована Іродом. Цей прихід Месії мав статися тоді, коли Ізраїль утратить свою незалежність, як це передбачив патріярх Яків на своїй смертній постелі (Буття, 49:10) своєму синові Юді, з роду якого походив Давид, а від нього Ісус Христос. Відомо, що в 39 році до Христа ізраїльський нарід утратив свою незалежність, а цар

Ірод був оруддям Римлян.

Пророк Даниїл передбачив час народження й смерті Месії (9:21-27). Ісая говорив, що Месія народиться з Діви (7:14), але він буде Богом (Єремія, 23:5). Його попередить Предтеча (Ісая, 40:3; Малахія, 3:1), під час народження Месії появиться нова зоря (Числа, 24:17) та будуть вбиті діти в Рахилинім місті Вифлеємі (Єремія, 31:5), а новонароджене Дитя привітають царі з далекого краю (Псалм, 71:10) і Месія буде змушений тікати до Єгипту (Осія, 11:11).

Месія має бути Сином Божим (Пс., 2:7; 2 Царів, 7:14), але водночас людиною (Ісая, 9:6), що робитиме чуда (Там же, 35:5-7), буде священиком по чину Мелхиседекову (Пс., 109:4), пророком і приятелем народу (Второзаконня, 18:18). Він буде царем «нового царства» (Єремія, 23:5, Даниїл, 2:44).

Месія по тріумфальному в'їзді в Єрусалим буде проданий одним з учнів за 30 срібняків (Захарія, 9:9; 11:12-13; Пс., 40:10); Його учні розбіжаться (Захарія, 13:7); Він буде мучений і опльований (Ісая, 50:6; Пс., 72:14), вінчаний терням (Пісень, 3:11) і будуть Йому давати пити оцет (Пс., 68:22). Його одіж буде розділена жеребом (Пс., 21:19), а руки й ноги прибиті цвяхами (Пс. 21:17), але Він буде терпеливий як ягня (Ісая, 53:12), бо вмиратиме за наші гріхи (Там само, 53:4-7).

Однак, тіло Месії не буде знищене (Пс., 15:10), бо Він вернеться до неба і засяде по правиці Бога (Пс., 67:34; 109:1), а Його наука пошириться по всьому світі (Йоїль, 2:28; Ісая, 2:3) і народи Його при-

йнуть (Пс., 21:28-29). Ізраїльський нарід, що вб'є Месію, буде покараний і розсіяний по всій землі (Второзаконня, 28-64), а Єрусалим і святиня будуть знищені (Даніїл, 9:26-27; Осія, 3:4). По всім світі буде відправлятися «Чиста Жертва» в Його ім'я (Малахія, 109:6) і Він буде судити всіх людей (Пс., 109:6), але перед Страшним Судом прийде пророк Ілля на землю (Малахія, 4:5).

Вже з вище наведених месіянських текстів можна мати образ особи Месії, Його життя, смерть, воскресіння, відправи св. Літургій по цілому світі та Його прихід судити живих і мертвих при кінці світу.

24. ХРОНОЛОГІЯ ЖИТТЯ ХРИСТА

а) Дата народження Христа

Ісус Христос народився 749/50 р. від заснування міста Риму, що припадає 2-4 роки перед новою ерою. Монах, Діонісій Малий, що установив християнську хронологію, зробив помилку на чотири роки, поклавши рік народження Христа на 754 рік від заснування міста Риму.

Трудність встановлення точної дати народження Христа полягає в тому, що Євангелії, оповідаючи про Його життя, не подають хронологічного порядку. Як згадано, Євангелисти писали св. Книги для збудування й духового формування християн, тому, для них була важнішою наука Ісуса Христа, як історичне порядкування подій чи їх порівняння із сучас-

ними особами чи подіями. Загально кажучи, Євангелія св. Луки й св. Івана мають у собі більше хронологічних даних, як два інші. Лука має дані у відношенні до сучасної історії, а Іван до самої історії життя Христа.

Одначе, абсолютно певною вказівкою щодо дати народження Христа є дата смерти Ірода Великого, що мала місце в Єрихоні під кінець березня або з початку квітня 750 року римського числення, тобто перед 4-им роком нової ери. Проте постає проблема: як довго перед тим народився Христос? Матей оповідає, що Ірод наказав убити дітей у Вифлеємі в віці до двох років (2:16) і це є вказівкою, що Христос народився в тих двох роках, тому в цьому періоді вміщуються вістки про два перші роки життя Христа на землі.

Іншою подією, що вказує нам дату народження Христа, є перепис населення Квіріна, в наслідок якого Діва Марія і Йосиф пішли з Назарету до Вифлеєму, про що згадує св. Лука (2:1-7). Але тут є деяка трудність, напр., сучасний юдейський історик Йосиф Флявій датує перепис Квіріна на 6-7 роки нової ери; але відомо, що цар Август заряджував більше таких переписів, як свідчить римський історик Тацит у своїх анналах (1:11), а в т.зв. Анкиранському документі сам Август згадує про три такі переписи в його часах у різних провінціях імперії та в різних роках; а в Єгипті вона відбувалася кожні чотирнадцять років.

За Тацитом Публій Сульпіцій Квірін з Лянувіюм коло Тускулум біля Риму був дорадником Авгу-

стового небожа, консула Юлія Цезара в справах Вірменії (Аннали, 3:48) в роках від 1-го до 37-го нової ери, а в 6-7 н.е. він був легатом Сирії, якому підлягала також Палестина. Одначе, із свідчення св. Луки виходило б, що палестинський перепис в час народження Христа був перед легатством Квіріна в Сирії, на що вказують слова: «цей перший перепис».

Це підтверджує документ віднайдений в Тіволі, Італія, 1764 року, де мовиться, що Квірін був два рази легатом Сирії, а напис, знайдений в Пісідії 1912 року, свідчить, що Квірін був якби «почесним дуумвіром» у Сирії. Згаданий історик, Йосиф Флявій, подає неповний реєстр сирійських легатів, за яким у першому році нової ери в Сирії був легатом Кай Юлій Цезар, небіж цісаря Августа; на жаль він не подає, хто був легатом Сирії в 2-му й 3-ому роках нової ери. Отож, у цих двох роках припало легатство Квіріна, коли був заповіджений перепис населення в Палестині в час народження Христа. Дуже можливо, що св. Лука мав на думці цей перепис, говорячи про народження Христа.

Це потверджується запискою Страбона (12:6,5), що Квірін воював тоді з Гомонаданами в Кілікії, яка, як і Палестина, належала до сирійської легатури, мавши на меті помстити смерть короля Амінта. Отож, Квірін був або легатом, або надзвичайним повновласником імператора Августа, тому зарядив перепис населення в Палестині в часі народження Христа.

б) Початок навчання Христа

Євангелії розказують, що св. Іван Хреститель попередив виступ Христа і це мало статися 15-го року володіння імператора Тиверія (Лука, 3:2; Мат., 3:2). Ця дата є вихідною точкою для встановлення початку прилюдного виступу Христа. Імператор Август, попередник Тиверія, умер 19 серпня 767 р. римського числення, (тобто в 14-му році нової ери), тому 15-ий рік володіння Тиверія припадає на 19-го серпня 782 р., тобто 28-29 рік нової ери. Одначе, Тацит каже, що Август два роки перед своєю смертю іменував Тиверія своїм «Колегою імперії» (Аннали, 1:3) і це потверджує інший римський історик Светоній. І, якби ще й це врахувати до володіння Тиверія, то 15-ий рік припав би на 26-27 рік нової ери. І це годилося б з римською хронологією, бо, як згадано, монах Діонісій Малий помилився на чотири роки.

В тому часі почав проповідувати св. Івана Хреститель, але «дуже коротко» перед хрещенням і публичним виступом Христа (Лука, 3:1-21). Другою вказівкою про початок виступу Христа є аргумент Юдеїв у їх диспуті з Ним, як Він сказав: «Зруйнують цю святиню, а Я її за три дні поставлю» (Іван, 2:20). Юдеї казали: «Сорок шість літ взяло збудувати цю святиню, а ти хочеш поставити її за три дні?» Св. Іван відмічує, що ця диспута мала місце на Пасху в першому році навчання Христа (Іван, 2:13,23). Ірод почав відбудову святині в 20-19 р. ст. ери, тому 46 років випаде на 27-28 рік н.е., і це був перший рік ви-

ступу Ісуса Христа. Коли ж Юдеї говорили про повних 46 років, то це потверджує факт, що 15-ий рік володіння Тиверія припадав між 1-ого жовтня 27 року н.е. і 18-го серпня 29 року н.е., залежно чи дочислиться два роки, в яких він був «Колегою імперії».

в) Час навчання Христа

На основі Євангелії св. Івана (2:13,23; 6 і 4; 13:1) публичне життя Ісуса Христа треба розтягнути на два роки. Коли ж узяти до уваги його згадку про «Свято Юдеїв» (5:1), яке біблісти вважають четвертою Пасхою, відбутою Христом в Єрусалимі (про три він згадує: 2:10; 6:4 і 13:1), тоді публичне життя Христа треба розтягнути на три роки. Це в деякій мірі потверджується притчею Христа про смоківницю, сказаною під кінець Його земного життя: «Оце третій рік, як приходжу шукати овочу на цій смоківниці і не знаходжу...» (Лука, 13:7) і це є натяком на трирічне навчання Христа.

г) Месіянські подорожі Христа

Читаючи уважно чотири Євангелії, можна бачити, що Христос відбув дев'ять, довших або коротших месіянських подорожей.

1-шу почав з Назарету до Витанії над Йордан і, одержавши хрещення з рук Івана Хрестителя, пішов на пустиню біля Єрихону, а звідти до Кани в Галилеї, де в час весілля перемінив воду в вино і перейшов до Капернаума. Ця подорож тривала від кінця

грудня 29-го року до весни 30-го року нової ери.

2-гу подорож Христос відбув з Капернаума до Єрусалиму на празник Пасхи і тоді навернув фари-сея Никодима; а згодом через Самарію, Кану, Назарет до Капернаума. Вона тривала від Пасхи 30-го року до П'ятдесятниці 31-го року і вона включає ще одно свято Пасхи в Єрусалимі.

3-тя подорож відбулася з Капернаума через Наїн, де Ісус воскресив вмерлого юнака, а потім був у Юдеї, відвідав Магдалу, де навернув Магдалину, до Капернаума. Це було від п'ятдесятниці до осені 31-го р. нової ери.

4-ту подорож знову почав з Капернаума плав-бою озером на другу сторону і відвідав поганські околиці Гадару (Геразін), а по повороті до Капер-наума воскресив доньку Яіра. Це було від осені 31-го року до Пасхи 32-го року нової ери.

5-ту подорож також почав з Капернаума до пу-стині біля Витсаїди Юлії, де чудесно помножив хліби й риби, а в поворотній дорозі озером дозволив Петрові іти по воді, і зробив обітницю Евхаристії. Це було перед Пасхою 32-го року.

В час 6-ої подорожі відвідав Тир і Сидон, а звідти пішов на Пасху і з Єрусалиму через Декаполь вернувся у Галилею, де зробив обітницю Петрові, що передасть йому ключі Царства небесного та переобразився на Таворі. Це було в травні-вересні 32-го року н.е.

Виславши сімдесятьох учнів на проповідь до Переї, Христос у 7-ій подорожі пішов попри Єри-хон, Витанію, Юдею до Єрусалиму і звідти через

Перею, де навчив молитву «Отче наш», вернувся до Капернаума. Ця подорож була в часі вересня-грудня 32-го р. н.е.

8-му подорож Христос відбув з Капернаума до Єрусалиму на свято відновлення Храму. Він ішов через Витанію, де воскресив Лазаря та пішов у пустиню Єфрем. Це було: грудень 32-го року до лютого 33-го року н.е.

9-ту подорож Христос відбув з пустині через Самарію, Галилею, Перею, де вступив до Закхея в Єрихоні, до Витанії та в Квітну Неділю відбув свій тріумфальний в'їзд до Єрусалиму. Ця подорож тривала від лютого до Квітної Неділі 33-го року н.е.

В понеділок Він прокляв смоківницю, що не вродила овочів, і вона на другий день всохла; прогнав купців з Храму в Єрусалимі.

У вівторок мав гостру диспути з фарисеями, передсказав збурення Єрусалиму і свій прихід при кінці світу. Цього дня Синедріон виніс рішення вбити Христа.

В середу Христос гостював у Витанії, де передсказав свої близькі муки і смерть. Того ж дня Юда Іскаріотський договорився з фарисеями і садукееями, що за тридцять срібняків він покаже їм місце, де Христос звик був вночі молитися в час свого перебування в Єрусалимі; він мав привітати Христа поцілунком і це мало бути знаком, кого саме мали схопити й ув'язнити.

У Великий Четвер Христос запорядив Апостолам відбутися Пасхальну Вечерю в Єрусалимі, на якій установив св. Евхаристію та уділив Апостолам Тай-

ну Священства. Євангелисти оповідають, що перед страстями Христа деякі Апостоли сперечалися, хто з них має бути більший в майбутньому царстві, і тому Христос під час Вечері дав їм приклад покори: Він обмив Апостолам ноги, а при тому сказав: «Чи знаєте, коли Я, Господь і Учитель, умив вам ноги, то й ви повинні обмивати ноги один одному» (Іван, 13:12-14).

В час Вечері Христос виявив зраду Юди, кажучи: «Ось рука того, що Мене видасть, на столі зо Мною. Бо Син Чоловічий іде, як призначено, але горе тому чоловікові, що Його видає» (Лука 22:21-22; Іван 13:21-26; Матей 26:21-23 і Марко 14:18-21).

г) Страсті, смерть і воскресіння Христа

Ув'язненого Христа повели до бувшого, ще впливового первосвященика Анни (його п'ять синів були первосвящениками), хоч діючим первосвящеником був його зять, Каяфа. І в домі Анни відбувся вночі скорий суд над Христом в часі, коли Каяфа скликав членів Синедріону. Це був Найвищий Юдейський Суд, зложений із 71 членів, переважно священників-садукеїв і учителів-фарисеїв; в часах Христа останні мали більший вплив у Синедріоні. Члени Суду сиділи півколом, щоб могли себе взаємно бачити, а два урядники рахували голоси. Обвинувачений мав право поставити свідків своєї оборони, але Христові це не було дозволено зробити. Судді голосували вставанням з місць. Як мав бути присуд смерті, то найперше голосували най-

молодші члени, а вже потім старші. При засуді Христа перший голосував первосвященик, роздерши свої ризи. Для правосильности суду вимагалась більшість двох голосів.

Судді наперед постановили вбити Христа і щойно на суді шукали фальшивих свідків проти Нього, і коли не могли знайти, первосвященик піднявся із свого крісла і запитав Христа, чи Він є Божий Син. Це було двосічне питання; як Христос скаже «Так» — буде засуджений на смерть як богозневажник; коли ж відповідь «Ні» — буде засуджений як обманець. Христос міг би був дати посередню, виминаючу відповідь, але Він хотів торжественною присягою перед Найвищим Судом заявити, що Він є Божий Син і Месія.

Він міг був боронитися, що суд зібрався в незаконному часі, бо вночі не вільно було судити на смерть, а крім того в неналежному місці; суд не допустив свідків оборони, лише прокуратури; Він міг був закинути суддям їх попереднє рішення Його вбити; врешті, проголошення засуду зроблено негайно по суді, а не наступного дня, як велів закон; подібно римські закони забороняли судити когось між заходом і сходом сонця і, мабуть, тому було ще одне зібрання Синедріону вранці, але й цим разом вирок смерті не міг бути проголошений того самого дня. І, здається, що в час цього останнього зібрання суддів у святині Юда кинув їм тридцять срібняків і з розпуки повісився.

У Велику П'ятницю Юдеї привели засудженого Ісуса до римського прокуратора Пилата, що звичай-

но жив у Кесарії Палестинській, але на свята приїздив до Єрусалиму, щоб особисто дбати про порядок, і тоді жив у фортеці Антонія, віддаленої тисяча п'ятсот кроків від дому первосвященика Каяфи. Пилат був шостим із черги римським прокуратором Палестини і свій уряд сповняв від 25-го року нової ери впродовж десяти років, а своїми контроверсійними порядками, наприклад, казав повісити в Єрусалимі портрет цесаря Тиверія, казав класти в місті поганських божків, і врешті спровадив туди римських легіонерів, дражнив Юдеїв, тому вони протестували так, що Тиверій казав забрати свій портрет і божків, але легіонери залишилися.

Своє жадання затвердити вирок смерти Христа Юдеї підтримали аргументами: 1. Він підбурює нарід; 2. відмовляється платити цесареві данину і 3. робить себе царем, тобто Месією, якого Юдеї уявляли собі, як земного володаря. Останній закид був дуже серйозний і тому Пилат питав Ісуса: — Що ти вчинив? — а Він сказав йому, що є Месією і його царство не з цього світу, і з тією хвилиною Пилат знав, що весь спір є на релігійному тлі і що Юдеї хочуть позбутися Христа із задрости.

Це й було причиною, що він післав Христа до Ірода, тетрарха Галилеї, який прибув до Єрусалиму на свято Пасхи, але Ісус не промовив до нього ані одного слова. Тому Ірод казав надягнути на Нього білу, царську одежу, мучити Його і знову відіслав до Пилата. Це ще більше утвердило останнього в невинності Христа і тому казав одіти Його в багряню одежу та бичувати в надії, що збудить милосердя

Юдеїв. Вчинивши цю несправедливість, він, користуючись старим звичаєм, пропонував звільнити Христа в час Пасхи, але підбурена товпа, радше обрала розбійника Вараву, домагаючись розп'яти Христа на хресті. Юдеї казали Пилатові: «Як відпустиш Його, то не будеш другом кесаря! Усякий бо, що робить із себе царя, супротивиться кесареві!»

Остання погроза Юдеїв найбільше налякала слабівільного Пілата, бо у випадку незатвердження засуду він міг сподіватися нового доносу до цісаря в Римі. Він сів на судейському кріслі, обмив свої руки, на знак, що не бере невинного на своє сумління, і передав Христа в руки Юдеїв, щоб Його розп'яли на хресті на Голготському горбі, зараз за мурами міста.

Юстин Мученик і Тертуліян подають, що Пилат вислав імператорові повідомлення про вирок, а Сирійський префект Вітеллій одержав наказ прислати Пілата до Риму на суд, де він був засуджений, як каже історик Евсесій (7-ма гл.) і згодом вчинив самогубство.

Христа розп'яли в самий полудень посередині між двома розбійниками. По тригодинній агонії Він умер, а Його тіло було зложено до гробу, що був урядово запечатаний, а біля нього поставлено варту.

В неділю, ще поки на світ благословилося Христос воскрес із гробу і впродовж сорока днів являвся Апостолам і людям, а в сороковий день вознісся на небеса з Оливної гори, в прияві Апостолів.

25. ХРИСТОС БОГ І ЧОЛОВІК

а) Людське тіло Христа

Св. Іван так починає свою Євангелію: «Споконвіку було Слово, і Слово було в Бога і Слово було Богом... І Слово сталося тілом і поселилося між нами, і ми бачили славу Його Єдинородного від Отця, повне благодаті й істини» (Іван, 1:1,14).

Такими словами передає св. Іван правду про воплочення Божого Сина, а св. Павло, хочаби підкреслити, що Христос був не лише Богом, але й чоловіком, називає Його «Чоловік Ісус Христос», кажучи: «Бог Його вивищив і дав Йому ім'я, що понад усяке ім'я, щоб перед іменем Ісуса всяке коліно приклонилося на небі, на землі і під землею, щоб усякий язик визнав, що Ісус Христос є Господь на славу Бога Отця» (Филип. 2:9-11).

Тіло Христа походило від Святого Духа і Пречистої Діви Марії, Церковний історик митрополит Евсевій з Кесарії в Палестині, що писав на початку IV ст., оповідаючи про відвідини Ісуса в поганських сторонах та про uzдоровлення кровоточивої жінки, каже, що вона з вдячності поставила на своєму подвір'ї, на мармуровому постаменті бронзову статую жінки, що стояла на колінах з витягненими як до просьби руками. Напроти неї була статуя чоловіка, з такого самого матеріалу, одягненого в тогу, з витягнутою в сторону жінки рукою. Перед її ногами на тому самому постаменті була дивна рослина, що підносилася до краю бронзової

туніки; була свого роду антидотом проти всякої хвороби.

Владика Евсеїй написав дослівно так: «Твердять, що ця статуя зображає Ісуса Христа і вона збереглася до наших днів. Я сам бачив її в час мого перебування в тому місті. І не дивуємося, що погани, зазнавши добра від нашого Спасителя, це Йому вчинили. Я бачив також зображення апостолів Петра і Павла і навіть самого Христа, збережені на малюнках» (Евсеїй, Церковна Історія, гл. VI, ст. 18).

Закон Мойсея строго забороняв Юдеям почитати образи і фігури, тому, як згадує Евсеїй, етнохристияни передали нам фізичний вигляд Христа: лагідну, але маєстатичну постать Христа. В церкві св. Вартоломея в Генуї, Італія, є образ голови Христа, намальований на полотні і походить з II-го ст. У Ватиканській Бібліотеці є голова Христа, намальована на кипарисовому дереві, яку мав би намалювати сам св. Лука, але, здається, вона походить з пізнішого часу. Дуже старовинною пам'яткою є мозаїка в римських катакомбах, що зображає голову Христа в профіль.

Євангелисти описують велику активність та томлячі подорожі Христа; Його сорокденний піст. Його щоденне томляче навчання та часте й довге перебування на молитві. Натомість, ніхто з них не згадує про яку небудь недугу чи хворобу Ісуса Христа. З цього можна би заключати, що Його Тіло не підлягало мікробам знищення. З другого ж боку, згідно з Божим пляном відкуплення людського роду Тіло Христа було підчинене фізичним терпінням,

напр. Євангелисти розказують, що Він відчував голод, спрагу, змучення, потребу сну й відпочинку. Під час страстей і смертної агонії на хресті Христос переносив важкі терпіння й болі, як і кожна інша людина. Вони розповідають, що Його Тіло було часом звільнене від законів природи, напр., Він ходив по воді, а в час переображення Його обличчя ясніло як сонце.

Євангелисти, а в особливий спосіб св. Марко, підкреслюють проникливий погляд Христа, напр., Його погляд на Симона-Петра при їх першій зустрічі і під час суду на подвір'ї первосвященика Каяфи: Він глядів мило на юнака, на грішника Закхея або Матея, чи на блудницю, що її мали каменувати, чи на спаралізованого грішника, якого оздоровив. Його погляд западав кожному з них глибоко в душу, і грішники ставали святими. Який ласкавий мусів бути цей погляд Христа, як Він проголосив своїх «Вісім блаженств» або кликав усіх: «Прийдіть до Мене всі обтяжені, а Я вас заспокою».

б) Душа Христа-Чоловіка

Тіло Христа від першої хвилини зачаття від Святого Духа було злучене з душею. Сам Христос нераз говорив про свою душу, напр., «Тепер же моя душа стривожилася» (Іван, 12:27), або «Прискорбна є душа моя аж до смерти» (Мат. 26:38), або «Отче, в руки Твої віддаю духа Мого» (Лука, 23:46).

Оріген писав, що Христос мав найсвятішу і найблагороднішу душу, в якій всі людські прикмети

були розвинені в найдосконалішому степені. В житті найбільших святих бачимо побіч великих чеснот деякі слабості, бо їх волю занадто опановували почування, а часом бистрота ума впливала на зник почувань і спричинювала шорсткість у відношенні з людьми. Натомість, душа Христа не мала жодного недомагання, бо в ній усе було в повній гармонії. Правда, Він мав хвилини великого смутку, а Його душу пригнітала велика невдячність і твердолобість Жидів, як і хиткість Його учнів, але вона завжди була з'єднана гіпостатично з Другою Особою Божою та мала повноту святости.

Інтелект-розум Христа, що в містичний спосіб розвивався від дитинства, був найбистріший і не мав жодної трудности в розв'язуванні найтрудніших проблем життя. Це можна бачити в навчанні, яке Він для більшої приступности людям часто прикрашував притчами. Ніщо не могло скритися перед Його бистрим розумом, а Його навіть найкоротші завваги чи вислови мають в собі велику науку. Вони наглядні й реальні та не залишають жодного сумніву щодо розв'язки даної справи. Поради чи нагани Христа мають у собі ознаки великої мудрости й інтелігенції, а їх повно на кожній сторінці усіх Євангелій.

в) Характер Христа-Чоловіка

Визначний некатолицький історик Леопольд фон Ранке так висловився про Христа: «Не було ніколи на світі більше невинного, більше могутнього,

більше ніжного й більше святого від Ісуса-Чоловіка в Його житті і Його смерті... Подих самого Бога був у кожному Його слові й кожному Його ділі.

Характер Христа відзначався абсолютною святістю від першої хвилини Його життя аж до хвилини Його смерті на хресті. Він єдиний з-поміж усіх людей міг сказати в очі своїм ворогам: «Хто з вас закине мені гріх?» (Іван, 8:46).

В особі Христа бачимо дух самозаперечення й жертви. Він завжди був готовий трудитися для других, і ніколи не шукав якоїсь розради, але безнастанно й з любов'ю сповняв своє завдання Месії. Його ціхою було абсолютне вбожество. Як Учитель, Він терпів голод, холод і спрагу так, що не раз мусів заспокоювати свій голод колосками пшениці, як переходив біля нив. Він казав Апостолам: «Лиси мають нори, птиці мають гнізда, а Син чоловічий не має де голови приклонити (Лука, 9:58). Єдину одежу, що міг назвати своєю власною, розділили між себе римські вояки, як Він умирав на хресті.

Разом із покорою бачимо в Христа чесноту послуху, злучену з духом жертви і терпеливості. Терпеливість є чеснотою сильних, які вміють приборкати свою власну природу й відважно переносити терпіння, несправедливість і образи. Все це в найвищому ступені бачимо в особі Христа-Чоловіка.

Він був серйозний і простий у відношенні до людей та відважний в обороні Божої правди. Він був щирим і справедливим у відношенні до приятелів і ворогів, та ніколи не вагався сказати правду

увічі. На суді, де від Його одного слова залежало Його життя або смерть, Він говорив правду.

г) Воля Христа-Чоловіка

Як Слово сталося тілом і взяло на себе людську природу, то й прийняло її з людською волею, іншою від волі Другої Особи Божої. Христос сказав: «Я зійшов з неба не на те, щоб чинити волю Мою, а волю Того, що Мене післав» (Іван, 6:38), а в Оливному городі молився: «Отче, як хочеш відійми цю чашу від Мене; тільки ж не Моя воля. Твоя нехай буде» (Лука, 22:42).

Воля Другої Особи Божої була згідна з волею Бога-Отця, а як Христос-Чоловік просив свого Отця відняти від Нього муки, то це була людська воля Христа. В своїм земнім житті Христос сповняв Божу волю якнайкраще, а св. Павло каже, що Христос був послухний аж до смерті, смерті на хресті (Фил., 2:8).

Воля Христа-Чоловіка була такою сильною, що ані вороги, ані судді, ані мучителі не могли її змінити чи зламати... Не було на світі такої сили, що могла б Його бодай трошки звернути з дороги, яку призначило Йому Боже Провидіння. Основним мотивом волі Ісуса Христа була любов Бога й бажання визволити людей з упадку. Це два найбільші й найблагородніші мотиви, що просвічували все земне життя Христа-Месії.

г) Христос є правдивим Богом

Із пророцтв Старого Завіту про Христа випливає, що Месія не буде звичайною людиною, але Бого-Чоловіком. Всі ці пророцтва сповнилися на Особі Христа-Спасителя й Він на них посилався.

Св. Іван розказує, що після чудесного оздоровлення паралізованого в Єрусалимі Юдеї переслідували Ісуса, намагаючись Його вбити за те, що Він у суботу вчинив це чудо. «Ісус же їм відповів: Отець мій діє досі, і Я дію». І ще більше Юдеї шукали Його вбити за те, що не тільки зневажив суботу, але ще й Бога назвав своїм Отцем, роблячи себе рівним Богові. Відповів же їм Ісус, кажучи: «Істинно, істинно кажу вам: не може Син робити сам від себе нічого, коли не бачить, як Отець робить, що Він робить, те й Син робить. Отець бо любить Сина й усе показує Йому, що сам творить; і більші від цих покаже йому діла, щоб ви дивувалися. Бо, як Отець воскрешає мертвих і оживляє, так і Син кого хоче оживляє. Отець бо не судить нікого, а весь суд віддав Синові, щоб усі шанували Сина, як шанують Отця. Хто не шанує Сина, — не шанує Отця, що Його післав» (Іван, 5:17-23).

У наведеній розмові Христос вияснив свою рівність з Отцем. Рівність Отця із Сином видно також з інших слів Христа, сказаних до Апостолів: «Ідіть, навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все, що Я заповідав вам. І ось Я з вами по всі дні до кінця віку. Амінь» (Мат., 28:19-20).

Коли ж первосвященик запитав Ісуса на суді: «Заклинаю Тебе Богом живим, скажи нам, чи Ти є Христос, Син Божий?» Каже йому Ісус: «Ти сказав. Але Я кажу вам: відтепер побачите Сина Чоловічого, що сидітиме праворуч Всемогутнього і йти-ме на хмарах небесних» (Мат., 26:63-65).

26. ХРИСТОС ПОТВЕРДЖУЄ СВОЄ БОЖЕСТВО

а) Чуда Христа

Чудо — це явище чи подія, яке можемо охопити нашими чуттями, але не можемо його інакше в'яяснити, як безпосередньою інтервенцією Бога. Чудо є доказом про Боже походження вчення того, хто його поширює і з Божої волі робить чуда. Чуда є доказом існування особового Бога, що створив усю природу, дав їй закони й має силу їх в окремих випадках касувати.

Говорячи про чуда, не беремо під сумнів: чи Бог має силу їх робити, але чи дане явище або випадок були чудом і чи є на те достовірне свідцтво. Інакше кажучи, чи можна вірити людям, які свідчать про те; як також, чи дане явище було понад сили природи, наприклад, воскресіння вмерлого чи оздоровлення 38-літнього паралітика. І, врешті, чи чудо було вчинене на доказ правдивості Божої правди.

Із св. Євангелій знаємо, що Христос робив чуда й покликався на них перед своїми ворогами, кажучи,

як не вірите моїм словам, то повірте моїм ділам-чудам.

Навіть видатніші раціоналісти (напр., Гакслі) вважають, що не вірити в чуда Христа буде спекулятивним і неоправданим атеїзмом. Це саме кажуть т.зв. ліберальні протестанти. Загально кажучи, в справі чуд Христа висувають проблему, чи Євангелісти подають правдивий хід чудесних подій і чи свідоцтво Апостолів є достатнє. Одне й друге має свою ясну відповідь у Євангеліях. Апостоли й маси народу були свідками Христових чудес, бо Він робив їх публично. Євангелії, як ми бачили, були написані ще за життя багатьох наочних свідків, тому якби чуд зовсім не було, ті люди протестували б, але про жодні протести не знаємо.

Щойно згодом чуємо про сумніви гностиків-еретиків, які, намагаючись погодити вчення Христа з грецькими поганськими філософіями, легковажили Божество Особи Христа, Його науку й висували сумніви щодо Його чудес. Одначе, їх однодушне осудження першими християнами є найкращим доказом правдивости чудес.

Велика популярність Христа в Святій Землі й у поганських сусідніх околицях сталася лише завдяки Його чудам. Віра в Христа, Його чуда, а найбільше Його Воскресіння із мертвих, підкреслені не лише в усіх Євангеліях, але також у Посланнях св. Павла, написаних перед п'ятдесят восьмим роком нової ери, дарма, що Апостол Павло не був наочним свідком Христових чудес. Таке саме свідчення знаходимо в апологетів по-апостольських часів та в св.

Отців Церкви.

Чуда Христа, про які згадують Євангелії, звичайно, діляться на чотири категорії: 1. чуда на мертвій природі, напр., переміна води в вино, помноження хлібів, ловля риб, втихомирення бурі на морі, ходження по воді, драхма в роті риби й усохнення смоківниці; 2. численнішими були оздоровлення, яких були сотні, а то й тисячі, які були у великій гармонії із владою Месії й милосердям Христа; 3. оздоровлення біснуватих, тобто людей опанованих злим духом, — і з Євангелій виходить, що Христос говорив про особове існування демонів, тому проганяв їх з людей; 4. воскресіння померлих, напр., Лазаря, юнака з Наїн і доньки Яїра, — були виразним доказом божеської сили Христа, що мав владу над життям і смертю людей.

б) Воскресіння Христа

Воскресіння Христа із мертвих, побіч Таїнства Вочлочення, є найважливішою подією в історії людства з огляду на його вагомні наслідки. Св. Апостол Павло каже: «Бо я передав вам найперше, що й прийняв, що Христос умер за наші гріхи по писанням; що явився Кифі (Петрові), а опісля дванадцятьом. Після того явився більше як п'ятсот братам разом, з яких більшість живуть і досі, інші вже помиралі. Після того явився Якову, а потім усім Апостолам. На кінці же всіх, мов якому недородку, явився й мені... Якби Христос не воскрес, то марна була б проповідь наша, марна й віра ваша... Як

через (одного) чоловіка прийшла смерть, так через чоловіка (Христа) й воскресіння мертвих. Бо, як в Адамі всі вмирають, так і в Христі всі оживають» (I Кор., 15:3-8; 14,21-22).

Це свідчення св. Павла має особливе значення, бо він був переслідувачем перших християн, а кілька років після свого навернення (мабуть б. 34 або 35 року н.е.) писав згаданого листа, мабуть, ще до 56 року н.е., тобто ще до написання Євангелій. Він покликається на живих свідків, які власними очима бачили воскреслого Христа, і це в його очах не було важким до підтвердження, бо чимало людей їздили до Святої Землі. Видно, що грецькі філософи висували сумніви щодо воскресіння Христа, тому св. Павло, який піддержував віру громади в Коринті, доказував, що це історичний факт і клав його в основу своєї проповіді, кажучи, що якби Христос не був воскрес, то Церква ніколи не була б основана й поширена.

В новіших часах були намагання раціоналістів, напр., Раймарус і інші, заперечувати правду про воскресіння Христа; інші, напр., Штраус, Кайм, висували здогад, мовляв, Христос не умер, а лише перебував у стані сну; ще інші, напр., Ренан, Вайс, Маєр, Ревіль, приписували воскресіння «галюцинації» Апоστόлів, маючи їх за «психопатів», яким лише привиджувався Христос. Все це, очевидно, здогади й закиди людей, що не можуть навести жодного наукового аргументу й тому про них не варто довше говорити.

З воскресінням Христа є тісно зв'язане Його вознесіння на небеса, що було логічною консеквенцією

Його людської природи та невіддільною частиною діла відкуплення людського роду. Христос вознісся на небеса в присутності численних свідків на Оливній горі, що була місцем Його пониження і початку страстей у Великий Четвер уночі, а тепер була місцем Його прославлення.

в) Христос – Друга Особа Пресвятої Трійці

Доказом Божої місії Христа були Його власні слова про свою Особу, особливо про страсті, смерть, воскресіння і вознесення, про зруйнування Єрусалиму і розсіяння Юдеїв по всьому світі. Всі ці його слова точно сповнилися і на це згодом покликалися Апостоли.

Отож, віруючі люди, що добре знають євангельські події, погоджуються з тим, що Христос не був звичайною людиною, напр., раціоналіст Лецкі (Історія моральності Європи, 1911, ст. 8, 11) каже: «Було призначено християнству дати світові ідеальний характер Христа, що без огляду на зміни впродовж ХІХ сторіч натхнув серця людей великою любов'ю; Він показав себе здібним впливати на всі часи, народи, темпераменти й обставини; Він став не лише найвищим взірцем чеснот, але й найсильнішою спонукою їх практикування, і має такий глибокий вплив, що поправді, можна сказати, що коротка історія Його трирічного, активного життя зробила більше для відродження і цивілізації людства, як усі системи філософів і всі вчення моралістів».

Таке визнання раціоналіста має свою велику вагу. Подібно великий німецький філософ Кант, який був здеклярованим агностиком, каже: «Мусимо признати, що якби не було вчення Євангелії про загально-моральні принципи в їх повній чистоті, то наш розум навіть тепер не був би в силі їх добре зрозуміти».

Німецький раціоналіст і видатний історик великих релігій світу, Гарнак, каже: «Його (Христові) слова і притчі є нескладні в своїй побудові, але в них є укрита глибина думки, що ніколи не тратить на силі. В своїй особовості Він не є героїчним покутником, ані захопленим пророком, що вмирає для світу, але Він є людиною, що має спокій і мир у своїй власній душі і може дати життя другим душам. Він говорить до людей, як матір до дитини». Подібні думки про Особу Христа та Його вчення висловив французький філософ Вольтер, що був завзятим атеїстом.

Христос був досконалою людиною і неперевершеним Вчителем. І це є незаперечним історичним фактом. І коли така досконала людина все і всюди твердила, що вона є Божим Сином, то ніхто, що має здоровий розум, не відважиться твердити, що Христос міг сказати неправду, ввести когось у помилку чи говорити богозневажництво. І тому мусимо Йому вірити, що Він був Богом. Його життя, досконала наука, діла, чуда, передсказання, смерть на хресті і воскресіння із мертвих, — усе це виразно говорить про Його Божество.

Швидке поширення Церкви в світі, що голошен-

ням Його вчення змінила поганський лад, є доказом її Божого походження. Біля 150 року нової ери писав Юстин Мученик: «Немає раси в світі, варвари чи греки, або ті, що живуть на возах чи є пастухами і кочовиками в шатрах, де не було б молитви і не була б приношена св. Евхаристія Отцю і Творцеві в ім'я Розп'ятого Христа».

Вже майже дві тисячі років від смерти і воскресіння Христа, а Він і досі є Господем різних народів, різних рас і в різних обставинах життя. Його ім'я є згадуване усіма верствами суспільности; мільйони душ моляться до Нього, слухають Його вчення і шукають з Ним зв'язку; Йому будують чудові храми та малюють ікони; Його життя має непереможний вплив на святість людей, їх покору і чесноти.

Хрест, колись знам'я ганьби, з хвилиною смерти Христа на ньому став знам'ям перемоги і є почитаний у цілому світі. Усе це нас переконує, як і Він сам говорив про те, що Він є Божим Сином, Другою Особою Пресвятої Трійці.

г) Вчення про Пресвяту Трійцю

На основі св. Євангелії Церква навчає, що є один Бог у Трьох Божих Особах: Бог-Отець, Бог-Син і Бог-Святий Дух. Це навчання Церкви є зібране в символах віри, які Церква має від перших віків християнства.

З усіх символів віри найясніше і найдокладніше говориться про Пресвяту Трійцю в символі віри св.

Атанасія, патріярха Олександрії в IV ст. В ньому говориться дослівно так:

«Хто хоче осягнути спасіння, мусить найперше визнавати католицьку віру. Католицька ж віра є ця, що ми почитаємо одного Бога в Пресвятій Трійці і Пресвяту Трійцю в Однині; відрізняємо Особи й не ділимо природи (субстанції). Особа Отця є інша, Особа Сина є інша й Особа Святого Духа є інша. Одначе, Божество Отця і Сина і Святого Духа є рівне і маєстат є вічний. Який є Отець, такий є Син і такий же Святий Дух. Отець нестворений, Син нестворений і Святий Дух нестворений. Отець необмежений, Син необмежений і Святий Дух необмежений. Отець є вічний, Син є вічний і Святий Дух є вічний, і не три вічні, а Один Вічний.

«І як нема Трьох нестворених, Трьох необмежених, але Один нестворений і Один необмежений, подібно всемогутній Отець, всемогутній Син і всемогутній Святий Дух, отож не Три всемогутні, а Один всемогутній.

«Отець є Богом, Син є Богом і Святий Дух є Богом і нема Трьох Богів, а Один Бог. Отець є Господем, Син є Господем і Святий Дух є Господем, і нема Трьох Господів, а Один Господь.

«Отець не був ніколи створений, ані роджений. Син походить від Отця, але Він не є створений, а роджений. Святий Дух походить від Отця і Сина; він не є створений, ані роджений, але походить від Отця і Сина.

«Ніхто з Пресвятої Трійці не був раніше, ані пізніше, але всі Три Божі Особи є вічні й собі рівні. І

так під кожним оглядом, як сказано перед тим, мусимо почитати Одного в Пресвятій Трійці і Пресвяту Трійцю в Одному. Тому кожний, хто хоче досягнути спасіння, хай так вірить у Пресвяту Трійцю».

27. ПРЕЧИСТА ДІВА МАРІЯ – ХРИСТОВА МАТИ

а) Віра в Непорочне Зачаття Пречистої Діви Марії

Після упадку перших людей у гріх Бог обіцяв, що на світ прийде жінка, якої нащадок знищить силу диявола. Цією жінкою, навчає Церква, була Ісусова Мати, Пречиста Діва Марія. Бог вибрав Її на Матір Свого Сина і прикрасив своєю благодаттю. Від найдавніших часів у східних Літургіях вона називається найсвятішою й непорочною. Менологія каже про Неї так: «Через особливе Провидіння Богові подобалося, щоб Пречиста Діва була чиста від першої хвилини свого життя, щоб була достойна зачати і породити Ісуса Христа, Воплочене Слово».

Вже в 6-му ст. в Константинополі обходжено свято Зачаття Анни, що прославлявало непорочність Богоматері. Великі святці і богослови Сходу, як св. Андрей Критський, св. Сава, св. Іван Дамаскин та інші, були великими почитателями Богородиці й голосили правду про Її захоронення від первородного гріха.

У Західній Церкві Папа Пій IX проголосив це загальним правилом віри (1854), кажучи: «Заявляємо, проголошуємо і дефініюємо, що вчення, яке голосити, що Пречиста Діва Марія від початку свого зачаття одержала особливу ласку і привілей від Всемогутнього Бога, через заслуги Ісуса Христа, Спасителя людського роду, і була збережена від плями первородного гріха, — є наукою Богом об'явленою і тому всі мають у це сильно і постійно вірити».

Бувши зарученою св. Йосифові. Діва Марія одержала в містечку Назареті благовість від Архангела Гавриїла, що Бог обрав її на Матір Свого Сина. Св. Лука передає слова ангела: «Не бійся, Маріє, ти бо знайшла ласку в Бога. І ось зачнеш у лоні й породиш Сина і назвеш його ім'ям Ісус. Він буде великий і Сином Вишнього назветься, і дасть йому Господь Бог престіл Давида, отця його, і царюватиме над домом Якова по віки й царству його кінця не буде» (Лука, 1:28, сл.).

Своєю згодою Діва Марія прийняла на себе обов'язок материнства Божого Сина. Божа всемогутність створила нову присутність Бога в світі. Святий Дух, джерело досконалости, святости й любови, здійснив найзвершенніше діло в природі, благодаті й любові. В хвилині, коли Друга Особа Божа, Син Божий, за діянням Святого Духа прийняв в утробі Марії людську природу, Він підніс її до єдності життя з Богом.

Мати Божа в дівицтві зачала Ісуса Христа й у Дівицтві породила Його, тому вже перші християни називали Її Богородицею. Собор в Ефесі 431 року,

осуджуючи еретика Несторія, потвердив це ім'я. Християни почитають Богородицю найбільше з усіх святих, а молитва в Її честь, «Богородице Діво», стала нерозлучною частиною Господньої молитви, «Отче наш». Хто любить Бога і Її Сина по-плоті, Христа Спасителя, цей любить і почитає Його Матір.

б) Віра в Небовзяття Пречистої Діви Марії

Від хвилини Благовіщення й зачаття Ісуса Христа від Святого Духа Діва Марія була в постійному контакті з Божим Словом, а Її чесноти досягнули найвищого вершка. Вона вірила в Божество Христа в убогій стаєнці у Вифлеємі, впродовж Його публичного життя, в часі Його мук і смерти на хресті. Її переживання на Голготі у стіп розп'ятого Христа були одним, безперервним актом найвищої віри на землі.

Цю віру Матері Божої збільшили особливі дари Святого Духа. Її розум глибоко розумів містерію Воплочення Божого Сина та діло відкуплення людського роду, в якому вона відіграла таку важливу роль. Дар мудрости Святого Духа дав Їй можливість зрозуміти Божі пляни, оперті на Його великому милосерддю й любові до людей.

Надія Божої Матері, якою вона прагнула до повного осягнення Бога, була оперта на безмежному довір'ю до Нього, на Його милосерддю й всемогутності. Вона мала її впродовж цілого свого життя в найдосконалішому ступені.

Її любов Бога й людських душ задля Нього перевищувала любов усіх святих разом, бо ця любов була такою повною, як її повнота ласк. Божа Мати завжди була інтимно об'єднана з Отцем, як Його улюблена донька; із Сином, як Його Діва Мати, і із Святим Духом, — як Його містична Обручниця. Вона була живою святиною Пресвятої Трійці.

Св. Іван Дамаскин, Отець Східної Церкви VIII ст., каже «Пречиста Діва, Мати Божа, вмерла з любови до свого Сина. — І не можливо інакше думати про Її смерть, як смерть з любови, що є найблагороднішою з усіх родів смерті і найкращим вінцем найблагороднішого життя. І, як кажемо, первісні християни мали одне серце й одну душу через їх взаємну любов; коли св. Павло жив не сам, а жив у ньому Христос через єдність його серця із серцем Господа, — то далеко більше Пречиста Діва і Її Син мали одну душу, одне серце й одне життя. І, як ця Мати жила життям Її Сина, так і вмерла Його смертю, бо яке життя, така і смерть.

«Вона вмерла з найсолодшої й найспокійнішої любови. Любов Бога з кожною хвилиною росла в дівичому серці нашої славної Владичиці, солодкою, спокійною безперервною струєю, — як велика ріка, що не знаходить перешкод на широкій долині... Так і смерть Діви була така спокійна, як лиш можемо собі це уявити. — Любов спричинила Марії смертельний біль на Голготі, — і було справедливо, щоб смерть принесла Їй найвищу насолоду любови».

Віра, що Мати Божа після своєї смерті була взята з тілом і душею до неба, була в Східній Церкві

від самих початків, на що вказує давній празник Успіння Пречистої Діви Марії. Папа Пій XII в 1950 році проголосив цей празник правдою віри для всіх християн. Він казав, що Бог обдарував Діву Марію своєю особливою благодаттю, задля чести Її Сина, безсмертного Царя віків і Переможця гріха й смерти та для збільшення слави Діви Марії і для радості й піднесення цілої Церкви, — і тому авторитетом Ісуса Христа і св. Апостолів Петра і Павла Папа проголосив Внебовзяття Діви Марії правдою віри.

В Церкві завжди був звичай в хвилинах небезпеки шукати потіхи й помочі в Матері Божої, бо Вона помагає в спасінню людей і має більшу силу в свого Сина, як усяке ангельське чи людське створіння. Мати Божа є Матір'ю Царя небес, тому побожні християни називають Її Царицею небес, а Українці горнутья до Неї з таким довір'ям і любов'ю, як до рідної Неньки.

28. ХРИСТОС ЗАСНОВУЄ СВОЮ ЦЕРКВУ

а) Поняття Церкви

Христову Церкву можна б визначити як велику, світову, релігійну організацію охрещених людей, що ісповідують цю саму віру, приймають ці самі св. Тайни, виконують ці самі християнські обов'язки, перебувають у єдності з важно рукоположеними священиками і єпископами, які є в злуці з Римським Архiereєм, наслідником св. Петра.

Св. Павло, Великий Апостол Народів, у своїх посланнях часто вияснював велич, ціль і значення Церкви, напр., до Колосян він писав: «Він (Христос) образ невидимого Бога, первородний усякого створіння, бо в Ньому все було створене, що на небі і що на землі, видиме і невидиме... Він також Голова Тіла, тобто Церкви» (Кол., 1:15-16, 18), або «Бог Господа нашого Ісуса Христа, Отець слави... усе підкорив під Його ноги і вивищив Його понад усе, як Голову Церкви, яка є Його Тілом, повнотою того, що виповнює все в усіх» (Еф., 1:1,22-23).

Один з найбільш могутніх володарів світової історії цісар Наполеон Бонапарт, осягнувши вершину своєї слави, переслідував Церкву, але після своєї поразки, будучи на засланні на острові св. Олени, часто роздумував про релігійні справи і вів диспути з людьми свого оточення.

Одного дня розмова зійшла про Особу Ісуса Христа, якого Наполеонові співбесідники порівнювали з різними засновниками релігій, але Наполеон переконував їх, що Христос не був звичайною людиною. Лише маленькі уми хочуть порівнювати Його з засновниками імперій, чи засновниками інших релігійних систем.

Між християнами і всякою іншою релігією є непроходима прірва. Мудреці Греції: Пітагор, Сократ, Платон, Анаксагор чи Перікль ніколи не приймали поганства як абсолютну правду; вони цікавилися історією божків, як гарною, казкою, але їх ніколи не шанували.

Коли ж Апостоли проголосили Євангелію, — ка-

зав Наполеон, — найбільші люди повірили в її містерію і закони. Вони вірили живою і активною вірою. Що ж відрізняє отих божків грецьких і римських мужів Нуми Помпілія, Лікурга чи жреців Індії, Конфуція, Мохаммеда чи когонебудь, від решти людей? Ніщо! Абсолютно ніщо! Вони зробили хаос в моральній науці. Чи хто-небудь з них сказав щось нового про наше майбутнє призначення, нашу душу, природу Бога чи створення? Ніхто з них не міг сказати нам цього, що є важне для нас. І наука про божків є така банальна й абсурдна, що не йде до ядра релігійної справи.

У Христа зовсім інша справа. В нього все треба подивляти. Його розум перевищує мій. Між Ним і мною або будь-ким у світі не можливе жодне порівняння, бо нема до того основи. Ані спосіб Його думання ані голошені Ним правди не знаходять вияснення в людській природі. Його народження; Його вчення, що розв'язує всі труднощі; Його Євангелія; Його просте і містичне єство; Його вигляд; Його сила; Його великий віковий вплив на всі імперії, — все це стоїть переді мною, як велика й нерозгадана містерія — казав Наполеон.

Правдива релігія не може бути обмежена до одного краю, бо правда мусить бути універсальна, і таким є християнство й вчення Христа. Воно є релігією, не зв'язаною з однією національністю; воно єдине встановляє досконалу єдність і братерство між людьми; воно єдине в своїй духовості вказує всім Царство Бога й Творця, як їх правдивий дім. Христос є Син Божий, і час щезає перед Ним, а всі

Його правди вказують на вічність. Горизонт Його слави йде в нескінченість. Христос володіє над життям й поза ним, — після смерті. Минуле, сучасне і майбутнє в Його руках. Ісус Христос вчора, нині й завжди той самий, — закінчував Наполеон.

Такі думки вільнодумного володаря, що переслідував Церкву і мучив Папу Пія VII, являються немов заповітом і пересторогою всім вільнодумним людям, що не вміють чи не хочуть цінити Христову Церкву.

б) Христос покликуює Апостолів

Христос Спаситель проголосив свою божественну науку та поклав основи під свою Церкву, збираючи довкруги себе учнів, з-поміж яких Він обрав собі дванадцять Апостолів, і приготував їх до майбутньої місії: продовжувати голошення Його науки всім народам світу. Він посилав Апостолів і учнів у різні сторони Святої Землі, давши їм владу творити чуда (Лука, 6:13).

Отці Другого Ватиканського Собору в своєму декреті «Про Церкву» підкреслюють, що Христос заснував і безнастанно підтримує свою Церкву на землі, що є спільнотою віри, надії й любови. Вона є видимою будовою і через неї Він об'являє правду і дає благодать усім. І тому спільнота з ієрархічною побудовою і Містичне Тіло Христа не є двома різними речами: видимою організацією і духовою спільнотою, або земною Церквою і Церквою збагаченою небесними дарами, бо вони творять одну

спільну цілість, що включає в собі Божий і людський елементи.

Отці Собору порівнюють цю дійсність з містерією Втіленого Слова: як прийнята людська природа була нероздільно злучена з Божим Словом і стала живим інструментом Його діла спасіння, так і суспільна побудова Церкви служить Духові Христа, який її оживлює. І це є унікальна Христова Церква, про яку говориться в символі віри, що вона є одна, свята, соборна і апостольська.

Св. Матей розказує про одну дуже важливу подію, що сталася в околицях Кесарії. Він каже так: «Коли ж Ісус прийшов у сторони Кесарії Пилипової, запитався своїх учнів, кажучи: «Що кажуть люди про Сина чоловічого, хто Він?» Вони ж казали: «Одні, що Іван Хреститель; другі, що Ілля; інші ж Єремія, або один з пророків». Ісус каже їм: «А як ви кажете, хто Я?» Симон Петро відповідаючи, сказав: «Ти є Христос, Син Бога живого». І озвавшись Ісус каже до нього: «Блажен еси Симоне, сину Йонин! Бо не тіло й кров відкрили тобі, а Отець мій, що на небесах. То ж і Я кажу тобі: Ти є Петро (Кифа) і на цім камені збудую мою Церкву й ворота пекельні не переможуть її. І дам тобі ключі царства небесного, що розв'яжеш на землі, буде розв'язане на небесах; а що зв'яжеш на землі, буде зв'язане на небесах» (Мат., 1:13-17).

Св. Отці Церкви і дослідники життя Ісуса Христа вважають згадану подію кульмінаційною точкою Його публичного життя. Петро визнав Його Божим Сином, а Він перший раз виразно заповів засну-

вання своєї Церкви, якій обіцяв передати місію і владу продовжувати розпочате Ним діло спасіння людського роду.

29. СВ. ПЕТРО І ЙОГО НАСЛІДНИКИ

Вгорі наведений текст Євангелії від св. Матея включає три основні елементи: 1. заснування Церкви, 2. віддання їй ключів, 3. власть в'язати і розв'язувати. За свідченням св. Матея Апостоли добре не розуміли місію і навчання Христа, вважаючи Його одним із старозавітніх пророків, тобто вони думали своїми національними категоріями.

Один св. Петро найкраще і найскоріше з усіх Апостолів зрозумів універсальну, Божу місію Христа, і це своє розуміння висловив словами: «Ти є Син Бога Живого». І в нагороду за цю його універсальну віру Христос виявив йому і решті Апостолів свій плян заснування Церкви.

Із свідчення Матея, що був наочним свідком згаданої події, виходить, що Христос обіцяв Симону-Петру зробити його каменем-осною Церкви і в його особі дати їй владу ключів, тобто власть в'язати і розв'язувати. Ніхто з Апостолів, включно з Петром, не знали тоді, як і коли Христос сповнить свою обітницю.

Щойно після свого воскресіння Христос не вчинив, як розповідає другий наочний свідок, св. Іван, кажучи: «Коли ж поснідали Ісус каже до Симо-

на Петра: «Симоне Йонин, любиш Мене більше ніж ці?» Каже йому: «Так, Господи, Ти знаєш, що люблю Тебе». Каже йому: «Паси ягнята мої». Знову ж каже йому вдруге: «Симоне Йонин, любиш Мене?» Каже йому: «Так, Господи, Ти знаєш, що люблю Тебе». Каже йому: «Паси вівці мої». Каже йому втретє: «Симоне Йонин, любиш Мене?» Засмутився Петро, що втретє питав його: чи любиш мене, і каже Йому: «Господи, Ти все знаєш, Ти знаєш, що я люблю Тебе». Каже йому Ісус: «Паси вівці мої» (Іван, 21:15-17).

Оце свідчення св. Івана є доповненням свідчення св. Матея, що Христос передав Симону Петру верховну власть у Церкві. І не допоможуть нічого пояснювання нібито Христос не мав на думці особу Петра, але його віру, або що Він самого себе мав за основу-скелю Церкви; Церква після Його відходу на небеса залишилася якби «безголовим братерством християн», тому не треба авторитету Петра і його наслідників у Церкві. Із наведених текстів Євангелії видно, що воля Христа не була такою.

Христос був Засновником Церкви і від Його волі залежала і залежить її побудова і внутрішній лад. Він бажав, щоб після Його відходу з цього світу з нею залишився Симон-Петро, по-арамейськи Кифа. Правда, Церква є Містичне Тіло Христа, якого Він сам є головою, але Він заснував її для живих людей, що мають душі і тіла й тому живі християни, за словами Христа, «вівці і ягнята», потребують пастиря, щоб дбав про них, інакше розбіжаться та стануть легкою жертвою хижаків: диявола і його слуг.

Основною рисою Церкви є, як кажуть Отці Собору, єдність Божого і людського елементів, подібно, як Божа природа Христа була злучена гіпостатичною єдністю з Його людською природою. Церква є видимою організацією живих людей, тобто релігійно-суспільною організацією, в якій мусить бути лад і порядок, далеко вищий і досконаліший, як у всякій іншій людській організації, бо Церква не обмежена часом, ані расою, ані державними кордонами. Вона є для всіх людей і всіх часів.

Як же така універсальна організація живих людей може встоятись і сповнити свою незвичайно трудну місію без видимого голови, пастиря? Зовсім неможливо. Христос заснував Церкву, видиму організацію, і казав Апостолам проповідати Слово Боже всім народам світу. Отож Апостоли були видимі; люди — її члени були видимі; обряд хрещення, що робив їх членами Церкви, був видимий; видимими були місця Богослужб; видимою було св. Евхаристія, в якій Він прийняв видиму форму хліба й вина; видимі були інші св. Тайни, — чому ж Церква мала б бути позбавлена свого видимого голови?

Лише людська гордість поклала в сумнів волю Христа, немов би то Він не мав на думці встановити найвищого авторитету Церкви на землі. Одначе, після згаданих подій, про які розказують св. Матей та св. Іван, не чуємо, щоб хтось з Апостолів був протиний волі Христа. Навпаки, Євангелії і Діяння Апостолів свідчать, що Апостоли визнали авторитет св. Петра. Цей видимий авторитет був, є і буде

запорукою єдності Церкви, без якого вона не може сповнити свою універсальну місію. Найкращим доказом потреби такого авторитету є факт, що чимало церковних громад, провінцій і країв, що через людську слабкість відірвалися від нього, по якомусь часі розкололися на цілу плеяду ворожих собі сект так, що деякі з них втратили правдиве поняття, ціль і первісне навчання Церкви.

Ніде в Євангеліях, письмах поапостольських Отців і Отців Церкви не знаходимо сліду, щоб Христос мав намір заснувати сотні ворожих собі «Церков». Навпаки, Він молився, щоб було *«єдине стадо і один пастир»* і щоб Петро був сильний у вірі та піддержував у ній всіх Апостолів і християн (Лука, 22:32).

Безсумнівно, ворожнеча між християнськими Церквами і сектами є сумним наслідком їх непослуху волі Христа й виламання з-під церковної єдності. Брак єдності і ворожнеча між християнами є сьогодні найбільшими перешкодами в поширюванні Христової науки між поганами та її оборони перед сильним наступом безбожництва. Сьогодні християни це дуже добре розуміють і прагнуть віднови єдності, як напр., останніми часами Англійська Церква.

І наша Українська Церква прямує до єдності. Нам куди легше цю єдність відновити, як християнам на Заході, бо Українська Католицька і Православна Церкви є собі дуже близькі навчанням, літургічними молитвами, св. Тайнами і всіма традиціями.

30. НА КОГО ПЕРЕЙШЛА ВЛАСТЬ АПОСТОЛІВ?

З попередньо сказаного виходить, що Симон Петро одержав від Христа владу у Церкві, що включала в собі найвищу владу: учительську, пастирську і священничу. Симон Петро, як і всі Апостоли, були смертними людьми і всі вони, крім св. Івана, вмерли мученицькою смертю. Отож, чи була воля Христа, щоб по смерті Симона Петра й інших Апостолів перестала існувати Церква, чи щоб вона продовжувала Його діло відкуплення людського роду до кінця світу?

На це питання знаходимо ясну відповідь у св. Євангеліях, напр., св. Матей каже, що Христос по своєму воскресінню, виправляючи Апостолів на проповідь Слова Божого, казав їм наvertати всі народи і запевнив їх, що Він буде з Церквою аж до кінця світу (Мат., 28:18-20).

Христос знав, що Апостоли помруть, а декому з них передрік навіть рід і обставини смерти. І коли Він говорив про існування Церкви аж до кінця світу, то передбачав, що на місце Апостолів прийдуть їх наслідники — єпископи і на них перейдуть обов'язки і влада Апостолів продовжати спасіння людського роду.

Св. Петро з волі Божої виїхав до Риму й там установив свій постійний осідок, там навчав і там у часах переслідування поганами вмер мученицькою смертю. Нам відомо, що перед своєю смертю він назначив свого наслідника в Римі. Св. Іриней, владика

Ліону в Галії, як також інші письменники, що згодом відвідували Рим, передали нам реєстр римських єпископів, як їх тепер називаємо: Римських Архієреїв або папів. (Про це гляди працю цього автора п.з. «Історія Римських Вселенських Архієреїв», досі вийшло три томи, які видав Український Католицький Університет у Римі.)

В дуже ранніх писаних пам'ятниках говориться, що Римська Церква була першою між усіма Церквами й головою всім християнам, бо там жив Симон Петро і звідти керував Церквою. В Римі жив також св. Павло, якого Христос навернув у чудесний спосіб і доручив йому проповідувати поганським народам, і він умер в Римі мученицькою смертю. І тому мандати св. Петра і св. Павла перейшли на римських єпископів.

Подібно і власть інших Апостолів перейшла на їх наслідників, напр., в Олександрії, Антіохії, Єрусалимі, Ефесі, Тесалоніці чи Коринті.

Перший церковний історик, Митрополит Евсевій з Кесарії, в Палестині, який в час Першого Вселенського Собору в Нікеї 325-го року сидів біля імператора Костянтина Великого і який передав нам найважливіші вістки про життя Церкви в перших трьох століттях, у своїй «Церковній Історії» говорить про перебування Симона Петра в Римі і про його мученицьку смерть у тому місті (11:14,25), а при тому подає свідчення письменника Орігена з половини III-го сторіччя в тій самій справі. Владика Евсевій твердить, що на Симоні Петрі збудована Христова Церква (IV: 15), а при тому він передає

свідчення пресвітера Кая, який відвідував гріб св. Петра на Ватиканському горбку в Римі і бачив на ньому пам'ятник (II: 25).

У своєму іншому творі п.з. «Геофанія», владика Евсевій пише, що св. Петра знають християни цілого світу, а особливо на Заході, де він є дуже високо шанований і почитаний і має в Римі свій пам'ятник, до якого йдуть паломники з цілої римської держави, як до великих святощів і Божої Святини (IV: 7). Це свідчення, видатного Владика Східної Церкви і першого церковного історика, про св. Петра є дуже важливе.

Безперервне наслідство єпископів Риму від св. Петра аж до сьогодні підтверджується численними писаними пам'ятниками, усною традицією і археологічними дослідженнями в стародавніх катакомбах і цвинтарях, а головне під престолом собору св. Петра в Римі, де спочивають його кості.

Часто християни питають: чому Симон Петро вийшов з Єрусалиму до Антіохії, а звідти подався в поганський Рим, а не куди інде? Можемо висувати різні здогади на те, напр., догідне й центральне положення Італії; Рим був великим скупченням людей з різних провінцій могутньої римської імперії, головне невольників, в яких обороні виступала Церква і з-поміж яких було найбільше число перших християн; до Риму збігалися морські й сухопутні шляхи і це хотів використати Симон Петро, як і св. Павло, для скорішого поширення християнства; і, врешті, у Римі, осередку держави, була найкраща нагода для проникання християнства між людьми державної

адміністрації і це довело до проголошення християнства державною вірою імперії. Легенда «Кво Вадіс» (Куди йдеш, Господи) є немов натяком, що Симон Петро мав якийсь об'явлення від Христа і тому пішов до Риму, де вмер мученицькою смертю.

На всякий випадок, залишається фактом, що впродовж майже двадцять п'ять років Рим був місцем осідку Симона Петра і його наслідники перейняли від нього владу, дану йому Ісусом Христом. В часах св. Петра і його найближчих наслідників Церква заледве начислювала сотні тисяч християн, а сьогодні вона має понад 600 мільйонів мирян не лише із середньоморських країн, але й з усіх закутин землі. Одначе, як св. Петро був «скелею і заporукою єдності Церкви» в давніх часах, так і його наслідники силою свого наслідства мають ту саму вчительську, священничу й пастирську владу, і є заporукою єдності всієї Церкви, бо вона має тривати до кінця світу.

31. НЕЗНИЩИМІСТЬ І НЕПОМИЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ

Передаючи Симону Петру ключі Царства Небесного, Христос запевнив його і решту Апостолів, що «сила диявола не переможе Церкву» (Мат., 16:18), а висилаючи Апостолів у світ навчати всі народи, Він казав: «І ось Я з вами по всі дні до кінця світу» (Мат., 28:20). Усе це означає, що Церква має існува-

ти до кінця світу, тобто вона є незнищимою.

Христос передав Церкві свою науку, св. Тайни та покликав Апостолів і учнів, що одержали владу голосити Слово Боже й через уділювання св. Тайн освячувати вірних. Таким чином, Христос започаткував ієрархічну побудову Церкви, яку вона зберігає й буде зберігати. Він дав Апостолам потрійну владу: а) *учительську*: «Все, що Я одержав від мого Отця, Я вам об'явив» (Іван, 15:15); «Ідіть і навчайте всі народи» (Мат., 28:19); «Ідіть у світ і проповідуйте благовість всякому створінню» (Марко, 16:15); «Ви будете Мені свідками в усій Юдеї і Самарії і до найдаальших сторін світу» (Діяння, 1:8). б) *Священнича*: «Навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (Мат., 28:19); «Прийміть Духа Святого, кому відпустите гріхи, тому відпустяться, а кому задержите, тому задержаться» (Іван, 20:23); на Тайній Вечері Христос уділив Апостолам Тайну Священства, щоб могли служити св. Безкровну Жертву. в) *Пастирську*: «Як мене післав Отець, Я посилаю вас (Іван, 20:21); «Дана Мені всяка влада на небі й на землі. Ви ж ідіть навчайте всі народи...» (Мат., 28:18-20).

Вже Оріген писав: «Як на небі є два великі джерела світла, сонце й місяць, що позичає світло від сонця, — так є два джерела нашого внутрішнього світла: Христос і Церква. Христос світло світу, дає своє світло Церкві, і вона просвічує всіх на землі».

Із наведених слів Святого Письма видно, що Христос дав Апостолам потрійну владу, і вони разом із 72 учнями та мирянами творили первісну

Церкву. Він дав їм свою науку і св. Тайни, а вірних зобов'язав до послуху. Він добре знав слабкість людської природи, тому не залишив свою Церкву самим людям, але обіцяв, що буде з Нею до кінця світу й цю свою обітницю Він сповняє через свою присутність в св. Тайні Евхаристії.

Крім того, Христос обіцяв Апостолам і Церкві безнастанну поміч Святого Духа, кажучи: «Буду просити Отця й Він дасть вам іншого Утішителя, щоб Він був з вами на все» (Іван, 14:16; 16:17).

Св. Павло каже: «Як душа для тіла, так Святий Дух для Церкви і Він удосконалює Церкву, засновану Христом» (Ефес., 2:20-22). Святий Дух хоронить її перед знищенням (Мат., 16:18), та перед схибленнями (Іван, 14:16). Він має навчити Апостолів, що треба говорити (Мат., 10:19-20). Все це означає, що Церква має навчати непомильно, інакше ніхто не мав би певности, чи її навчання є навчанням Ісуса Христа, і тому ніхто не був би певний про своє спасіння.

Отці 2-го Ватиканського Собору в своєму декреті про Церкву так про те говорять: «Хоч поодинокі єпископи не мають прерогативи непомильності, але вони можуть проголошувати Христову науку непомильно. Це є й тоді, коли вони розсіяні по світі, але зберігають єдність між собою і з наслідником св. Петра, і коли навчають автентично в справах віри й моральности, і доходять до однозгідного висновку, який треба зберігати. Цей авторитет ще більше наглядний, коли вони зберуться разом на Єкуменічний Собор, як учителі і судді в справах віри

ї моральности для всієї Церкви.

«Непомильність дана Божественним Спасителем Його Церкві для схвалювання навчання в справі віри й моральности поширюється на збереження божественного об'явлення, яке мусить бути бережене щільно й вірно. Непомильність, яку має Римський Архиєрей, голова Єпископської Колегії, силою свого уряду, як Верховний Пастир і Учитель всіх мирян, є потрібна для підтримання своїх братів і віри, коли він проголошує дефінітивним актом деякі правди віри і моральности.

«Отож, такі дефініції є важні самі собою без згоди Церкви і не є предметом поправок, бо вони є розголошені під натхненням Святого Духа, і ця поміч була йому дана в св. Петрі. Тому вони не потребують потвердження іншими, ані немає від них апеляції до інших суддів. Бо тоді Римський Архисрей проголошує думку не як приватна особа, але як Найвищий Учитель Універсальної Церкви, і в ньому харизма непомильности Церкви є присутня індивідуально, і він поясняє і боронить навчання католицької віри...» (§ 25).

Христос зобов'язав усіх слухати Церкву, кажучи «хто вам повірить буде спасений, а хто не повірить буде осуджений» (Марко, 16:16). І якби Церква не мала дару непомильности, то з хвилиною відходу Христа з цього світу, ніхто не мав би певности, чи буде спасений. Чому ж Бог вислав у світ Спасителя? Чи на те, щоб Юдеї мали надзвичайного Учителя впродовж трьох років? Що сталося б з іншими народами й генераціями аж до кінця світу?

Варто відмітити, що деякі некатолицькі богослови плутають непомильність папи в справах віри й моральності з його непогрішимістю. Непомилність і непогрішимість — це два зовсім інші поняття. Папа, як людина може помилятися в громадських чи політичних справах і він не є вільний від гріхів. Відомо, що деякі папи сповідалися щодня, вважаючи себе великими грішниками. Одначе, папа, як Найвищий Учитель Церкви, має прерогативу непомильності, як сказано вище. В практиці заки папа проголосить якусь правду віри «екс катедра», тобто непомильно, він слухає думки всіх єпископів Церкви, а дуже часто також і опінії мирян. І поки це буде проголошене, часто проминають десятки й сотні років.

32. ЗНАКИ ХРИСТОВОЇ ЦЕРКВИ

а) Церква є одна

Св. Іван передав нам слова Ісуса Христа, якими Він молився до свого Отця Небесного в час Тайної Вечері: «Та не тільки за цих (Апостолів) прошу, але й тих, що повірять у Мене задля їх слова; щоб усі були одне: як ти, Отче, в мені і Я в Тобі, щоб і вони в нас були одне, аби світ повірив, що Ти Мене післав» (Іван, 17:20-21).

Христос порівнює єдність Церкви до своєї єдності з Богом-Отцем, отже абсолютної єдності. Св. Павло порівнював Церкву до живого тіла, кажучи:

«Як тіло є одне, хоч має чимало членів; як члени тіла, хоч є численні, творять одне тіло, так і Христос. Бо одним Духом всі були охрещені в одне тіло (Церкву), чи то євреї чи поганини» (1 Кор., 12:12 і слід.). Апостол вважає всіх членів Церкви одним тілом, Містичним Тілом Христа, яке оживляє один Святий Дух. За св. Павлом у Церкві мусить бути «один Господь, одна віра й одне хрещення» (Еф., 4:5). «Благаю вас, браття — пише він — в ім'я Господа нашого Ісуса Христа, щоб ви говорили одне, щоб не було між вами роздору, але щоб ви зберегли одну думку й один суд» (1 Кор. 1:10).

Церква має єдність управління: священники-управителі парохій перебувають у єдності із своїм Владикою; Владика, управляючи єпархією, є в єдності з своїм Митрополитом, Верховним Архієпископом або Патріярхом, а Верховний Архієпископ чи Патріярх, що стоїть на чолі помісної Церкви, перебуває в єдності з Папою, наслідником св. Петра, і через нього є в єдності з Вселенською Церквою.

Церква зберігає також єдність у вірі, бо всі її члени вірять в одні правди без огляду на своє походження, расу чи культуру. Всі єпископи і священники голосять цю саму науку в найбільш культурних центрах і найбільш відсталих гірських чи лісових околицях. Церква наказує зберігати однакові моральні закони головам держав і простим робітникам, вченим і неграмотним, і вона з однаковою силою виступає проти гріхів багатіїв, як і проти гріхів убогих, та відкидає всякий компроміс коштом правд

віри, дарма, що через те накликає на себе презирство й переслідування сильних світу цього.

Церква зберігає єдність в почитанні: в цілому світі вона уділяє ті самі св. Тайни в величавих соборах і маленьких церквах. Вона вимагає однакового покаяння й покори від багатців і від убогих, від учених і невчених. Перед нею немає нікого більшого ані меншого.

б) Церква є свята

Основоположник Христос був святий. Він передав Церкві свою святу науку і св. Тайни, а Святий Дух рядить нею й береже від схиблень. Христос доручив Церкві вести людей до святости через зберігання Божих заповідей, через уділювання св. Тайн та через практикування християнських чеснот. Сама побудова Церкви заохочує всіх прямувати до християнського ідеалу святости, до єдності з Богом, до любови ближнього, до самозаперечення й жертви. Церква засновує численні монаші чини, яких члени зберігають Євангельські ради та все своє життя посвячують молитві й праці для ближнього: ведуть школи, сиротинці, доми старців, лічниці тощо.

В кожному часі з кожного суспільного стану Церква має святих подвижників і заохочує всіх наслідувати їх приклад. Одначе найвищим ідеалом кожного християнина є Особа Ісуса Христа і Його Матері Пречистої Діви Марії.

в) Церква є соборна

Саме слово «соборна» (по-грецьки: католице, католицька) вказує, що вона призначена для всіх народів, всіх континентів та всіх часів, бо такою була воля Христа. Він сказав Апостолам: «Я виноградина, а ви віття. Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, цей принесе великий плід, бо без Мене не можете зробити нічого. Якщо хто не пробує в мені, того, як гілку, викинуть геть, і він усохне; зберуть їх і у вогонь кинуть, і вони згорять» (Ів. 15,5-6).

Церква, якої невидимим головою є сам Христос, не обмежується до жодної раси, тому від самих початків свого існування аж до сьогодні вона ширить Слово Боже між поганями всяких рас та приводить їх до Христа. Вона є соборною в духово-моральному значенні й працює до приведення всіх людей до Христа, бо Він доручив їй голосити Євангелію всьому створінню, а з другої сторони, зобов'язав всі народи їй повинуватися. Кожний християнин без огляду на своє походження, расу чи національність чується однаково в Церкві, бо всі християни є її дітьми.

ф) Церква є апостольська

Це в першу чергу значить, що Апостоли одержали право говорити в імені Христа, що казав: «Як Мене післав Отець, так і Я посилаю вас» (Іван, 20:21), — і «Хто вас слухає, Мене слухає; хто вами гордить, Мною гордить; а хто Мною гордить, той гордить тим, що Мене післав» (Лука, 10:16). Христос

післав Апостолів й запевнив їх, що Церква існуватиме до кінця світу. Апостоли повмирали, а Церква існує вже майже дві тисячі років. Апостоли передали свою владу своїм наслідникам-єпископам так, що кожна їх генерація може сказати, що вона голосить Божу правду з апостольським авторитетом, бо вони це унаслідували законним і безперервним наслідством від Апостолів.

Папа Климент I, що був засланий до Херсонесу на Крим і там умер мученицькою смертю коло 101-го року, в своєму посланні до Корінтян, які збунтувалися проти своїх єпископів, так писав про церковну ієрархію: «Апостоли проповідували Євангелію, яку одержали від Христа, а Христос був Божим посланцем. Іншими словами, Христос прийшов з благовістю від Бога, а Апостоли з благовістю Христа. Отож, обидві ці правдиві події мали свій початок у Божій волі.

«І так одержавши своє доручення і будши вповні утвердженими воскресінням Господа нашого Ісуса Христа та утвержені в вірі Божим Словом, вони пішли з повнотою Святого Духа проповідати Благовість, що прийшло Боже Царство. Вони проповідали від краю до краю, від міста до міста, і зпоміж перших навернених вони обирали мужів, утверджених Святим Духом, щоб були єпископами і дияконами для майбутніх мирян. Будучи наділені досконалим ясновидінням, вони назначували згаданих мужів і так раз назавжди усталили правило, що як ті мужі вмруть, хай інші займуть їх священний уряд. Тому вважаємо несправедливістю усувати з

священничого уряду особи ними назначені та обрані за згодою всієї Церкви (церковної громади в Коринті), видатних мужів, які щиро, покійрно і несамолюбно служать Христовій Церкві і своєю витривалою працею заслужили собі на вдячність усіх».

33. ПЕТРІВ ПРЕСТІЛ І ПОМІСНІ ЦЕРКВИ

а) Східні патріярхати

Під час і після Другого Ватиканського Собору східні й західні богослови і правники писали й пишуть про східні патріярхати, патріярхів, їх владу та їх відношення до папів, тому й ми на цьому місці дещо про це згадаємо. Уже до половини V ст. в Христовій Церкві діяли п'ять патріярхатів: на Заході Рим, а на Сході: Олександрія, Антіохія, Константинопіль і Єрусалим.

Кожний патріярх дбав про чистоту навчання віри на своїй території і виконував повну законодавчу й судейську владу при допомозі своїх Синодів, які він скликав і на них головував, а потім дбав про виконання їх постанов.

Патріярх святив своїх митрополитів, а митрополити єпископів, хіба за вийнятком Олександрії, де за згодою митрополитів патріярх святив також єпископів. Патріярх був судовою інстанцією над провінціяльними Синодами і митрополитами, та рішав справи адміністративного порядку. Він мав право

втручатись у внутрішні справи митрополій, коли там заіснувало якесь надужиття. Він приймав скарги проти митрополитів та судив їх на своєму Синоді або на місцях за посередництвом свого уповноваженого чи легата.

Патріярх мав право вилучити з-під управи митрополита церкву, монастир чи іншу церковну інституцію та взяти на себе її управу, це т.зв. право ставропігії. Він назначував митрополитам данину, з якої удержував себе і свою курію. Митрополити були зобов'язані їздити на Синоди до осідку патріярха.

Патріярхи Константинополя, яким підлягала Українська Церква аж до кінця XVI ст., мали біля себе «Синодос ендемуза», тобто сталий Синод Владик, які в даний момент перебували в столиці в своїх справах, і вони могли брати в ньому участь без огляду на те, з якого східного патріярхату вони походили. Цей Синод допоміг патріярхам Константинополя поширити сферу їхнього впливу поза межі свого патріярхату. Крім того, імператор доручав своєму патріярхові рішати справи інших патріярхів, тому влада столичного патріярха так зросла, що в IX ст. інші східні патріярхи мусіли просити в нього св. Мира, як це робили митрополити. Цей зріст сили патріярхів Константинополя і був причиною, що вони прийняли новий титул: «Екуменічного патріярха», який уживають до сьогодні, хоч із своїх давніх 624-ох епархій залишилися з чотирма престолами: Деркос, Імброс, Халкедон і Прінкіпо, що є номінальними митрополіями із 125,000 мирян.

Про значення патріархів у Христовій Церкві Мелхітський патріарх Максим IV говорив під час Ватиканського Собору таке: «Першим патріархом Католицької Церкви є Римський єпископ, як це багато разів було потверджене Вселенськими Соборами і ця назва має своє місце між офіційними титулами папи в «Понтифікальному Річнику». Папа зовсім не почуває себе меншим, що є єпископом Риму, то чому ж мав би бути меншим, як патріарх Заходу, і через те й на цьому рівні є другом патріархів Сходу.

«Сьогодні поняття західного патріархату занадто пішло в забуття, а його місце заповнило встановлення кількох почесних патріархів (латинських – І.Н.). Ці останні інституції повинні зникнути, щоб зробити місце правдивому поняттю патріархату, поняттю абсолютно кінцевому для щирої співпраці з православними...

«Як хтось хоче бути вірним історії, яка є діянням Святого Духа в Церкві, той не сміє забувати, що основи патріарших престолів були тісно зв'язані з універсальним дбанням про Церкву, що було доручене Петрові і його наслідникам. Папа і східні патріархи в час єдності були вершком універсального єпископату. По своєму обранні Римський єпископ зараз посилав свою Ісповідь Віри східним патріархам. Ці останні в часі своєї інтронізації робили те саме між собою і у відношенні до папи. І так було встановлено в Церкві патріархальну Колегію; вершину, якби ми сьогодні назвали, універсального дбання, яким вповні були забезпечені невід'ємні й особисті права наслідників св. Петра, була видима

колегіяльна спільнота всіх Церков, всього єпископату, як потверджує обмін іренічних листів (за висловом православних) без мови про прислання палліом папою патріярхам чи патріярхами папі, або поминання кожним патріярхом Римського єпископа і інших патріярхів... Тут не ідеться про покриття східних патріярхів честю чи першенством, щоб потім трактувати їх як собі підчинених, з обмеженим авторитетом у найдрібніших деталях, з примусовими зарядженнями декастерій Римської Курії перед і по їх виборі.

«Без порушення прав наслідників св. Петра патріярх із своїм Синодом повинен бути останньою інстанцією для всіх справ свого патріярхату. Ця внутрішня правна автономія зберегла християнство Сходу в ході історії від небезпек. Це була б важлива формула, намічена для інших церковних груп (напр. для Української Церкви – І.Н.), що існують в особливих умовах. Вона може стати основою єдності Католицької Церкви з іншими Церквами Сходу й Заходу.

«Преподобні Браття — закінчував патріярх Максим IV — коли хтось говорить про Схід, він мусить думати не лише про тих, що смиренно репрезентують його тут у лоні римського католицизму; треба мати місце для тих, що тут неприсутні. Струя католицизму не може бути прикована лише до динамічної та агресивної латинізації, з одного боку, і частини Сходу, менше або більше слабкої, асимільованої і погложеної, з другого боку. Струя мусить бути відкритою. Вчинім католицизм вірним

його урочистим заявам, що окреслюють католицький універсалізм. Зробім його великим не для нас смиренних одиниць чи громад, що мають щастя бути в єднанні з Римом, але хай Церкви, з яких ми походимо, знайдуть там свій дім, як він зачне рости дійсністю й законами, йдучи до любови в універсальному масштабі».

Це було ідеальним розв'язанням екуменічних старань і єднання всіх християн в одній Христовій Церкві. Досі на Заході авторитет папи держав християн разом. Папи, як колись Петро, були шановані не тому, що сиділи в поганському Римі, але тому, що були головами Колегії Апостолів і їх наслідників, тому вже в часах св. Петра бути в єдності з Церквою, означало бути в єдності з св. Петром, як про те згадує св. Кипріян й інші письменники.

Очевидно, св. Петро виконував свою місію зовсім інакше, як її виконує сьогодні його наслідник. Колись св. Петро ходив з ціпком у руках і проповідував св. Євангелію та оздоровляв людей в примітивних церквах, домах і катакомбах. Папа робить це сьогодні в широкому, світовому масштабі. І для полегшення тієї праці папи впродовж віків створили в Лятерані, а згодом у Ватикані, свою Папську Курію, зложену з різних конгрегацій і декастерій, про які стільки сьогодні говориться. Крім того, біля папи перебуває достойна Колегія Кардиналів, що помагає йому керувати справами Церкви. Кардинали, це були колись єпископи, пресвітери і диякони римських і підримських парохій, що від XI ст. оби-

рали з-поміж себе папу. Сьогодні кардиналами є владика різних епархій світу і їх іменує сам папа, тому вони не репрезентують у Римі своїх мирян, а виконують волю папи.

Від кількох років у Церкві існує ще Єпископський Синод, що його на домагання Отців останнього Собору Папа Павло VI створив. Вони репрезентують свої Єпископські Конференції і щораз голосніше висувають домагання мати більшу участь в управлінні Церквою, як також хочуть обирати з-поміж себе папу, бо їх голос є голосом християн їхнього краю.

б) Українська Помісна Церква

Українська Помісна Церква від початку свого існування була в зв'язках з Константинопільським патріархом аж до 1595/96 рр., коли українська ієрархія відновила молитовну єдність з Петровим Престолом у Римі. Були різні причини до цього кроку, а про найважливішу говорять самі владика у своєму посланні: «В Ім'я Трьединого Бога, на Його честь і славу, для спасіння душ і для закріплення святої християнської віри, ми зібрані в соборнім храмі св. Миколи на законному Соборі в Бересті Року Божого 1596 в дні 8-го жовтня за старим календарем, підписані митрополит і владика грецького закону, на вічну пам'ять усім, кому треба знати, до відома подаємо: Ми свідомі, що найвища влада Церкви Божої була євангельськими словами Господа нашого Ісуса Христа установлена і закріплена, і що Церква Христова збудована на Петрі, і на ній,

як єдиній скелі спочиває; вона є ним керована й ведена; він є над одним тілом, над однією будівлею головою, начальником і управителем Божих дарів поставлений держати в Церкві Божій лад від апостольських часів упродовж сторіч.

«Патріярхи у своїх апеляціях шукали оборони в наслідників св. Петра, Римських Архiereїв, як про те свідчать соборові декрети і письма св. Отців. Щобільше, слов'янські церковні книги переложені з грецького, і св. Отці Церкви свідчать про владу, яку має той престол і прима́т св. Петра над єпископами всього світу».

Папа Климент VIII, що прийняв Українську Церкву до молитовної єдності з Петровим Престолом, загарантував їй на вічні часи всі її автономні, помісні права і привілеї, напр., Київські митрополити із Синодом своїх Владик мали право устанавляти нові єпископські престоли; вони іменували, хіротонізували і впроваджували в урядування своїх владик-суфраганів; вони мали законодавчу, судде́йську і адміністративну владу в межах своєї митрополії так, що навіть деякі митрополити мали свою патріяршу печатку, напр., митрополит Іван II.

На жаль, впродовж 350 років підлеглості римській конгрегації Ширення Віри українські Київські митрополити втратили свої давні права і привілеї, і через те не могли сильною рукою керувати своєю Церквою, як це було в древніх часах. Іншонаціональні люди, очевидячки, не розуміли потреб нашої Церкви так, як це могли розуміти її власні сини. З тих причин впродовж сторіч були старання із сторо-

ни наших владик, щоб у Києві — Галичі був установлений Український Патріархат. (Про це дивись працю цього автора п.з. «Об'єднання Церкви і Проєкт Київського Патріархату в Києві», видану в Торонті.)

В останніх часах Києво-Галицький Митрополит, Кардинал Йосиф Сліпий в час Другого Ватиканського Собору особисто просив Отців піднести Києво-Галицьку митрополію до ряду патріархату. Архиепископський Синод восени 1969 року, посылаючись на декрет Собору «Про Східні Католицькі Церкви», де говориться про давні права східних патріархів, ще раз це прохання повторив.

«Від найдавніших часів живе у Церкві патріархальна установа — пишуть Отці Собору — визнана вже першими Вселенськими Соборами. Назву східного патріарха носить той єпископ, що має судову власть над усіма єпископами, не виключаючи митрополитів, над клиром і над мирянами своєї території чи свого обряду, згідно з приписами права і без порушення первоверховної влади Римського Архиєрея.

«Де-небудь буде поставлений ієрарх якогось обряду поза межами патріархальної території, він по приписам права остається приєднаний до ієрархії патріархату (§ 7).

«Патріархи Східних Церков, хоч і пізніші одні від одних часом (установлення), однак, усі є рівні з огляду на патріархальну гідність з тим, що остається ненарушене законно між ними установлене право почесного першенства (8).

«Згідно з найдавнішою традицією Церкви особлива почесь належить патріярхам Східних Церков тому, що кожний з них стоїть на чолі свого патріярхату, як отець і голова.

«Тому Священний Собор постановляє, щоб їхні права і привілеї були привернені по думці старовинних традицій кожної Церкви і по думці рішень Вселенських Соборів. Ці права і привілеї є саме ті, що мали силу в час єдности Сходу з Заходом, хоч і треба їх дещо пристосувати до сьогоднішніх обставин.

Патріярхи, разом з своїми Синодами, становлять вищу інстанцію для всякого роду справ патріярхату, включно з правом творення нових епархій та іменуванням владик свого обряду в межах патріярхальної території, із застереженням невід'ємного права Римського Архиерея інтервенювати в поодиноких випадках (§ 9).

«Те, що сказане про патріярхів, відноситься також, по приписам права, до верховних архиєпископів, що стоять на чолі якоїсь поодинокі Церкви чи Обряду (§ 10).

«Тому, що патріярхальна установа є в Східних Церквах традиційною формою правління, цей Священний і Вселенський Собор бажає, щоб там, де потрібно, були встановлені нові патріярхати; а їх установлення застерігається Вселенському Соборові або Римському Архиереєві» (§ 11).

Варто також відмітити, що Апостольська Столиця, спираючись на згаданому 7-му параграфі, проголосила заяву, підписану префектом Східної Конгрегації Кардиналом де Фірстенбергом, 25-го бере-

зня 1970 року, з метою зміцнення зв'язків владик з-поза патріярших територій з патріярхами, кажучи: 1. східні патріярхи, поставлені поза межами патріяршої території можуть брати участь в патріярших синодах свого обряду з правом вирішального голосу, як у справах виборів, так і ділових справах; 2. патріярх, а у випадку опорожнення престолу або перешкоди, патріярший намісник, зобов'язаний скликати на синоди, про які мова під числом один, всіх і кожного зосібна ієрархів свого обряду поставлених поза межами патріяршої території; 3. якщо йдеться про призначення ієрархів власного обряду для східних мирян поза патріярхатами, патріярхові з його синодом можна в вигідному часі пред'явити виборчий список принаймні 3-ох кандидатів Апостольському Престолові, при чому Римський Архиєрей матиме право іменувати на такий пост, котрого він схоче.

в) Священики — Служителі Христа

Христове священство походить від Божого Синівства за словами св. Павла: "Христос не сам присвоїв собі славу стати Архиєреєм, вона є від того, Хто сказав до Нього: «Син мій еси Ти, Я сьогодні породив Тебе... Він (Христос) за днів свого тілесного життя приносив молитви і благання з великим голосінням і сльозами до того, Який міг Його спасти від смерті і Він був вислуханий за богобоязність; і хоч був Сином навчився послуху з того, що витерпів, і, ставши досконалим, спричинився

до вічного спасіння всім, які Йому слухняні, і Бог назвав Його Архиреєм за чином Мелхіседека»” (Євр., 5:5,6-10).

Містерія Христового священства продовжується в діях Його священиків, тому є лише одне священство: Найвищий Первосвященик Христос за посередництвом своєї Церкви і своїх священиків продовжає спасіння людського роду на славу Бога-Отця. Отож, суттєвою частиною священства, на взір Христа, є посередництво між Богом і людьми. Таким був, є й буде Христос і такими є Його священики, яких Папа Пій XII називав «другим Христом», бо всі вони мають незнищиму печать характеру на своїй душі, що відрізняє їх від інших людей та регулює їх відношення до світу. Своєю хіротонією священики відділені від світу, як і Церква, але перебувають у світі, щоб його спасти.

Священиків часто називають наслідниками 72-ох учнів, що їх Христос приготував до місійної праці. Він їх посилав окремо від Апостолів, але ціль, обставини й умовини їх праці були такі самі, як при висланні Апостолів у місійний терен. Св. Євангелист Лука каже, що Христос перед висиланням Апостолів і учнів на місію казав їм: «Хто вас слухає, Мене слухає; а хто вас відкидає, Мене відкидає; а хто Мене відкидає, відкидає того, хто Мене післав». Коли ж вони вернувшись, хвалилися, що їм біси повинуються, Христос остеріг їх, кажучи: «Я бачив сатану, що падав блискавицею з неба. Отож, Я дав вам силу наступати на змію і скорпіона і на всю ворожу силу, і ніщо вам не пошкодить. Одначе, не

радійте тому, що вам духи повинуються, але радійте тому, що ваші імена записані на небі» (Лука, 10:18-20).

Христос, Найвищий Архiereй, є перовзором для своїх священників, бо в час свого земного життя Він виконував найкращу службу Богові й приносив Йому найвищу славу своїми молитвами, святістю свого життя, своїми щоденними ділами і жертвами. А найбільшою жертвою була жертва Його життя на Голготі, що принесла людському роду спасіння.

Священики, звичайні люди, але з часу одержання хіротонії, через покладення на них рук владик, наслідників Апостолів, одержують владу і місію сповняти священні функції, які, як запевнив Христос, Бог від них приймає і так вони стають інструментами Божої благодаті, що сходить на людей.

«Бог нас учинив здібними слугами Нового Завіту — каже св. Павло — не з букви, а з духа, бо буква вбиває, а дух оживляє. Коли ж служіння смертю, вирізани літерами на камені, було в такій славі, що сини Ізраїля не могли дивитися на Мойсея із-за блиску слави його обличчя, що мала зникнути, то тільки більше служіння духові буде в славі?» (2 Кор., 3:6-8).

Наведені слова св. Павла, що найбільше з усіх Апостолів зглибив тайни Христової науки, свідчать про достоїнство, яким Христос наділив своїх священників. Отці Другого Ватиканського Собору в своєму декреті «Про Церкву» кажуть про священство: «Божественно встановлене служіння виконується від сивої старовини на іншому рівні тими, що їх на-

зиваємо єпископами, священиками і дияконами. І хоч священики не мають найвищого ступеня влади в виконванні свого служіння, вони є об'єднані з єпископами в своїй священичій гідності. Силою Тайни Священства і на образ Христа, вічного Первосвященика, вони є висвячені проповідувати Євангелію, дбати про мирян і служити Богослужби, як дійсні пастирі мирян Нового Завіту.

«Будучи учасниками служіння Христа, одного Посередника, в рамках свого служіння вони голосять усім Слово Боже. Що найважливіше, вони сповняють функцію Христа в Евхаристійній Літургії... Їм треба пам'ятати, що своїм щоденним життям і працею вони показують гідність правдивого, священичого і пастирського служіння мирянам і невірним, католикам і некатоликам, і свідчать про правду і життя; і як добрі пастирі, ідуть за тими, що хоч хрещені в Католицькій Церкві, відбилися від Тайн, а також і від віри».

34. БЕРЕЖЕННЯ БОЖОГО ЗАКОНУ

Бог, Творець вселенної, встановив свої закони, що зобов'язують розумну і нерозумну природу. Дивлячись на світ, що нас оточує, помічаємо, що мертва й нерозумна природа точно виконує вложені в неї Божі закони. Тільки ангели й люди, що наділені розумом і свобідною волею, можуть цих законів дотримуватися або не дотримуватися.

Бог вложив у вселенну свій вічний закон, як одну цілість, а частиною цього вічного закону є природний закон, що відноситься до свобідних актів людини, розумного ества. Цей природний закон був проголошений Богом у хвилині створення людини і був вложений у її природу. Розум пізнає його, бо й самі природні нахили людини його унагляднюють, напр., шукати правду, жити в спільноті, уникати зла, чинити добро тощо. Цей природний закон зобов'язує всіх людей, всіх часів і всіх місць на землі, бо є оснований на людській природі. Він незмінний, як довго житиме на землі людина й ніхто не може бути звільнений від нього.

Також закон був даний людям Божим об'явленням, тому він вищий від природного. Одначе, після первородного гріха людина вже не мала доброго пізнання Божих законів.

Законові ж Нового Завіту, проголошеного Ісусом Христом, підлягають люди всіх часів і всіх рас, бо Бог хоче всіх спасти; нехрещені люди будуть Богом суджені згідно з природними законами, як про те згодом говоритимемо.

Закон Нового Завіту, званий також Законом Любови, після об'явлення його Ісусом Христом, проповідували й записали його Апостоли і Євангелісти під натхненням Святого Духа, і так передали Церкві. І впродовж віків цей «Закон Любови» авторитетно голосять і пояснюють Римські Архиереї, наслідники св. Петра, разом з єпископами, наслідниками Апостолів, та наслідники служителів, священики.

Християни живуть у різних країнах світу, де є різне відношення до Церкви, тому варто приглянутися деяким важливим принципам, що нормують їх взаємне відношення.

Держава проголошує цивільні закони, щоб зберегти лад і порядок у суспільстві. І, коли вона спирає своє законодавство на Божих відвічних, природних законах, то таке законодавство зобов'язує християн у сумлінні. Коли ж закони держави противні Божим законам, вони не зобов'язують християн у сумлінні; їм треба навіть противитися, напр., закон про аборт ненароджених дітей.

Кожна держава видає також карні закони і за їх невиконання назначує грошову кару; такі закони, звичайно, не зобов'язують у сумлінні. Чи якийсь закон є чисто карний, можна пізнати з волі законодавця. Буває, що й карний закон може зобов'язувати в сумлінні, напр., платити справедливий податок, не їхати швидко автомобілем на публичних шляхах тощо.

Людські закони втрачають свою силу, коли їх касує законодавець або коли назначена ціль вже досягнена, напр., церковна влада встановляє в якомусь наміренні молитви з постом і як його досягнуто, закон перестає діяти. Буває, що давній звичай звільнює від дотримання закону, але тут потрібна гиха згода законодавця; звичай відноситься до якоїсь цілої спільноти, має бути добрим та існувати від давна.

Врешті відмітимо, що обов'язок виконати який-небудь закон припинюється фізичною або моральною неможливістю; перша буде тоді, коли немає сили зберегти закон, а моральна, коли закон може бути збережений з великим трудом. Фізична неможливість звільнює від дотримання Божих і людських законів.

В наших часах трапляється, що моральна неможливість не звільняє від дотримання закону, напр., в час переслідування Церкви християн змушують записатися в члени союзу безбожників, і тоді вони мусять від цього відмовитися, хоч могли б наразити себе на переслідування безбожної влади.

Отці Другого Ватиканського Собору так говорять про свободне визнання віри: «З свого боку людина визнає і приймає імперативи Божого закону за посередництвом свого власного сумління. В усіх своїх ділах людина має йти вірно за голосом свого сумління, щоб дійти до Бога, для якого вона є створена. З того виникає, що вона не може бути силувана діяти проти свого сумління, ані теж не може бути обмежена в діянні згідно із своїм сумлінням, а особливо в справах релігії» (§ 3).

35. БОЖИЙ ГОЛОС У ДУШІ ЛЮДИНИ

Наявність чи втрата Божої освятної благодаті в душі людини залежить від знання і береження, чи незнання і непошани до вищезгаданих законів; тим-

то людські вчинки, згідні із законом є моральні і, навпаки, незгідні з ним є неморальні. І коли вчинок християнина суперечить законові в серйозній справі, або коли він переступає його свідомо й добровільно, тоді допускається серйозного гріха; коли ж у малій справі або несвідомо й недобровільно, тоді повнює легкий гріх.

Буває, що один і той самий вчинок, зроблений двома іншими особами, раз може бути серйозним гріхом, а іншим разом легким гріхом. Від чого це залежить? Завжди треба нам пам'ятати, що суд сумління, яким нормально думаюча людина оцінює моральність чи неморальність своїх учинків, є в її розумі. Сам Бог вложив сумління в душу людини, тому голос сумління є найближчою і найважливішою нормою людської поведінки. Інакше кажучи, людина повинна робити те, що її сумління вважає добром, а уникати всього, що воно вважає злом.

І знову Отці Ватиканського Собору в своєму декреті «Церква Сьогодні» кажуть: «В глибині свого сумління людина викриває закон, який не накладає на себе, але він змушує її до послуху. Він завжди каже їй любити добро й уникати зло; в певний момент голос сумління говорить її серцю: роби це, уникай те, бо людина має в своєму серці Богом написаний закон. І підкорятися йому є гідним людини, бо й згідно з тим вона буде суджена.

«Отож, сумління є найтайнішим центром і святилицем людини. Там вона є на самоті з Богом, голос якого відбивається в глибині сумління і дивним способом виявляє закон повний любови Бога і ближ-

нього» (§ 16).

Це можна краще зрозуміти на прикладі: Хтось має переконання, що сьогодні п'ятниця і, хоч в дійсності сьогодні четвер, він має дотримуватись посту, інакше поступив би проти свого сумління. І, навпаки, хтось переконаний, що сьогодні четвер і їсть м'ясо, але згодом довідався, що це була п'ятниця — він не зробив гріха.

Як видно, сумління людини є основним критерієм її діяння, тому кожний християнин повинен пізнати основні закони, щоб його сумління видавало правильний суд. Коли ж хтось не може самостійно вирішити, чи якийсь вчинок є добрий або недобрий, такий повинен просити поради досвідченої людини, найкраще свого сповідника, і йти за нею. Коли ж не має до цього нагоди або часу, йому треба хвилинку подумати, зробити рішення і йти за ним. Як в душі є сумнів, тоді вчинку не треба робити.

* * *

Бувають люди, що їм важко дійти до суду сумління, хоч знають закони, і тоді таке сумління називаємо непевним. Для прикладу скажемо, що хтось є викликаний до суду за свідка, але ще перед зложенням присяги йому підсувають некатолицьку Біблію. В нього родиться сумнів: присягати чи не присягати на ній. Його розум швидко працює: Твоє свідчення є важливе і, зрештою, перед тобою багато людей присягали на цю Біблію, тому й ти можеш це вчинити. Осягнувши такий суд сумління, він сповняє

свій обов'язок без ляку зневаги своєї віри. Його суд правильний.

Буває, що християнин має помилкове сумління, бо всупереч законові гадає, що злий вчинок не такий-то вже злий, або навіть добрий. У такому випадку йому треба пізнати закон і тоді він побачить різницю між добром і злом.

* * *

Інший християнин попадає в другу крайність: Він навіть у доброму готовий добачити зло, або бачить гріх там, де його немає. Людина з таким боязким сумлінням не може знайти певного суду; вона навіть не довіряє своєму сповідникові, бо зараз же після відбутої сповіді оглядається за другим сповідником, щоб повторити перед ним свої гріхи. І це вже є недугою душі, що її можна позбутися тільки через повне довір'я до свого сповідника.

При цій нагоді згадаємо ще про деякі важливі принципи: християнинові не вільно робити вчинку, коли він наперед знає, що з цього вийде зло, напр., я знаю, що жебрак любить напиватися чи вживати наркотики, і тоді я не повинен давати йому гроші, бо він їх вжиє на гріх.

Часом трапиться, що злий учинок, виконаний в добрім намірі, став меншим злом через добру віру виконавця. І коли ця особа зовсім не усвідомлює собі злоби вчинку та виконує його в добрій вірі, вона не поповняє гріха. Одначе, свідомо не вільно робити зла, хоч би з цього мало вийти добро, напр., не

вільно красти гроші в скупого пана, щоб їх дати на добру ціль.

В усіх наших вчинках треба нам мати добрий намір. Св. Павло, каже: «Чи їсте чи п'єте чи що небудь інше робите, чиніть це на славу Божу» (1 Кор. 10:31). Добрий намір робить вчинки людини добрими і спасенними. Із слів св. Павла виходить, що навіть і нормальні дії, напр., їсти, пити чи спати, можуть бути спасенними, якщо збудимо в собі намір виконати їх на славу Божу. І не конче треба цей добрий намір завжди мати перед очима, а часом собі його пригадати. Зрештою, кожний вчинок людини, що перебуває в стані Божої благодаті, є спасенним і приносить Богові славу та збільшує святість самої душі.

* * *

Залишається ще згадати про моральність вчинків, виконаних внаслідок насилля. Як страх є такий великий, що часово відбирає людині вживання розуму, тоді навіть зле діло не буде гріхом; як же ляк не відбирає повного вживання розуму, то злоба буде менша, як при вживанні розуму.

Людські закони, звичайно, не зобов'язують, якщо їх виконання є зв'язане з насиллям, бо їх недотримання не лежить у самім учинку, але в порушенні заборони чи наказу, напр., в п'ятницю не вільно їсти м'яса, тому законодавці передбачають пільгові обставини: в дорозі чи де-інде поза домом, як немає нічого іншого, можна їсти м'ясо.

Врешті такі почування, як любов, ненависть, ляк, приємність, смуток, безнадія, гнів тощо, впливають на людські вчинки. Досвід повчає, що наші вчинки під впливом таких пристрастей, головно зараз по їх вибуху, нелегко контролювати й тоді їх злоба зменшується.

36. ГРІХ ПОНИЖУЄ ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ

Св. Августин в своєму трактаті про Пресвяту Трійцю так каже про гріх: «Людина, ведена любов'ю до власної незалежності, відвертається від чогось універсального до часткового. Якби вона йшла за Божою радою разом з усією природою, вона йшла б найпевнішою дорогою Божих законів. А тепер у своїй відступній гордості вона намагається схопити щось більше як цілість. Намагаючись опанувати його своїми власними законами, людина є відкинена назад, щоб дбати про частину. Немає нічого величнішого понад універсальне; і тому бажаючи чогось більшого людина робить себе меншою».

Гріхом людина відвертається від свого люблячого Батька і звертається в сторону створіння. Таким чином, гріх нарушує порядок любови і тому нищить в душі людини Божу благодать, задля маловартних речей.

Як же постає гріх? В душу людини, найперше, закрадається спокуса поповнити якийсь самолюбний вчинок і, як хтось увійде із спокусою в

переговори, поповняє т.зв. внутрішній гріх; бо з лихогої думки родиться постанова поповнити злий зовнішній вчинок. І цей внутрішній гріх може бути важкий або легкий, залежно від злоби, що її людина плянує поповнити.

Христос казав, що хто має лихі думки в серці — грішить, бо з серця походять злі мислі, душегубства, перелюби, любодійства, крадежі, кривоприсяги і богозневажництва (Мат., 15:18-19). Гріх робиться думкою, словом або вчинком, напр., хтось задумав пограбувати свого сусіда й все приготував, але самого вчинку не виконав, бо перешкодила поліція. І так, хоч зовнішнього акту не було, усе ж перед Богом заіснував внутрішній гріх.

Гріх можна вкоїти безпосередньо або посередньо: В першому випадку злочинець сам робить злий вчинок, а в другому, в якийсь спосіб з ним кооперує, чи то порадою, згодою, наказом, похвалою, поміччю, мовчанкою або занедбанням допомогти викрити і направити кривду.

* * *

В перших кількох сторіччях християнства найсерйознішими вважалися гріхи: відступництво від віри поєднане з ідолопоклонством, вбивство і перелюбство — з огляду на публічне згіршення, яке вони давали. Згодом до цього списку були додавані інші гріхи, що порушували Божий порядок у світі.

Важкий або смертельний гріх буде тоді, коли порушення закону було важке, знання вчинку ясне і

була повна згода волі вчинити зло, напр., інший гріх як зобиджаємо Бога, а інший як людину; інший гріх плянувати когось убити, а інший украсти чуже добро; інший гріх, коли хтось має ясне знання речі, а інший, коли його не має і т.д.

Христос казав: «Той, що знавши волю свого пана, не приготував ані не зробив по його волі, буде важко битий. А той, що її не знав і зробив кари гідне, буде мало битий» (Лк., 12:47-48).

Обставини, особи, причини, місце, засоби і наслідки злих вчинків збільшують або зменшують вину грішника, напр., інша вина за гріх, як його зробить загальновідома особа, а інша як його вчинить маловідома особа; інша вина за вчинення гріха на очах багатьох людей, а інша за зроблене в тайні; інша вина працювати важко цілу неділю, а інша лише дві години; більша вина за поповнення грабежі з насиллям, як за звичайну крадіж; вкрати десять долярів від убогого є більшим гріхом, як украсти стільки ж від багатого; узяти з церкви Богові посвячену річ буде більшим гріхом, як украсти її з непосвяченого місця і т.д.

Важкий гріх позбавляє душу людини Божої благодаті; вона втрачає свою надприродну красу і стає нечистою перед Богом; гріх відбирає в неї любов Бога і ближнього; розум грішника затемнюється і воля слабне. Крім того, грішник тратить всі свої дотеперішні заслуги і не може робити спасенних діл, тому легко попадає в інші гріхи. Такі наслідки важкого гріха.

Легкий або повсякденний гріх здійснюється на-

рушенням закону в малій матерії, або коли робиться злий учинок несвідомо і недобровільно.

37. ЩО ЛЮДИНУ ПІДНОСИТЬ – І ЩО ПРИНИЖАЄ?

Христос, що вмер за спасіння людей, залишив нам свою божественну науку і дав приклад святого життя на землі. Він дав нам всі конечні засоби до осягнення Божої благодаті, і кожний християнин, що співпрацюватиме з нею, осягне вічне життя.

Ось на цьому місці, ще перед роздумом про засоби Божої благодаті, скажемо дещо про побожне життя і перешкоди до нього, тобто про чесноти і їм супротивні гріхи. Християнські чесноти є основою праведности людини, а їм противні, грішні звички руйнують Божу благодать у їх душах.

а) Покора і гордість

Покора є основною чеснотою і без неї немає інших чеснот, що ведуть людину до святости і спасіння. Покірنا людина добре розуміє, хто є Бог і хто є людина; що є вічне і небесне, а що є земне і проминаюче. Є люди, що не цінять чесноту покори в переконанні, що вона є пониженням їх особистої гідности. Це помилкове поняття, бо покірна людина може і має обов'язок боронити своє добре ім'я, як і кожна інша людина, коли хтось його зневажає. Бути

покірним означає думати про себе стільки, скільки я вартий.

Цю чесноту треба розуміти подвійно: 1. покору розуму, якою добре пізнаємо свою дійсну вартість і 2. покора волі, якою назовні виявляємо свої внутрішні почування. Покірна людина завжди задоволена станом речей, в якому живе, бо такою є воля Божа; вона не прив'язує великої ваги до земних, проминаючих речей, але до тривалих і вічних. Такий спосіб думання і поступовання дає їй глибоке розуміння речей, спокій душі та легкість протистояти злу. Покірну людину любимо, бо вона зближається до ідеалу «джентельмена».

Гордість протистояє покорі. Горда людина за багато думає про свою особу і виявляє це наверх своєю мовою, своїм честилюбством, своїм бажанням вивищити себе понад інших та, взагалі, своєю гордою поведінкою. Горда людина не доцінює Божу благодать і поміч, бо занадто покладається на свої власні сили. Вона є самолюбом і гониться за похвалами людей, занедбує молитву, релігійні практики і так котиться вниз. Гордість родить інші лиха, протинні Божій благодаті, що тягнуть її до осудження. Варто пам'ятати, що через гордість ангели стали дияволами, а перші люди вчинили первородний гріх.

б) Послух і непослух

Послух — це готовість іти за волею наставника без огляду на наше особисте переконання. І, як це

робимо з любови до Бога, послух буде великою чеснотою. Діти зобов'язані слухати своїх батьків, слуги господарів, монахи наставників, миряни священників, священники владик, владика патріярха й папу, а громадяни своїх державних властей.

Обов'язок послуху є включений у природному й Божому законі. Говорячи про духове життя християнина, можна сказати, що послух є найважливішою моральною чеснотою, бо вимагає жертви свобідної волі й тоді він є найкращим способом милої Богові покути. Послух наставникам у церковному чи громадському житті є основою ладу і порядку, і на послусі громадян основані сильні держави.

Непослух Богові привів у світ гріх, смерть і створив пекло. Непослух Христові і Його Церкві зруйнував її єдність. Непослух людській організації чи державі спричиняє нелад і анархію. Без чесноти послуху українці не будуть в силі створити і закріпити свою власну державу.

в) Лагідність і гнів

З лагідністю тісно в'яжуться терпеливість і миролюбність. Лагідна людина не виявляє великого хвилювання з причин особистого нещастя чи зневаги, але вміє знести свою кривду в мовчанні, не засуджуючи спричинників свого нещастя. В цій чесноті є щось божественного, бо лише Бог є терпеливий і завжди готовий простити грішникам їхню провину.

Лагідністю людина може здобути вплив на інших людей і так стати Божим миротворцем. Чес-

ноту лагідности можна набути частим практикуванням самоконтролі у відношенні до себе самого й до свого найближчого оточення, а особливо у відношенні до підлеглих в родині, громаді, у фабриці чи в організаціях. Лагідні люди є дійсними Божими миротворцями.

Гнів противиться лагідності, бо викликає неспокій душі з причини будьякої неприємности чи кривди. Великий гнів на якийсь час може позбавити людину уживання свого розуму так, що розгніваний легко зробить кривду своєму ближньому. Найпростішим способом позбутися цієї звички є навчитись опанувати свій гнів у першій хвилині його вибуху. Св. Франціск із Салес звик був казати: «Я заключив угоду з моїм язиком: не вимовити ані слова, як моє серце є зворушене».

г) Щедрість і скупість

Щедра людина задля любови Бога готова поділитися своїм добром із своїм ближнім; і вже поганський філософ Сенека казав, що щедра людина є подібна до богів. Кожна сторінка Євангелії розповідає нам про щедрість Христа у відношенні до людей. Він сам запевнив нас, що на Суді при кінці світу, всі щедрі люди одержать нагороду, а безмилосердні будуть засуджені. Щедрістю люди одержують прощення провин за свої гріхи і нерідко Бог дає їм матеріяльні добра, щоб могли ще більше помагати ближнім у потребі.

Натомість, скупий бажає більше, ніж йому

потрібно до чесного життя. Він немов бочка без дна, якої ніхто не може наповнити. Св. Павло називає скупарів поклонниками диявола, бо золото є їхнім божком і для його здобуття вони не заважаються вчинити навіть найбільший злочин. Юда Іскаріот був скупарем і продав свого Господа за тридцять срібняків, але сам закінчив дуже сумно. Подібний кінець очікує кожного скупаря.

Найкращим способом позбутися скупарства є примусити себе дати вбогим милостиню й жертвувати на добрі цілі; і завжди треба мати перед очима правду, що людина прийшла на цей світ з нічим і нічого із собою не забере, коли його покине.

г) Уміркованість, обжирство і пиянство

Уміркований християнин їсть стільки, скільки потрібно для вдержання тіла в здоров'ю. Старовинна мудрість каже: Не живемо, щоб їсти, а їмо, щоб жити. Уміркованість приносить здоров'я тілу, продовжує життя та скріплює духові сили. Христос казав, що не тільки хлібом живе людина, але й Божим словом.

Обжерливий батько є Божим бичем для своєї родини, бо жодною їжею він не задовольняється, а шлунок є для нього божком, якому він догоджує з великою шкодою для спасіння своєї душі і своїх дітей. Такому треба пам'ятати, що його «божок» вже кілька днів після смерти буде розточений хробаками так, що й сліду по ньому не залишиться.

Стриманість у напитках є ще важливішою, як

уміркованість у їжі, бо алкоголь руйнує здоров'я і часом відбирає від людини вживання її розуму. Пиянство затемнює розум, як хмара сонце, і так послаблює волю, що людина нездібна противитися злу, тому пияки допускаються всяких злих учинків. Хронічні пияки, звичайно, не мають нагоди і часу спокутувати свої гріхи, бо ця погана звичка держить їх душі в кайданах до останньої хвилини їх життя. Мабуть, тому св. Павло казав, що «пияки не ввійдуть до Царства небесного» (1 Кор. 6:10).

д) Чистота і нечистота

Чистоту часто називаємо ангельською прикметою і її повинні плекати християни в самотньому й подружньому житті. Ми є свідками, як дуже мало ця чеснота є сьогодні зрозуміла й шанована. Її день-у-день атакують з усіх сторін, бо статева похоть — «секс» став божищем для молодих людей і вони голосять «вільну любов» у тому переконанні, що як суспільність викреслить заповідь «Не чужолож!» — тоді настане сексуальний «рай» на землі, щось у роді «вічного медового місяця». Та вони забувають одне, що заповідь Бога «Не чужолож!» є в природному Божому законі і тому за її порушення скоро прийде страшна кара не лише в виді невилічимих недуг, але й у формі цілковитого морального звиродніння. Гріх нечистоти був найважливішою і єдиною причиною упадку сильної Римської імперії. Це повторилося і ще повторяється в людській історії новітніх часів. Лікарі ствердили що сьогодні в нас

є епідемія венеричних недуг, головно між юнаками в віці 12-18 років життя. Це є страшне мemento-пересторога.

Нечистота починається від поганих думок, слів і кінчається на поганих ділах. Нечиста людина понижує своє достоїнство, що його Христос підніс до надприродного стану; вона втрачає Божу благодать і попадає в страшну звичку, що довгими роками тримає її в кайданах диявола, руйнує спокій її душі, здоров'я, майно і добру славу. Людина опанована нечистотою, можна сказати, нездатна до жодного серйозного діла, бо думає тільки про отой гріх. Єдиним способом його позбутись є уникати осіб, місць і обставин, що ведуть до цього гріха. Сьогодні цей гріх робить найбільше спустошення в рядах молодих християн.

е) Ревність і лінивість

Звичка робити ближньому добро, це найкраща праця для спасіння душі. Ця звичка, хоч не любить розголосу, завжди стає славною і тягне за собою багато людей до Бога. Ревна людина використає кожен нагоду, щоб ширити славу Божу словом, ділом і жертвою. Вона не звертає уваги на злбних людей, бо не для людей, але задля любови Бога вона чинить людям добро.

Брак заінтересування працею, взагалі, а для спасіння душі, зокрема, називаємо лінивістю, фізичним або духовим. Лінивий ніяк не розуміє, що праця є великим привілеєм, а не тягарем людини, і

вона приносить кожному Боже благословення. Безділля є поганою і шкідливою звичкою; бо, як залізо лежить на місці — то іржавіє, і стояча вода скоро засмерджується, — так і в лінивої людини гинуть найкращі пориви, а на їх місце закрадається зло, що руйнує її душу.

Христос казав, що «кожне дерево, яке не приносить плоду, буде стяте і спалене в огні» (Мат. 7:19). Лінивий слуга, що закопав свій талант у землю, був вкинений у тьму кромішню; і так станеться з кожною лінивою людиною, що марнує Божий дар і Божу благодать.

38. ЯК ДІЄ БОЖА БЛАГОДАТЬ У ДУШІ ЛЮДИНИ?

Бог створив людей і призначив їх до надприродного життя на землі й в небі, тому дав їм освятну благодать і інші дари душі й тіла. Одначе, Бог виставив їх на пробу послуху, якою вони мали заслужити собі всі ці дари. За намовою диявола, батька неправди й гріха, вони не витримали тієї проби і вчинили гріх гордості й непослуху, тому втратили Божу благодать і всі інші дари, разом з правом ввійти до неба.

Первородний гріх перейшов на всіх потомків Адама й Еви і з того часу кожна дитина приходить на цей світ з плямою того гріха на душі. Ця провина перших людей була така велика, що ніхто з людей

своєю власною силою не був у змозі повернути втрачений стан Божої благодаті. Треба було, щоб Ісус Христос, Божий Син, зійшов з неба на землю, став правдивим чоловіком, проголосив світові Євангелію і своєю смертю на хресті примирив людей з Богом. Він заснував свою Церкву і передав їй місію продовжувати розпочате Ним діло спасіння людського роду.

Богочоловік Христос добре знав слабкість людської природи і її нахили до злого, тому хотів допомогти людям, щоб скоріше й певніше досягнули своє спасіння, тобто досягнули і постійно зберігали в своїй душі Божу освятну благодать, без якої ніхто не може бути спасений.

Божа освятна благодать — це стан душі людини, який робить її праведною, святою і милою Богові. Не всі люди мають її в однаковому ступені: Вона збільшується в тих, хто щиро зберігають заповіді і виконують боговгодні діла. Хто має її в годині смерті, цей має право на вічне щастя в небі.

Ця благодать є надприродним даром Божим, що наповнює душу неземним блиском і так приготує її до єдності з Богом. Божа благодать, так би мовити, підносить занавісу, що розділює Бога й людей, і дає їм надприродне життя з Богом, а через те можливість пізнати Його прикмети.

Св. Павло каже: «Бог послав свого Сина, щоб ми могли стати Його усиновленими дітьми» (Гал., 4:4), а в іншому місці: «Сам цей Дух свідчить разом із нашим духом, що ми є діти Божі; а коли діти, то й спадкоємці ж Божі — співспадкоємці Христа, якщо

ми страждаємо разом із Ним, щоб разом з Ним і прославитися» (Рим., 8:16-17).

У своєму посланні до Римлян св. Павло мав на думці римські закони, за якими усиновлення чи адаптація дитини з родини народження до родини усиновлення була повним, законним і урочистим актом так, що усиновлена дитина ставала повноправним членом родини з усіма правами до почестей, достоїнств і до наслідства. Отож, за св. Павлом, подібно робить Божа освятна благодать з душами людей, які в надприродний спосіб є перенесені з людського роду до Божої родини в небі. Такі душі набувають любов Бога і стають учасниками Його вічної слави й щастя.

Божа благодать робить нас братами Христа: Ми злучуємося з Ним, як гілки з виноградиною, і стаємо членами Його Містичного Тіла, Церкви, якого Він сам є Головою. Зміна в душі людини через освятну благодать відбувається завдяки діянню Святого Духа і через Нього злучуємося з Христом у містичне братерство. І, як Святий Дух злучує Отця і Сина в вічній любові, так і праведних людей Він злучує у синівстві з Богом, бо замешкує в святих душах і робить їх Божою святинею.

«Хто любить Мене, слово моє берегтиме; і Мій Отець полюбить його і прийдемо до нього й закладемо житло в нього» (Іван, 14:23). І маючи на думці ці слова Христові св. Павло писав: «Хіба ж не знаєте, що ваше тіло — храм Святого Духа, який живе у вас? Його ви маєте від Бога, тож уже не належите до себе самих» (1 Кор., 6:19).

Душа праведної людини має в собі відблиск Христового світла, яке бачили три Апостоли в час Його Переображення на Таворській Горі. Божа благодать є найціннішим даром людини, хоч її блиску не можемо бачити нашими змислами. Її повне діяння побачимо в небі.

Хто має в своїй душі Божу благодать, той одержує чесноти віри, надії і любови, разом із дарами Святого Духа. Чи хтось знає, що він має Божу благодать? Абсолютної певності ніхто не має, але св. Тома подає деякі знаки, по яких можна догадуватися, чи хтось є в стані благодаті освятної, напр., така людина любить роздумувати про Бога, Його доброту, часто перебуває на молитві й приймає св. Тайни; вона не надає значення земним багатствам і не бажає їх для себе, а коли має, вживає їх на славу Божу; така людина не вчинить легко важкого гріха.

* * *

Діюча Божа ласка, це надприродна поміч, що діє в душі людини, просвічує її розум і спонукує волю до добра. Вона допомагає виконувати добрі діла для збереження і помноження в душі освятної благодаті.

Оця діюча ласка є зв'язана з чеснотами і як квіти без сонячного світла не принесуть овочів, так і чесноти нічого не зроблять, коли Бог не допоможе своєю діючою ласкою. Без неї не можемо виконати Божих Заповідей і, консеквентно, не можемо втримати себе в стані освятної благодаті.

Діюча ласка є Божим даром, що помагає людині виконувати спасенні діла, якими вона заслуговує собі вічне щастя в небі. Її можна би порівняти до електричного струму, що пробігає дротом, обвиненим довкруги заліза і це дає йому магнітну силу. Натомість, освятна благодать це щось стале, немов електрична енергія, зібрана в акумуляторі чи батареї. Вона чинить праведників синами Божими, а діюча ласка дає можливість вчинити щось спасенне, бо просвічує розум і скріплює волю.

За св. Августином діюча ласка не лише помагає людині пізнати добро, але пізнавши його, так поступати; не лише, щоб ми вірили, що треба любити, але й любили те, в що віримо. Вона збуджує в нас страх перед Божим гнівом, ревність у Його службі та бажання осягнути Його любов. Людина має свободну волю, тому може її прийняти або не прийняти. Коли ж прийме, в неї будиться бажання зв'язати себе з Богом назавжди так, що ні біль, ні страх, не є в силі її від Бога відтягнути. Таку ласку мають мученики, що йдуть на смерть за Христову віру.

Св. Павло каже: «Бо я певен, що ні смерть, ні життя, ні ангели, ні князівства, ні сили, ні теперішнє ані майбутнє; ні висота, ні глибина, ані інше якесь створіння не зможе нас відлучити від Божої любови, що в Ісусі Христі Господі нашім» (Рим., 8:38-39).

Праведна людина при помочі діючої ласки помножує освятну благодать, а грішник, що її втратив, співпрацюючи з діючою ласкою, може її здобути.

Людина в стані освятної благодаті виконує спасенні діла, яких внутрішня вартість дає їй право нагороди після смерті. Одначе, з утратою благодаті людина тратить свої заслуги, здобуті спасенними ділами. В стані гріха вона не може робити спасенних діл, але щойно по одержанні благодаті вона осягає повне право до своїх заслуг, що їх мала перед гріхом.

Через те розрізняємо діла: 1. живі, що мають надприродну вартість; 2. мертві, dokonані в стані гріха, що не мають надприродної вартости; 3. перешкоджені гріхом, яких вартість відживає разом з благодаттю, немов зів'ялий цвіт під впливом дощу. Отим дощем для душі є св. Тайни, що з волі Божої мають у собі силу оживити Богу благодать у душі людини, і про те говоритимемо в наступному розділі.

39. ЗАСОБИ БОЖОЇ БЛАГОДАТІ

Із св. Євангелії знаємо, що Христос Спаситель у навчанні людей вживав різних видимих знаків-чудес, напр., казав уздоровленому нести постіль, сліпому намазати свої очі болотом і т.д. Отож, св. Тайни, що їх уділяє Церква є нічим іншим, як продовженням Христових знаків, тому кажемо, що св. Тайна — це видимий знак, встановлений Христом, що

спричинює невидиму Божу благодать, конечно для спасіння. Христос бажав, щоб як і в Його часі, люди могли схопити своїми чуттями момент одержання внутрішньої Божої благодаті.

Св. Іван Золотоустий вияснює це так: «Якби ти не мав тіла, Христос дав би був тобі лише духові дари, але твоя душа злучена з тілом, тому Він дав тобі речі духові в видимих знаках».

Волею Христа було, щоб люди смирили свою гордість, приймаючи видимі знаки для свого освячення. І так, з установи Христа матеріальні речі, що їх люди уживали з часу первородного гріха для згуби своєї душі, мають бути вживані як інструменти для їх освячення.

Христос встановив св. Тайни, як свідчить Святе Письмо і безперервна традиція Церкви. Одним з важливих доказів служення св. Тайн Церквою в сивій давнині є факт, що починаючи з 4-го століття деякі групи християн Сходу помилялися в навчанні Христової Євангелії і відділилися від єдності з Церквою, напр., Несторіяни, але й до сьогодні вони зберегли сім св. Тайн.

Кожна св. Тайна складається з видимої речі, молитви й чинности священика. Протягом віків практика Церкви допускала зміни в обряді для духового збудування тих, що просили й приймали св. Тайни. Обряди, тобто церемонії при служінні св. Тайн, є відмінні в різних церковних провінціях, напр., на Заході латинський; а на Сході: візантійський, український, мелхїтський, маронїтський, коптїйський і ін.

Св. Тайни Хрещення і Сповідь з волі Христа,

їх Основника, мають силу спричинювати освятну Божу благодать, а всі інші спричиняють діючі ласки, що мають силу помножувати Божу благодать в кожній душі. Три св. Тайни: Хрещення, Миропомазання і Священство не вільно повторяти, бо вони витискають на душі незатертий знак-характер, що не зникне з неї в славі ані в осудженні.

Христос Спаситель встановив св. Тайни і Він сам є їх Найвищим Служителем, але з Його волі й наказу Апостоли й Учні уділяли їх вірянам. Св. Павло каже: «Нехай, отже, кожний уважає нас як слуг Христових і завідувачів Тайн Божих» (1 Кор., 4:1).

Отці ж Ватиканського Собору в своєму декреті про Христових священників кажуть: «Отож, сам Господь встановив служителів з-поміж мирян, щоб їх єднати разом в одне тіло, в якому не всі члени мають таке саме завдання (Рим., 12:4). Ці служителі спільноти-мирян одержали священну силу свого служіння приносити жертву і відпускати гріхи. Вони публічно виконували свій священний уряд для людей в ім'я Христа» (§ 2).

Таким чином, священники, наслідники покликаних Христом учнів-служителів, співпрацюють в ширенні Божого Царства з наслідниками Апостолів, єпископами.

До важного уділення св. Тайн священник-служитель може не бути в стані освятної благодаті, бо їх наслідок не залежить від його особистої поможности, але від Божої сили. Христос не узалежнив св. Тайн від людей, бо тоді ніхто не мав би певности, чи їх одержав чи ні. Св. Августин порівнює св.

Тайни до насіння, що його сіяч кидає в землю: Сила його кільчення і видання овочу не залежить від чистих або немитих рук сіяча, але від життєвої сили зерна, вложеної в нього самим Богом.

Св. Тайни можна б порівняти із золотим кладом, при якого дверях власник поставив варту, давши наказ відчинити двері кожному і дозволити забрати стільки золота, скільки може взяти на свої плечі. Одні відвідувачі візьмуть більше, а другі менше. Св. Тайни є духовим кладом, а вартою є священики-служителі, що одержали від Христа ключі до дверей кладу і відкривають їх мирянам, що користають з них по своїй силі і спроможності. Це не залежить від чистих чи нечистих рук служителя.

З другого ж боку, приймаючий повинен мати добрий намір і побожне розположення прийняти св. Тайну, щоб осягнути спасенний наслідок. Деякі св. Тайни у вийняткових випадках можна уділити без такого розположення, напр., Хрещення і Миропомазання та св. Евхаристію малим дітям, як це є звичаєм Східної Церкви, або дорослим, що з яких-небудь причин не мають повного вживання розуму.

Св. Тайни ділимо на: 1. Тайни мертвих: Хрещення і Сповідь, бо вони дають душі освятну благодать, тобто покликають її від смерти до життя; 2. Тайни живих: Всі інші, що їх приймають душі в стані Божої благодаті. Коли ж душа в стані благодаті приймає «Тайну живих», напр., Сповідь, тоді вона збільшує її. Загально приймається, що св. Евхаристія, Тайна живих, може дати навіть мертвій душі Божу благодать, але як приймаючий має бодай

незвершений жаль за свої гріхи і не усвідомлює собі, що він є в стані гріха. Одначе, християнин, що свідомо й добровільно приймав би Тайну живих в стані важкого гріха або Тайну мертвих без належного наміру і розположення чинить гріх святотатства.

Христос Спаситель, невидимий Голова Церкви, устами своїх єпископів і священників навчає християн та освячує їх св. Тайнами, які сам встановив і дав власть єпископам і священникам їх уділяти. В час свого життя на землі Христос своїм словом оздоровляв прокажених, паралітиків, біснуватих і воскрешав мертвих, так і тепер дає людям свою благодать через св. Тайни. Колись Він дотиком своїх рук оздоровляв сліпих і благословив людей, так і сьогодні своїми св. Тайнами і руками своїх служителів Він дотикається і благословить людей і дає їм таку саму благодать.

40. ПОЧАТОК ДУХОВОГО НАРОДЖЕННЯ

Із встановлення Ісуса Христа св. Тайна Хрещення стирає з душі людини пляму первородного гріха, відпускає всі її особисті гріхи і робить її членом Містичного Тіла Христа, Його Церкви, та Божими дітьми і наслідниками Царства Божого.

Христос казав до Никодима: «Істинно, істинно кажу тобі: Коли хто не вродиться з води й Духа, він не спроможен увійти в Царство Боже» (Ів., 3:5). А посилаючи Апостолів у світ, Христос казав: «Да-

на Мені всяка власть на небі й на землі. Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа» (Мат., 28,18-19). Св. Марко має такі слова Христа до Апостолів: «Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому створінню. Хто увірує й охреститься, той буде спасенний; а хто не увірує, той буде осуджений» (Марко, 16:15-16).

Отож, з наведених текстів св. Євангелії виходить ясно, що Христос установив св. Хрещення і зобов'язав усіх людей хреститися під загрозою втрати вічного спасіння. Апостоли й служителі-пресвітери так розуміли Христові слова і хрестили всіх водою, як це видно в Діяннях Апостолів (8:26-29; 10:47).

Кожна нехрещена людина носить у своїй душі пляму первородного гріха, тому не належить до Христової Церкви. Тому Христос наложив на свою Церкву важливий обов'язок: Вимагати від усіх людей, дорослих і недорослих, щоб були охрещені. Практика хрестити малі діти була в Церкві від дуже давніх часів. Малі діти, звичайно, дуже немічні, можуть несподівано вмерти, тому після їх народження батьки мають важний обов'язок якнайскоріше подбати про їх охрещення, бо якби з вини батьків дитина вмерла нехрещеною, за словами Христа, не була б учасником вічного спасіння з Богом у небі.

Священик є звичайним служителем св. Хрещення, що відбувається в церкві з усіма приписаними обрядами. Найважливішою частиною Хрещення є потрійне і хрестообразне поливання або занурення голови дитини чи дорослої людини

свяченою водою; а при тому вимовляється такі слова: «Хрещається раб (або «раба) Божий в ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь».

У випадку хвороби дитину можна охрестити приватно, тобто в лічниці або вдома. Коли ж немає досить часу покликати священика, дитину може охрестити кожний: хто знає вище згадану формулу і бачив, як це робиться. При цьому повинні бути двоє людей — свідків. По такому хрещенні треба написати на картці: Хто, де, кого і як охрестив (тобто написати вживану формулу) і картку підписати разом із свідками та якнайскоріше переслати до пароха дитини. Коли ж вона житиме, її треба віднести до церкви і там священик доповнить всі обряди св. Хрещення.

При св. Хрещенні в церкві мають бути: Хресний батько і хресна мати. Вони повинні бути добрими й практикуючими християнами, тому є звичай, що вони мають принести із собою посвідку від свого пароха, як хрещення дитини відбувається в іншій місцевості, де їх священик не знає. Під час св. Хрещення хресні батьки мають проказувати напам'ять «Вірую в одного Бога...» Хрещеник і хресні батьки вступають в духове споріднення, наприклад, якщо природні батьки з якихнебудь причин не могли зайнятися християнським вихованням дитини, цей обов'язок спадає на хресних батьків, тому є слухна вимога, щоб вони були тієї самої віри, що їх хрещеник або хрещениця.

В українському обряді хрещення є звичай, що хресний батько приносить із собою шматок білого

полотна, названого крижмою, що нагадує білу одержу, в яку в давніх часах вбиралися оглашені в час свого хрещення і цей добрий звичай треба зберегти.

Протягом віків, час від часу, виринала дискусія про важність св. Хрещення, уділеного некатоликами. Траплялися навіть випадки, що добре необізнані з цією справою латинські служителі «перехрещували» вже охрещених православних і протестантів, наприклад, в ЗДА вони хрестили навіть українських католиків у переконанні, що роблять Церкві велику прислугу; хоч Собори помісних церков вже в сивій давнині вирішили інакше і це перейшло в загальне уживання Вселенської Церкви.

Отці 2-го Ватиканського Собору в своєму декреті про екуменізм чітко підкреслили, що св. Хрещення є таїнственным знаком єдності всіх народжених духово, тобто охрещених, хоч вони щойно в св. Евхаристії доходять до звершеної єдності. Про хрещених в некатолицькій вірі Отці кажуть: «Католицька Церква приймає їх з пошаною і любов'ю, як братів; бо люди, що вірять в Христа і були важно охрещені перебувають у єдності, хоч незвершеній з Католицькою Церквою. Безсумнівно, що різниці, які існують між ними і Католицькою Церквою, чи то в доктрині, чи в дисципліні, чи структурі Церкви, справді, ставлять чимало перешкод на шляху до повної церковної єдності, але всі оправдані вірою через хрещення належать до Церкви. Отож, вони мають повне право називатися християнами і правильно їх треба вважати братами в Господі і синами

Католицької Церкви» (§ 3).

* * *

З огляду на абсолютний обов'язок всіх людей прийняти св. Хрещення Церква допускає замісні середники цієї св. Тайни, якими є хрещення Святого Духа та хрещення Крови.

а) Під хрещенням Святого Духа розуміємо акт звершеного жалю або діло звершеної любови дорослої, нехрещеної людини, звичайно в небезпеці смерті, що з важних причин не була охрещена водою. Одначе, таке хрещення не витискає в душі таїнственного характеру і не робить людину членом видимої Церкви, як також не відпускає дочасних кар за гріхи. Коли ж ця людина житиме, повинна якнайскоріше бути охрещена водою.

б) Хрещенням Крови називаємо мучеництво нехрещеного в обороні Христової віри і до його важности треба, щоб мученик був засуджений, перейшов муки, які були причиною його смерті, як також, щоб засуд видав суддя, ворог Христової Церкви і її навчання, або ворог християнських чеснот. Нехрещений терпить свідомо і з надприродних мотивів та не ставить перешкод мукам, а при тому збуджує в собі віру, надію і жаль за гріхи. Така особа є мучеником і одержує Хрещення Крови, що стирає з душі первородний гріх, особисті гріхи і кару за них.

Врешті, згадаємо, що в українському обряді є звичай, щоб кожна мати після породу йшла до виводу в церкву, разом з новонародженою дитиною, а в випадку смерті, без дитини. Цей звичай, як кажесться в «Отпусті» виводу, є на пам'ятку відвідин Пресвятої Діви Марії з малим Ісусом в Єрусалимському храмі, коли пророк Симеон взяв Його на свої руки. Цей гарний звичай треба зберегти.

41. ДАРИ І ПЕЧАТЬ СВЯТОГО ДУХА

Св. Тайна Миропомазання вносить у душу християнина Божу благодать, щоб він міг жити побожно й з великою відвагою визнавати свою християнську віру. Св. Хрещення перероджує людину духово, а св. Миропомазання робить з неї Христового воїна.

Після прийняття св. Тайни Миропомазання в душі людини перебуває Святий Дух, Третя Особа Бога, що в особливий спосіб скріплює її своїми дарами. В Східній Церкві від давніх часів є звичай уділяти св. Миропомазання малим дітям, зараз після св. Хрещення, бо там була і є глибока віра, що душа миропомазаної людини скоріше й повніше відновлює діяння Божої благодаті, тому така душа відважніше визнає свою віру.

В «Діяннях Апостолів» читаємо: «Довідавшись, що Самарія прийняла Слово Боже, Апостоли, які були в Єрусалимі, післали до них Петра й Івана. Ці

прийшли і помолилися за них, щоб прийняли Святого Духа, бо ще не зійшов був на нікого з них, а лише були охрещені в ім'я Господа Ісуса. Тоді поклали на них руки і вони прийняли Святого Духа» (8:14-17).

Св. Апостол Павло каже: «Той же, хто утверджує нас з вами во Христі і хто помазав нас, то Бог, який поклав на вас свою печать і дав у ваші серця завдаток Духа» (2 Кор. 1:21-22).

З наведених текстів видно, що там мова про св. Тайну Миропомазання, яку служено в часах Апостолів і цей звичай був переданий Церкві, наприклад, св. Кипріян († 258 р.), пояснюючи текст «Діянь Апостолів» каже: «Самаряни, які вже одержали законне церковне хрещення, не потребували іншого хрещення. Петро й Іван доповнили лише те, що було конечне, тобто їх молитвою і положенням рук мав зійти на них Святий Дух».

А інший видатний церковний богослов і плідний письменник, Тертуліян (ІІ ст.), каже: «Тіло намазуємо, щоб зробити душу святою; тіло назначуємо знаменом, щоб душу зберегти; тіло заслонене положенням рук, щоб душа була просвічена Святим Духом».

Отець Східної Церкви, св. Кирило Єрусалимський (IV ст.), писав так: «Як Евхаристійний Хліб після призвання Святого Духа є вже не хлібом, але Тілом Христа, так також і св. Помазання після Його призвання не є звичайним помазанням, але Миром Христа, що через присутність Господа приносить нам Святого Духа».

Св. Тайну Миропомазання, як і св. Хрещення, не

вільно повторяти. Її служителями є єпископи і священники. В українському обряді єпископи освячують св. Миро в час Архиерейської Літургії у Великий Четвер і розсилають його всім парохам і настоятелям парохій, а вони миропомазують ним малі діти чи дорослі особи, зараз після їх охрещення.

Варто зауважити, що в давніх часах Українська Церква одержувала св. Миро з Царгороду, а згодом, головню з часу утворення молитовної єдності з Петровим Престолом у Римі, це робив Київський Митрополит і посилав його всім своїм владикам. Одначе, не всі митрополити боронили свого права, тому утворився новий звичай, що кожний владика сам освячував св. Миро, як уже згадано, і посилав його своїм священникам. Як відомо, IV-ий Архиепископський Синод вирішив восени 1969 р., що св. Миро може освячувати Верховний Архиепископ, як з цим будуть згідні всі або деякі владики Української Помісної Церкви.

Св. Тайну Миропомазаня уділюється так: служитель відмовляє всі приписані молитви і вмочивши свій великий палець, палюх правої руки, в св. Миро, намазує ним чоло, очі, ніздря, уста, вуха груди, руки й ноги новоохрещеної дитини чи дорослої людини, а воднораз говорить: «Печать дара Святого Духа. Амінь».

Латинські єпископи підчас своїх візитацій миропомазують своїх мирян, звичайно малих школярів, тому латинські парохии цього не роблять, хіба в дуже вийняткових обставинах. Нераз траплялося, що ці парохии через незнання українського обряду

включали українських дітей до т.зв. «групи св. Миропомазання», разом із своїми латинськими дітьми, незважаючи на те, що на їх метриках народження є виразно написано: «Хрещений і миропомазаний». Тут, очевидно, було велике занедбання українських батьків, бо вони повинні були пояснити згаданим парохам, що св. Тайни Миропомазання не вільно повторяти.

42. ХРИСТОС ЖИВЕ МІЖ НАМИ

а) Св. Тайна Евхаристії

Літургічна функція Христа-Первосвященника закінчилася жертвою Його Тіла і Крови за відпущення гріхів світу. Це напевно вистачило б було для спасіння всіх людей і всіх часів. Та, однак, Христос хотів, щоб окремо обрані Ним люди, Апостоли — єпископи і учні — священники, яких Він мав колись і має тепер за своїх братів, мали участь у розділюванні Його заслуг для спасіння душ, що задля їх свідчення повірять у Нього.

Св. Літургія, Безкровна Жертва Христа, є жертвою Нового Завіту. Як Ісус Христос клав свої руки на Апостолів підчас Тайної Вечері і дав їм власть служити Безкровну Жертву, так і з Його волі єпископи, наслідники Апостолів, кладуть свої руки на священників, щоб вони могли приносити правдиву Евхаристійну Жертву. В ім'я Христа і з волі Христа та через покладення рук єпископа священник одержує

силу сповняти св. Евхаристію для спасіння Божого люду за словами самого Христа: «Як Мене післав Отець, так і Я посилаю вас» (Іван, 20:21).

Св. Євангелист Іван оповідає, що після чудесного помноження хліба Христом захоплені Юдеї шукали за Ним у переконанні, що Він годуватиме їх так, як колись Мойсей живив їх батьків у пустині. Тоді Христос сказав їм: «Істинно, істинно, говорю вам: Не Мойсей дав вам хліб з неба, лише Отець мій дає вам хліб правдивий з неба. Божий бо хліб той, що з неба сходить і світові дає життя». Казали ж тоді до Нього: «Господи, давай нам хліба такого повсякчасно». Ісус ж їм: «Я — хліб життя. Хто приходить до Мене — не голодуватиме; хто в Мене вірує, не матиме спраги ніколи». І обурились Юдеї на Нього, що сказав був: Я хліб, що зійшов з неба... Сказав їм Ісус: «Істинно, істинно говорю вам: Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина і не питимете Його крові, не матимете життя в собі. Хто їсть тіло моє і кров мою п'є, той живе життям вічним, і Я воскресну його останнього дня» (Іван, 6:32-35, 41-42, 53-55).

Вище наведені слова нашого Господа були першою обітницею встановлення Пресвятої Евхаристії. І, хоч Юдеї зрозуміли Його слова буквально і всі покинули Його, Він не забрав назад ані не злагіднив своїх слів. Цю обітницю Христос сповнив в часі Тайної Вечері, коли взяв у свої руки хліб, віддав хвалу, зламав, дав їм і мовив: «Це моє тіло, що за вас віддається. Це чиніть на мій спомин». Так само чашу по вечері, кажучи: «Ця чаша це

новий завіт у моїй крові, що за вас проливається». Так свідчить св. Лука (22:23-26).

Натомість наочний свідок, св. Матей, так передає слова Христа: «Як же вони їли, Ісус узяв хліб, поблагословив, розламав і дав учням кажучи: «Беріть, їжте: це є моє тіло. Потім взяв чашу, віддав хвалу і подав їм, кажучи: «Пийте з неї всі, бо це моя кров Нового Завіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів».

Апостоли свято вірили в слова Христа про дійсну присутність Його Тіла і Крови в св. Евхаристії. В це свято вірив св. Апостол Павло, як згодом побачимо; і про загальну віру в Евхаристію свідчать поапостольські Отці і письменники, напр., св. Ігнатій († 117 р.), св. Юстин Мученик († 167 р.), св. Іриней († 203 р.), св. Гіпполіт і всі Отці Церкви та богослови.

Як приклад тієї віри наведемо Евхаристійну молитву св. Гіпполіта, яка походить з 215 року. Він каже: «Дякуємо Тобі, Боже, через Твого Улюбленого Сина Ісуса Христа, якого в останніх віках Ти післав до нас як Спасителя, Відкупителя і Виявника Твоїї волі. Він є Твоїм невіддільним Словом, через яке Ти створив усі речі й яке Ти полюбив; Ти післав Його з неба в утробу Діви і по зачаттю Він прийняв тіло і народився із Святого Духа і Діви. Він, щоб виконати Твою волю і приготувати на неї святий нарід, розкрив свої руки і терпів, щоб звільнити від терпіння тих, хто повірять у Нього.

«Бувши відданий зрадою, Він добровільно прийняв страсті, щоб перемогти смерть, пірвати кайда-

ни диявола, знищити пекло, просвітити праведних, встановити Завіт та явити воскресіння, — взявши хліб, благодарив і сказав: «Беріть, їжте; це моє тіло, що дається за вас. Подібно і чашу, сказав: Це моя кров, що проливається за вас; коли це робитимете, робитимете на мою пам'ятку.

«Роздумуючи про Його смерть і воскресіння, ми жертвуємо Тобі хліб і чашу, і дякуємо Тобі, що Ти зробив нас достойними стати перед Тобою і служити Тобі.

«Благасмо Тебе зішли Твого Святого Духа на цю офіру Твоєї св. Церкви. Збережи усіх в єдності і дай всім святым, тут присутнім, сповнення Святого Духа для скріплення їх святої віри, щоб ми хвалили Тебе через Твоє Дитя, Ісуса Христа, через якого даємо Тобі славу і честь Отцю і Синові і Святому Духові в Твоїй Церкві, тепер і по віки вічні. Амінь».

Це, як видно, є молитва освячення Божих Дарів в часі св. Літургії, де ще сильно підкреслена дія Святого Духа, східна Епikleза, яка була пропущена на Заході через ересь монтаністів. При цій нагоді згадаємо, що в тих давніх часах в Римі служив св. Літургію тільки папа, тому архидиякони розносили св. Хліб (не облатока) християнам міста. В часах Папи Мільтіяда на початку IV ст. уже служили більше Літургій в Римі, але папа посилав освячені ним частиці до кожного священика, а вони додавали їх до своїх і так причащали людей.

Отці Другого Ватиканського Собору в своєму декреті про св. Літургію кажуть так: «В земній Літургії беремо участь, якби в передсмаку небесної

Літургії, що приноситься в св. місті Єрусалимі, до якого йдемо як паломники і де Христос сидить по правиці Бога, Служитель святих і правдивого кивота, співаємо гімн на славу Божу з усім воїнством небесних сил; шануємо пам'ять святих і надіємося на участь і дружбу з ними; нетерпеливо очікуємо Спасителя Господа нашого Ісуса Христа, доки Він, наше життя, прийде і ми опинимось у Його славі» (§ 8).

«І, хоч св. Літургія стоїть найвище усіх речей в почитанні Божого Маєстату, вона має в собі багато повчань для мирян, бо в Літургії Бог говорить до свого народу і Христос голосить свою Євангелію, а люди відповідають Богові піснями і молитвами. Більше того, молитви звернені до Бога устами священника, що провадить нарід в імені Христа, є говорені в імені всіх людей і присутніх. Видимі знаки Літургії означають невидимі Божі знаки вибрані Христом або Церквою» (§ 33).

Східні Отці Церкви розуміють св. Літургію, як введення християнської любови в дію, тому вже Папа св. Климент I, учень св. Петра, розумів св. Літургію, як служіння ближньому. Метою Богослужби є зібрати до купи людей усіх рас, мов і соціальних станів в одну християнську спільноту віри. З такої різноманітної сукупности учасників постає «один Божий народ». Тому Отці Церкви розуміють Безкровну Жертву не лише в чисто таїнственному смислі, але зв'язують її з ділами любови, що ведуть нас до Бога, а водночас еднають з ближніми. Молитовна спільнота, як тіло святих, приноситься Богу

як універсальна жертва і в тій жертві вміщається також служіння народів. У такій свідомості священник задля Христа, в імені Христа і через Христа при співдії Святого Духа приносить Богу-Отцю жертву найвищої любові. Це ставить достоїнство священника вище ангельського.

Тепер розуміємо, чому в часі важких переслідувань християни потаємно сходилися на св. Літургію, причащалися і розносили св. Причастя неприсутнім, головню засудженим на муки і смерть, тому в римських катакомбах знаходимо багато різних символів св. Евхаристії.

В св. Евхаристії хліб і вино зберігають свої зовнішні прикмети, але їх субстанція-сутність містичною силою набирає інший зміст: Тіло і Кров Христа. І, хоч не можемо охопити цього нашими чуттями, приймаємо це за правду, бо Христос нас у цьому запевнив.

Ще до недавна вчені були переконані, що вся неорганічна матерія є складена із сталих, різних своєю формою атомів, що ніколи не змінюються. Тим то люди думали, що віра в перемену видів хліба і вина в Тіло і Кров Христа підчас св. Літургії вимагала неможливого чуда: заміни природи атомів однієї матерії в атоми другої матерії, тобто руйнування однієї речі, а творення другої, тому дехто сумнівався в присутність Христа у св. Евхаристії.

Сьогодні справа з атомами є зовсім інша: наука доказала, що в атомі є багато складників і в ньому є безперервний рух, а субстанцією всіх речей є електрична енергія, що всюди є тією самою.

Зміна сутності однієї матерії в другу, що ще до-недавна видавалась неймовірною, відбувається безнастанно в природі. Хто вірить у Бога Створителя і подивляє безнастанне творення атомів у їх найпростішій формі, що перемінюється в більш досконалі форми, такому вірити в переміну хліба й вина в Тіло й Кров Христа не так уже важко. Науки анатомії і соматології, що займаються дослідями функцій людського тіла, кажуть, що всередині людини є сталий метаболічний процес: частини неорганічної матерії перемінюються в тіло і кров людини вже кілька хвилин по їх спожитті в шлунку.

Чи Бог не може спричинити такий самий процес у церкві на престолі в час св. Літургії? Переміна сутності хліба і вина в Тіло і Кров Христа може статися так само, як переміна водню у гелій, чи кисню й водню у воду. В неорганічній і органічній природі процес переміни однієї субстанції в другу відбувається безнастанно, тимто й евхаристійна переміна видів не противиться законам хемії чи фізики, як це говорять матеріялісти. Кожного дня в нутрі людини відбувається «чудо», де в метаболічному процесі матерія-пожива перемінюється в живий організм, у тіло й кров людини.

б) Св. Літургія і Причастя

Христос Спаситель встановив на Тайній Вечері видиму і правдиву жертву Нового Завіту, що мала тривати по вічні часи аж до кінця світу. Ця Жертва є безкровним повторенням Його Кривавої Жертви на

хресті. Владу приносити цю Жертву, яку називаємо св. Літургією або Службою Божою, Христос передав Апостолам, а вони передали своїм наслідникам: єпископам, а через них служителям-священикам.

В Старім Завіті Бог встановив первосвященика і священиків і казав їм приносити криваві і безкровні жертви, але всі ці жертви були прообразом жертви Нового Завіту: Смерти Ісуса Христа на хресті, якою Він витер вину за первородний гріх і заслужив усім життя вічне з Богом.

Св. Павло каже: «Я бо, що прийняв від Господа, те і вам передав: Господь Ісус тієї ночі, якої був виданий, узяв хліб і віддавши хвалу, переломив і сказав: Це моє тіло, воно за вас дається. Це робіть на мій спомин. Так само чашу по вечері кажучи: Ця чаша Новий Завіт у моїй крові. Робіть це кожний раз, коли будете пити, на мій спомин. Бо кожного разу, як їсьте хліб цей і п'єте цю чашу, звіщаєте смерть Господню, аж доки Він не прийде. Тому, хто їстиме хліб або питиме чашу Господню недостойно, буде винний за тіло і кров Господню. Бо той, хто їсть і п'є не розрізняючи тіла Господнього, суд собі їсть і п'є» (1 Кор. 11:23-26, 29).

Як видно з тексту св. Павла, св. Літургія є тією самою жертвою, що її Спаситель приніс на хресті, але вона відбувається в невидимий, містичний спосіб. У хвилині, коли священик в час св. Літургії вимовляє Христові слова установлення і зараз же говорить молитву до Святого Духа, суцність хліба і вина стає Тілом і Кров'ю Христа й тоді Він є присутній на престолі з тілом і душею та Божеством,

так як колись жив і ходив на землі.

У св. Літургії сам Христос є головним Священиком і Жертвою. Кожний служитель-священик силою даної йому Христом влади через покладення рук єпископа, приносить Христа в ім'я Церкви в жертву Отцю Небесному за гріхи всіх людей. Також присутні миряни долучують і свою жертву до жертви Церкви і священика. Ця їх співучасть у Безкровній Жертві Нового Завіту походить з характеру-печаті, виписаної на їх душах св. Тайною Хрещення, що новітні богослови називають «загальним священством».

Отці Другого Ватиканського Собору в своєму декреті «Про Церкву», § 10, так говорять про ці два роди священства: «Хоч вони різняться між собою своєю суттю, загальне священство мирян і священство служителів або ієрархічне, є з собою споріднені. Кожне на свій лад є участю в священстві Христа. Священик-служитель, своєю священною силою формує і об'єднує священничий народ. Діючи в особі Христа, він приносить Евхаристійну Жертву та офірує її Богові в ім'я всього народу.

«Із свого боку, миряни єднаються з Жертвою Евхаристії силою свого царського священства. Вони виконують це священство прийняттям св. Тайн, молитвою і подякою, своїм святим життям, самопожертвою і активною любов'ю».

Одначе, св. Павло в згаданому тексті остерігає всіх не приймати св. Причастя негідно, у стані важкого гріха, щоб «не бути винним тіла і крові Господа». Церква заохочує всіх християн приймати св.

Причастя якнайчастіше. І навіть, якби хтось відчув на своєму сумлінні якийсь легкий гріх, що не позбавляє душу освятної благодаті, такий, збудивши в собі жаль за гріхи, може причащатися.

Для полегшення частого Причастя мирянам Папа Пій XII в своїй апостольській конституції, 6 січня 1953, дуже полегшив приписи зберігання природного посту: 1. вода не ломить природного посту; 2. хворі можуть брати ліки з водою, як також з чаєм (плином) одну годину перед св. Причастям, і те саме важко працюючі; 3. у вечірніх св. Літургіях можна їсти три години перед св. Причастям, а одну годину передтим якусь рідину, напр., каву, чай тощо. Його наслідники Іван XXIII і Павло VI дозволяють усім їсти одну годину перед прийняттям св. Причастя.

Участь у св. Літургії в неділі й свята в своїй парохіяльній церкві є важним обов'язком християн. І якби хтось з лінивства чи іншої маловажної причини не сповнив цього обов'язку, він допустився б гріха. Як відомо, Архиєпископський Синод восени 1969 року схвалив постанови щодо деяких свят і в деяких епархіях вони вже діють. З «лібеллюм» польських достойників з 1717 р. довідуємося, що тоді в Україні давали малим дітям св. Причастя, а для хворих переховували в кивотах насичені вином, освячені частиці, які змінювали раз у рік у Великий Четвер. І цей старовинний звичай мав велике духовне значення.

43. ЯК ВІДНАЙТИ ВТРАЧЕНОГО БОГА?

Живемо в атмосфері Божої любови й Божого милосердя, бо все, що маємо, маємо від Нього. І коли вчинемо супроти Нього якусь невдячність, маємо виразну свідомість, що відлучуємо себе від єдності з Ним. Св. Августин у своєму трактаті про Пресвяту Трійцю каже, що людина керована власною любов'ю відвертається від Бога і в своїй грішній гордості звертається в сторону себе самої. І це є початком гріха, бо людина, покидаючи найвище добро, женеться за чимось більшим, не розуміючи, що через те вона стає щораз меншою; бо хто живе так, є ворогом Бога, а коли задовго перебуває в такому стані і, не дай Боже, вмирає в закамєнілості, він умирає як дитина Божого гніву.

А так легко одержати прощення гріхів у св. Тайні Сповіді. Христос-Чоловіколюбєць установив Тайну Сповіді, як засіб прощення гріхів і переходу від стану гріха в стан Божого синівства.

Св. Євангелист Іван розказує, що Христос, з'явившись Апостолам по своєму воскресінню, сказав їм: «Мир вам! Як Мене післав Отець, так і Я посилаю вас!» Це промовивши, дихнув на них і каже їм: «Прийміть Духа Святого! Кому відпустите гріхи, відпустяться їм, кому затримаєте (тим) затримуються» (Іван, 20:21-23).

Христос перебуває між нами через Святого Духа, тому й прощення гріхів одержуємо через Нього. Тим то церква є найкращим місцем, де грішник може одержати прощення своїх гріхів. Церква є не-

вичерпним джерелом прощення, без якого немає спасіння.

Заки Христос установив св. Сповідь, Він дуже часто прощав грішникам їхні гріхи і хотів, щоб Апостоли і їх наслідники це продовжували аж до кінця світу. І через них Він дав владу єпископам і священикам прощати або не прощати гріхи і тим самим зобов'язав мирян визнавати свої гріхи перед ними.

Тим то в Церкві від самого початку її існування була св. Сповідь. Св. Кипріян († 258 р.) каже: «Браття, благаю вас, щоб кожний з вас сповідався із своїх гріхів, поки той, що згрішив є ще на цьому світі, і коли його сповідь ще може бути прийнята; коли його прощення, дане священиком, і надолуження буде ще Богу миле» (Про упавших, 28:29).

Свящ. Оріген з Олександрії († 254 р.) писав в одній із своїх гомілій: «Мирянин, що впав у гріх, сам ніяк не може змити своєї вини; він мусить іти до левіта, він потребує священика; що більше, часом він мусить просити більшого, як цей; він потребує помочі папи, щоб одержати відпущення своїх гріхів» (Числа, гом. 10:1).

Св. Амвросій з Медіоляну († 397 р.) в одній із своїх славних постних бесід каже так: «Отож, тепер є призначений час, в якому маєте сповідатися із своїх гріхів Богові й священикові, та молитвою, постом, сльозами й милостиною зовсім змити їх. Чому ж грішник мав би соромитися виявити свої гріхи, коли вони й так уже відомі Богові, Його ангелам і святим у небі? Сповідь рятує душу від смерти. Сповідь

відкриває двері до неба. Сповідь дає нам надію на спасіння...».

У давніх часах сповідь відбувалась за три гріхи: апостасію від віри, вбивство й чужолоство, а згодом до цього реєстру була ще додана крадіж. І як ці гріхи були поповнені прилюдно, то сповідь і покута за них були публічними.

Щоб мати уявлення, як важкою була публічна сповідь і зв'язана з нею покута скажемо, що ще до 500-го року нової ери каятник мав найперше визнати свою вину приватно перед Церквою, тобто єпископом чи священником, а потім робив це публічно й відбував призначену покуту, після якої одержував розрешення від сповненого гріха. Після 500-го року практика публічної сповіді і покути поволі була замінена приватною сповіддю і покутою.

Публічне надолуження нераз було прикре, напр., каятник був виключений від участі в св. Літургії, мусів важко постити, в час відбування покути йому не вільно було женитися, а як був жонатий — мусів жити окремо від жінки; він носив покутну одягу тощо. В Північній Африці, Римі й Іспанії за апостасію від віри, вбивство й чужолоство відмовлявано розрешення навіть у годині смерті. Такими строгими були давні християни щодо покути за публічні гріхи.

З «Лібеллюм», який були вислали польські церковні достойники до Риму 1717-го року, щоб понизити український церковний обряд, довідуємося, що в тому часі в нашій Церкві священники сповідали своїх мирян приватно і публічно; в першому випад-

ку священник сидів біля аналоя з Євангелієм, де стояв грішник і визнавав свої гріхи, а всі інші грішники ждали спокійно перед замкненими дверима; в другому випадку священники давали юнакам загальне розршення при нагоді літургічних відправ.

* * *

Суттєвими елементами св. Сповіді є жаль за гріхи, сама сповідь і відбуття покути. Жаль за гріхи є осуд нашого розуму, апробований нашою волею. Це внутрішній біль душі з приводу завданих Богові образ, тому разом з жалем є злучені ненависть до гріха і постанова більше не грішити. Жаль за гріхи може бути досконалий, коли його основою є любов до Бога, і недосконалий, коли його основою є страх перед Божою карою.

Є думка богословів, що досконалий жаль, зроблений з наміром відбути сповідь, оправдує грішника ще поки він відбув сповідь. З тієї причини, кожний у небезпеці смерті може бути оправданий актом такого жалю, якби не мав уже можливості висповідатися. Натомість, недосконалий жаль є ви-стачальним до відбуття сповіді, в якій грішник одержує розршення за свої гріхи.

Як згадано, нерозривною частиною сповіді є покута або надолуження каятника за заподіяні ним своєму ближньому образи чи кривди, напр., хтось своєю нерозважною мовою або виявленням таємних діл знищив йому добру славу, чи взяв чужу річ чи її знищив тощо. І тепер, коли каятник навернувся до

Бога, Церква відпускає йому всі гріхи, але залишається ще обов'язок надолужити ближнім всі заподіяні кривди. І таке надолуження є вислідом жалю, і до його виповнення Церква накладає на каятника відповідне зобов'язання, без сповнення якого сповідь не має спасенного наслідку. Надолуження може статися дорогою відкликання наклепу, звернення забраної речі, добрими ділами і покутою, а як хтось не зробить цього на цьому світі, мусітиме це зробити на другому світі.

* * *

Від давніх часів церковна влада надавала т.зв. відпусти. Це було практиковане в Східній і Західній Церквах, напр., згаданий «Лібеллюм» з 1717-го року каже, що українські владики видавали «грамоти до св. Петра», які люди вкладали в домовину покійника. Знаємо, що це практикував Київський Митрополит Макарій в XVI столітті, а цей звичай він перейняв від східних патріархів.

На Заході папи при всяких нагодах надавали й надають відпусти. Взагалі, відпуст означає звільнення каятника від земної кари-покути за гріхи, що їх довгими роками, а навіть до смерті і після смерті, відбували давні християни. До відпустів, звичайно, прив'язані умови їх доступлення. Папи, патріархи і митрополити уділяли відпусти силою влади «в'язати і розв'язувати», яку передав Апостолам Христос Спаситель.

44. УЧАСТЬ ЛЮДЕЙ У ПЛЯНІ БОЖОГО ТВОРЕННЯ

Родина є найменшою і найважливішою клітиною людської спільноти, бо в ній за Божою волею приходить на цей світ молоде покоління і виростає в атмосфері батьківського авторитету, набираючи замишування до ладу і порядку.

Тим-то ніщо в світі не має такого глибокого і сердечного відношення, як відношення батьків до своїх дітей; і немає в світі такої сили, щоб могла зовсім викоренити любов батька-матері до дитини, хоч би навіть дитина своїм негідним життям не заслуговувала на неї.

Це велике почування Бог вложив у серця батьків, щоб вони з Ним співдіяли в родженні молодого покоління. Це прекрасно розуміють ліберали, агностики і безбожники, що на наших очах розвинули завзяту пропаганду для цілковитого знищення християнської форми подружжя, а враз із тим і вироблену форму соціального порядку, у повній свідомості, що християнське моногамістичне подружжя є єдиною фортецею ладу і порядку.

Божою волею було на початку і є сьогодні, щоб чоловік і жінка творили одну родину, бо тільки так вони можуть найкраще сповнити свою, Богом дану місію: співтворити з Богом у народженні нових членів Божого Царства на землі й на небесах.

Сам Бог поблагословив першу родину на землі, як про те читаємо вже в першій книзі Святого Письма: «І створив Бог людину, на свій образ; на Божий

образ створив її; чоловіком і жінкою створив їх. І благословив їх Бог і сказав їм: «Будьте плідні і множитесь і наповняйте землю та підпорядкуйте собі її...», а дещо даліше читаємо: «Так то полишає чоловік свого батька й матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом» (Буття, 1:27-28, 2:24).

Отож, за Божою волею людське подружжя му- сить бути досмертним зв'язком одного чоловіка й однієї жінки, бо так Бог установив від самого початку. Христос Спаситель підніс подружжя християн до гідности св. Тайни, а св. Павло каже, що подружжя християн є символом єдности Христа з Його Церквою.

Отці 2-го Ватиканського Собору в своєму декреті «Про Церкву», пар. 47 і слід., кажуть таке: «Сам Бог є автором подружжя, наділеного всякими добрами і цілями. Вони всі мають вирішний вплив на продовження людського роду, на особистий розвиток і вічне призначення осіб і родин, на їх достоїнство, сталість, мир, добробут родини і всієї людської спільноти... Чоловік і жінка, що через подружню любов вже не є двоє, а одне тіло, взаємно собі помагають і служать одне одному в інтимній зв'язі їх осіб і їх діл. Цією зв'яззю вони виявляють значення своєї єдности і з дня-на-день йдуть до її завершення.

«Правдива подружня любов походить з Божої любови; вона є керована і збагачувана спасаючою силою Христа і спасаючою діяльністю Церкви. Ця любов веде подружжя до Бога і має силу помагати

їм і скріплювати батьків і матерів в їх великім до-
стоїнстві».

Вже з вище сказаного бачимо, яке високе до-
стоїнство Бог призначив людському подружжю, але
в сьогоднішніх часах чигають на нього багато труд-
нощів і небезпек. Отці Ватиканського Собору в зга-
даному декреті про деякі з них говорять: «Висока
гідність подружньої установи не всюди віддзер-
калюється з однаковим блиском, бо многоженство,
загроза розводів, т.зв. вільна любов і інші спот-
ворювання мають поганий наслідок. Також любов
у подружжі часто є профанована надмірним са-
молюбством, видвиганням задоволення і недозvole-
ної практики для обмеження народжень. Крім того,
серйозні труднощі в родинах є спричинені еко-
номічними стосунками, соціальними і психологічни-
ми впливами та вимогами державної спільноти.
Врешті, в деяких частинах світу є проблема швидко-
го приросту населення...».

Всі ці справи і проблеми незвичайно утруднюють
Богом-дану ціль християнської родини в модерних
часах. Є народи й держави, що помагають родинам
морально і фізично виховати свої діти на добрих і
чесних громадян; але, на жаль, є такі держави, що
не тільки не помагають їм, але накладають всякі
тягарі, а за гроші стягнені з податків, купують мо-
лодим подругам засоби для обмеження потомства в
переконанні, що завеликий приріст населення загро-
жує нуждою і голодом. Такій політиці народів і
держав противиться Христова Церква.

Сьогодні часто говориться, що метою подружжя є не лише виховання молодого покоління, але й взаємна любов подружжя, бо перше не може бути здійснене без другого, тому про подружню любов говорять Отці Ватиканського Собору: «Ця любов виявляється й звершується в подружнім акті. Акти внутрі подружжя, якими звінчані об'єднуються інтимно і чисто, є достойні і благородні. Виявлені в правдивий людський спосіб, ці акти виявляють і підтримують взаємне собівіддання, що ним чоловік-жінка звершують одне одного радісною і вдячною волею.

«Скріплена взаємною вірністю й освячена християнською Тайною, ця любов є завжди правдивою тілом і душею, в радісних і сумних хвилинах. Вона ніколи не буде спровокована чужолоством або розводом. Сильно установа Богом єдність подружжя походить з рівної особистої гідності чоловіка і жінки, гідності визнаної взаємною і всецілою любов'ю».

Християнське подружжя є св. Тайною і Божим даром творення, тому Отці Собору підкреслюють, що Бог, Володар життя, дав людям важливе служіння для збереження життя на землі: служіння, що має бути сповнене достойним людині способом. Тим чином з хвилиною зачаття життя з великим старанням треба дбати про нього, з тієї причини всякі зловживання противляться Божій волі, а вбивання ще ненароджених дітей є великим злочином.

Говорячи про велике значення правдиво християнського подружжя, не можемо обминути мовчанкою мішаних подруж, про які стільки пише наша преса. Холодні цифри статистики потверджують факт, що мішані подружжя українців з особами інших вір чи національних груп у переважній більшості спричиняють їх відчуження від наших громад. Це є сумна правда. Щоправда, в незначних вийнятках чужі партнери залишаються в наших громадах, але ці рідкісні випадки потверджують правду.

Як згадано, християнське подружжя є основане на взаємній любові і згоді подруг. Чи буде така згода, як чоловік і жінка походять з інших середовищ і мають іншу віру? Що українському партнерові святе й дороге, напр., св. Літургія, св. Тайни, звичай й обичаї тощо, все те іншонаціональному партнерові є дивне і незрозуміле, і не треба цьому дивуватися. Ця справа, хоч-не-хоч, є причиною родинних непорозумінь і тому деякі сім'ї, хочаби їх уникнути, ідуть на тихий компроміс: вони обоє перестають практикувати свою віру і так поволі стають агностиками. Якщо ж український партнер малосвідомий і податливий, він вирікається свого і йде за своїм іншонаціональним партнером; і, на жаль, таких випадків у нас є найбільше, і саме тому мішані подружжя приносять нам велику шкоду.

Св. Павло дозволив на подружжя християн з нехристиянами, кажучи, що «невіруючий чоловік освячується жінкою, а невіруюча жінка освячується чоловіком» (1 Кор., 7-14) і вони мають святі діти. Це

значить, що некатолицькі і навіть нехрещені подружки, які знайдуть у собі виrozumіння і пошану до релігійних практик українського подружжя і підтримають його чи її в практикуванні своєї віри, то в такому подружжі буде мир і спокій, а діти будуть святими. І знаємо, що в наших громадах є чимало таких сімей. Їхні діти є активними членами наших громад, бо батько чи мати навчали їх любити своє.

Святість подружжя впала сьогодні на небувалу досі низину і є намагання завернути його до стану передхристиянських часів. Сьогоднішня жінка домагається повної рівності з чоловіком, але ми є свідками, що ця рівність має виявляти себе необмеженою свободою до розводів і до «абортів», тобто до вбивання своїх ще ненароджених дітей. У багатьох державах це дозволяється новими законами. І, наприклад, в стейті Нью Йорк в 1970 році був схвалений закон, що дозволяє на «аборти», і там зголосилася така маса матерів, охочих убивати своїх ненароджених дітей, що кілька тижнів, а то й місяців треба чекати на свою чергу, бо в лікарнях немає для них місця.

Ця «повноправність» жінки в США в останніх кількох роках пішла так далеко, що сьогодні шаліє епідемія поганих, венеричних недуг між молоддю в віці 12-18 років життя. Це є вже трагічний стан, якому можна зарадити тільки повним поверненням у бік життя за засадами Христової Євангелії.

б) Виховання дітей

Папа Пій XI проголосив прекрасну енцикліку на тему виховання дітей, в якій, між іншим, каже так: «На першому місці (щодо виховання дітей – І.Н.) є родина, встановлена Богом для первісної цілі: привести на світ і виховати нове покоління. І вже з цього огляду родина має першість і стоїть понад державу. Одначе, родина не є самодостатня і не має в собі всіх засобів потрібних до досягнення цього. Держава є самодостатня і має всі потрібні засоби до досягнення земного добробуту спільноти. Отож, з огляду на добро загалу вона стоїть понад родиною, яка може мати своє земне завершення в спільноті.

«Третьою спільнотою є Церква, до якої людина належить після хрещення, одержавши життя Божої благодаті. Ця спільнота має надприродний характер та універсальне значення. Вона є досконалою спільнотою, бо має всі засоби потрібні до досягнення її цілі: вічне спасіння людей; вона є найвища у власному обсязі дії.

«Послідовно, індивідуальне й суспільне виховання людини, відносно природи і благодаті, мусить належати до цих трьох інституцій, згідно з волею Божого Провидіння та порядком відповідним до їх мети».

У демократичних країнах всі три згадані чинники мають вплив на виховання молодого покоління. Ступінь впливу батьків на виховання своїх дітей залежить від підготування, зацікавлення та вміння виховати своїх дітей.

Українські батьки завжди повинні мати перед очима цілий комплекс християнських основних заasad і ніколи у важливих справах не йти на жодні компроміси. Тим-то вони мусять докладно знайомитися із правдами своєї віри, а що більше, бути практикуючими християнами і жити в тісній злуці з Христом, тоді й виховання дітей буде значно легшим.

Християнське виховання — це не збір систем і методів виховання, але це життєвий шлях, тому батьки вчать своїх дітей своїм власним прикладом більше, як повчаннями. Таким чином, діти вже змалку заправляються до християнського життя. Ідеалом християнського виховання є чесна особа, що житиме згідно із засадами Христового вчення. Релігія є не лише справою душі, але вона охоплює всю людину. І не має значення, яке звання вибирає собі молода людина, бо в кожному званні вона може бути добрим християнином.

Тому Ісус Христос для християнської дитини мусять бути чимось реальним і дійсним, що нормує життя людей. Христос є нашим Провідником, бо Він нас навчає через свою Церкву. Нам треба вчити наших дітей, щоб вони, дивлячись на Церкву, бачили в ній самого Христа, бо вона є Його Містичним Тілом, як це ми все досі докладно обговорили. Таким чином виросте новий тип українського християнина, що трудитиметься в побудові Божого Царства на землі і для добра і щастя власного народу.

45. ХРИСТИЯНИН ГІДНИЙ СВОЄЇ ЗАПЛАТИ

а) Старість, хвороба і смерть

Розповідають про одного мільйонера, що нагло захворів і був перенесений до католицької лікарні, де працював славний хірург, що був його добрим приятелем. При заповнюванні картки медсестра запитала його, яку він визнає релігію, але одержала відповідь, що він не має жодної релігії. Духовникові лікарні він заявив: «Моя майбутність вже вирішена, я буду осуджений і ніхто вже мене не врятує. Я погодився з тією думкою і прошу, не морочте мені голову».

Такий стан душі хворого збентежив духовника, тим більше, що хворий скоро мав перейти дуже серйозну операцію; тому він просив хірурга допомогти йому повернути свого приятеля до Бога ще перед операцією.

— Знаєш, я дуже хотів би допомогти твоєму серцю найновішими ліками, але я рішився припинити все й не буду робити операції — сказав він хворому багачеві.

— Як же так, — запитав здивований мільйонер, — ти досвідчений хірург не хочеш пробувати жодного способу, щоб мене рятувати?

— Ось, бачиш, коли справа йде про твоє тіло, ти хочеш його за всяку ціну рятувати; чому ж не хочеш рятувати своєї душі від вічної смерті?

Такий аргумент хірурга вплинув на хворого й він прийняв св. Тайну Хрещення. Ще довго він був

практикуючим християнином.

Чи ми хочемо цього, чи не хочемо, а кожний день наближає нас до старости, хвороби й до кінця нашої мандрівки на цьому світі, та до переходу до нового життя поза гробом. Старість, з якою зв'язане повільне завмирання фізичних сил людини, не є приємною справою, але вона є невідлучною частиною нашого життя на землі. Тому розумні й розсудливі люди готуються до неї спокійно і без нарікання, дбаючи, щоб вона була щаслива, тобто щоб померти в Бозі.

Геніяльний мистець Михайло Ангел приймаючи св. Тайни два дні перед своєю смертю сказав: «Шкодную двох речей: що я не дбав більше про спасіння своєї душі і що я вмираю саме в хвилині, коли починаю лепетати перші слова мого мистецтва».

Коли ж великий мистець, що створив безсмертні твори, таке говорив, то що ж можуть сказати нерозсудливі люди, що до останньої хвилини свого життя не думають про свою смерть. Нерозсудливі люди відволікають до останньої хвилини і, замість погодитися з Богом при повній свідомості, западають у стан повної несвідомості й агонії, що звичайно закінчується смертю.

Думаючи по-людськи, ми розуміємо страх умираючого, бо смерть є неприємною справою: вона закінчує наше фізичне життя, відбирає від нас усе, що нам було наймиліше на світі: нашу родину, дім, приятелів, майно, гроші, приємності, славу тощо.

І якби людське життя закінчилося смертю, то ми

мусіли б глядіти на нього ще більше песимістично. Та, на щастя, так воно не є. Тіло людини взяте із землі і повертається до неї, а душа вийшла від Бога і в годині смерти покидає тіло й вертається до Нього.

Отці недавнього Вселенського Собору в Ватикані у своєму декреті «Церква Сьогодні» так кажуть про смерть і вічне життя після неї: «Людина бунтується проти смерти, бо носить у собі зерно вічності, яке не можна віднести до ряду звичайної матерії. Всі досягнення техніки, хоч приносять користь, не заспокоюють її страху. Бо й продовження біологічного життя не задовольнить бажання вищого життя, що сильно закріплене в її серці».

І хоч містерія смерти діє на уяву, Церква навчена Божим об'явленням каже, що людина створена Богом для щасливої цілі, яка є поза межами земної нужди. Смерть тіла, якій людина ніколи не підлягала б, якби не була вчинила гріха, буде переможена згідно з християнською вірою, коли знищена своїми ділами людина всемогутністю Спасителя буде повернена до первісного стану.

Бог кликав і тепер взиває людину, щоб вона всім своїм єством злучилася з Ним у безконечному божественному житті, де немає знищення. Христос смертю звільнив людину від смерти.

Отож, міцно утверджена віра дає відповідь кожній вдумливій людині на її непевність: що мене очікує в майбутності? Воднораз віра дає людині силу єднатися в Христі з дорогими, яких смерть уже забрала (з цього світу). Віра дає надію, що вони знайшли правдиве життя з Богом» (§ 8).

Чи людина щось залишить на землі, чи пропаде безслідно? Коли вона мала сильну віру і любов до Бога підчас своєї земної мандрівки, то не пропаде безслідно. Усе добро зроблене нею з любови Бога й ближнього залишиться між людьми й вона, так би мовити, ними увіковічить своє ім'я на землі.

Св. Павло, пояснюючи християнській громаді в Коринті зв'язок між земним і вічним життям, сказав: «Сіється в тлінні, а встає в нетлінні; сіється в безчесті, встає в славі; сіється в безсилі, а встає в силі; сіється тіло фізичне, а встає тіло духовне» (1 Кор., 15:42-44).

б) Божий Суд

На землі людина не може бачити Бога, але по смерті Він об'явиться її душі й тоді відбудеться над нею суд. Священики із обов'язку свого звання мають часту нагоду бути свідками смерти праведних і грішних людей. Вони часто мають враження, що суд над душею починається вже під час смертної агонії: для побожних людей він спокійний і легкий, а для закаменілих, що провели своє життя в гріхах, він важкий і болючий, як і їх смертна агонія: страх перед Божим гнівом паралізує все їхнє ество.

Німецький проповідник Шмід розповідає, що в 1879-му році на польських землях жив один жидівський батько із своїм єдиним, захланним сином, який хочачи оволодіти батьковим майном, найняв злодія за 115 фл., щоб убив його батька. Злодій вліз уночі в хату і побачив благородне обличчя сплячого батька,

що зробило на нього велике враження. Він збудив його і розповів, хто й чого його туди послав. Батько дав йому свій плащ, що мав впевнити сина про смерть батька.

Сам же батько потайки пішов до рабина Бера і просив його закликати сина й запитати його: чи ти хочеш, щоб за вбивство свого батька судив тебе Бог, чи люди? Син заявив йому, що приймає суд людей. Ще того самого дня зішлися рабини на суд і, як звичайно буває, дали перше слово звинувачуванику, у цьому випадку: душі вмерлого батька. Схований за параваном батько, так мовив до свого сина: «Сину, це говорить душа твого батька; батька, що дав тобі життя і виховав тебе; батька...» і в цьому моменті син не витримав напруги і з ляку впав мертвий на долівку.

Що ж станеться з грішною душею, як вона почує голос Бога на суді?

Свідомість вчинених гріхів гнобить душу вмираючого і в хвилині смерти голос його власного сумління ще за життя готує йому засуджуючий вирок. Закаменілий і впертий грішник в годині смерті є глухий і німий на Божу доброту й любов. Він замкнений сам у собі й Божя ласка не має до нього доступу, і це є найбільшою карою за його грішне життя.

в) Місце вічного терпіння

Коли грішна душа до останньої хвилини свого земного життя не є в силі зрозуміти діяння Божої

любови і в такому стані приходять на Божий Суд. то яка ж буде її вічність? Христос Господь нераз остерігав нас, кажучи: «Не бійтеся тих, хто вбивають тіло, душі ж убити не можуть; а бійтеся радніше тих, хто може погубити душу і тіло в пеклі» (Мат., 10:28).

Пекло є місцем, де мучаться грішні й закаменілі душі. Нема де правди діти, сучасна людина не любить чути про пекло. І тому є деякі сучасні богослови і проповідники, що говорять про нього мало або зовсім не згадують. Скажемо, що в такому богослов'ю немає рівноваги. Ясну християнську місію обмежується лише до любови та уповання на Бога, але замовчується правду про Божу справедливість. І таке залишення думки про Божу справедливість свідчить про тенденції «моральности без наслідків», чинів без обов'язку відповідальности в обличчі Творця.

Отці Ватиканського Собору говорять в своєму декреті про Церкву: «Ми не знаємо дня ані години (смерти), тому за порадою нашого Господа мусимо завжди бути готові. Коли закінчимо шлях нашого життя на землі (Євр. 9:27), то заслужимо собі на участь у весільному торжестві з Ним і будемо зачислені до святих (Мат. 25:31). Тоді не будемо кинені в вічний вогонь (там же, 25:41), як злий і лінивий слуга (там же, 25:26) в тьму кромішню, де буде плач і скрегіт зубів (там же, 22:13; 25:39). Бо поки будемо з прославленим Христом, всі ми з'явимося перед Судом Христовим і кожний одержить, що здобув через тіло, згідно з його ділами, добрими

або злими (2 Ко. 5:10). При кінці світу «всі, що робили добро, воскреснуть до життя; а ті, що робили зло, воскреснуть на суд» (Іван, 5:29; Мат., 25:46).

г) Місце вічної радості

В одній побожній легенді оповідається, що триста років по смерті св. Августина один побожний чернець молився навколішки перед його гробом і мав дивне видіння: він побачив св. Августина, що стояв перед брамою неба». «Отче, закликав до нього чернець, триста років минуло з часу твоєї смерти, а ти й досі стоїш перед брамою неба?» — «Так, мій сину, — сказав святий, — триста років стою тут і заздрую щастю святих у небі, але вже ось-ось сам туди піду».

Автор чи автори легенди хотіли зобразити нам правду, що життя вічне не можемо міряти нашим часом ані людськими категоріями думання. Небо є місцем, де святі душі перебувають у Господі.

Ісус Христос говорив часто про те місце: «В домі Отця мого багато жител; Коли б не так, то Я сказав би вам, іду бо вам приготувати місце» (Іван, 14:2), а на іншому місці: «Радійте і веселіться, бо нагорода ваша велика на небі» (Мат., 5:12). І ще виразніше: «Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство, що було приготоване вам від створення світу» (Мат., 25:34).

Св. Іван у своєму «Апокаліпсі» передає нам своє видіння неба, кажучи: «Не ввійде до нього ніщо нечисте і хто чинить мерзоту і лжу; але тільки ті, що

записані в книзі життя в Агнця» (21:27), а в другому місці: «Я бачив мертвих, великих і малих, що стояли перед престолом, і книги порозкривані; і інша книга розкрита, що є книгою життя; і суджені були мертві з написаного в книгах, по ділах своїх» (Іван, 20:12).

Врешті пізнаймо ще науку Отців Собору, що говорять про небо в своєму декреті про Церкву, кажучи: «З огляду на факт, що всі в небі є тісно зв'язані з Христом, вони скріплюють усю Церкву в святості, вони надають шляхетности Богослужбам, що їх Церква приносить Богові на землі і багатьма способами спричинюються до її кращої розбудови (1 Кор. 12:12 слід.). Бо як вони прийняті до свого небесного дому і є перед Господом (2 Кор. 5:8), через Нього, з Ним і в Ньому вони не перестають благодіяти Отця за нас. Радніше, вони вказують на заслуги, які здобули на землі через Ісуса Христа, одного посередника між Богом і людьми (Тим. 1, 2:5). Там вони служать Богу в усіх речах. — І так через їхню братню любов наша слабкість дуже скріплюється» (§ 49).

* * *

Ось так, у цій праці ми коротенько переглянули найважливіші правди, що їх кожний молодий християнин повинен знати. Переглядаючи уважно все сказане в цій праці, християнин переконується, що Христос Спаситель бажає спасіння всіх, та як легко кожна серйозна і вдумлива людина може це досягнути.

ти. Треба тільки цього щиро бажати, остерігатися гріха й завжди бути в Божій любові. Хай Господеві і Його Пресвятій Матері буде хвала і слава на віки вічні.

КІНЕЦЬ

ЗМІСТ

1. Світла і тіні нашого часу	5
2. Перша ідея існування Бога	9
3. Порядок у всесвіті свідчить про Існування Бога	12
4. Рух у всесвіті свідчить про Існування Бога	16
5. Створіння свідчать про «першу причину»	17
6. Закон залежності свідчить про Бога	18
7. Існування життя свідчить про Бога	19
8. Сумління людини свідчить про Бога	23
9. Людська історія свідчить про Бога	24
10. Віра в живого особового Бога	26
11. Звідки ж беруться безбожники?	28
12. Наша земля і Боже провидіння	31
13. Бібля про створення світу	34
14. Життя на землі і його розвій	37
15. Що говорить теорія еволюції Дарвіна?	41
16. Давній матеріалізм у світлі нових дослідів	42
17. Бібля про створення людини	47
18. Чим є і як діє людська душа?	53
19. Прикмети людської душі	56
20. Свобідна воля людини	58
21. Загальне про натхнення священних книг	62
22. Біблійний канон і церковне передання	66
а) Загальне про канон	66
б) Святі Книги Старого Завіту	68
в) Святі Книги Нового Завіту	68
а) Євангелія від Св. Матея	69
б) Євангелія від Св. Марка	69
в) Євангелія від Св. Луки	70

г) Євангелія від Св. Івана	71
г) Апостольські Діяння	72
д) Навчальні Книги Нового Завіту	73
е) Соборні Послання	74
є) Пророча Книга Нового Завіту	75
ж) Церковна Традиція	76
23. Божа любов рятує людей	77
24. Хронологія Життя Христа	80
а) Дата народження Христа	80
б) Початок навчання Христа	83
в) Час навчання Христа	84
г) Месіянські подорожі Христа	84
г) Страсті, смерть і воскресіння Христа	87
25. Христос Бог і чоловік	91
а) Людське тіло Христа	91
б) Душа Христа-Чоловіка	93
в) Характер Христа-Чоловіка	94
г) Воля Христа-Чоловіка	96
г) Христос правдивим Богом	97
26. Христос потверджує своє Божество	98
а) Чуда Христа	98
б) Воскресіння Христа	100
в) Христос – Друга Особа Пресвятої Трійці	102
г) Вчення про Пресвятую Трійцю	104
27. Пречиста Діва Марія – Христова Мати	106
а) Віра в Непорочне Зачаття Пречистої Діви Марії	106
б) Віра в Небовзяття Пречистої Діви Марії	108
28. Христос засновує свою Церкву	110
а) Поняття Церкви	110
б) Христос покликає Апостолів	113
29. Св. Петро і його наслідники	115
30. На кого перейшла влада Апостолів?	119
31. Незнищимість і непомильність Церкви	122

32. Знаки Христової Церкви	126
а) Церква є одна	126
б) Церква є свята	128
в) Церква є соборна	129
г) Церква є апостольська	129
33. Петрів престіл і помісні Церкви	131
а) Східні патріархати	131
б) Українська Помісна Церква	136
в) Священники – Служителі Христа	140
34. Береження Божого закону	143
35. Божий голос в душі людини	146
36. Гріх пониже гідність людини	151
37. Що людину підносить – і що понижає?	
а) Покора і гордість	154
б) Послух і непослух	155
в) Лагідність і гнів	156
г) Щедрість і скупість	157
г) Уміркованість, обжирство і пиянство	158
д) Чистота і нечистота	159
е) Ревність і лінивство	160
38. Як діє Божа благодать у душі людини?	161
39. Засоби Божої благодаті	166
40. Початок духового народження	170
41. Дари і печать Святого Духа	175
42. Христос живе між нами	178
а) Св. Тайна Евхаристії	178
б) Св. Літургія і Причастя	184
43. Як віднайти втраченого Бога?	188
44. Участь людей у пляні Божого творення	193
45. Християнин достойний своєї заплати	201
а) Старість, хвороба і смерть	201
б) Божій суд	204
в) Місце вічного терпіння	205
г) Місце вічної радості	207

ПОПУЛЯРНІ ВИДАННЯ БОГОСЛОВСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

1. о. д-р ВАСИЛЬ ЛАБА, *Митрополит Андрей Шептицький, його життя і заслуги* (з нагоди 100-річчя уродин) *Metropolita Andreas Szeptyckij, eius vita et merita* (occasione 100-i natiuitatis anni vertentis). Рим 1965, стор. 71. \$ 2.
2. Dott. MARIA TERESA CARLONI, *S. Giosafat Kuncevyč martire dell'Unità della Chiesa, nel Centenario della Sua Canonizzazione 1867-1967*. Romae 1969, p. 264. \$ 4.
3. Rev. Dr. VASYL LABA, *Metropolitan Andrei Sheptytsky. His life and Accomplishments*. Translated by Oksana B. Koropeckyj. Rome-Toronto 1984, p. 77. \$ 2.
4. Софія з Фредрів Шептицька, *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, Рим 1986, стор. 160. \$ 4. Sofia Sheptytska, *Youth and vocation of Father Roman Sheptytskyj*, Rome 1986, p. 160. \$ 4.